

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR

PSZICHOLÓGIA DOKTORI ISKOLA

SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA PROGRAM

**A MAGYARSÁG ÉSZLELT KOLLEKTÍV ÁLDOZATI IDENTITÁSÁNAK
HATÁSA AZ AKTUÁLIS CSOPORTKÖZI VISZONYOKRA**

PhD értekezés

MÉSZÁROS NOÉMI ZSUZSANNA

Témavezető:

Prof. Dr. László János†

Dr. Szabó Zsolt Péter

Pécs, 2017.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
I. Kollektív emlékezet és csoportidentitás	6
II. Az észlelt kollektív áldozati identitás jellemzői.....	9
II.1. A kollektív áldozati identitás fogalmi meghatározása.....	9
II.2. A kollektív áldozati identitás létrejötte.....	10
II.3. A kollektív áldozati identitás továbbörökítésének módjai	12
II.4. Az áldozati identitás fennmaradását szolgáló funkciók	13
III. A múltbeli áldozati tapasztalatok tanulságai a jelenre nézve – az áldozatok jogai és kötelességei.....	17
III.1. „Ne legyünk többé áldozatok”, avagy az észlelt kollektív áldozatiság destruktív irányba ható következményei.....	19
III.1.1. Az áldozati identitás kognitív jellegzetességei.....	19
III.1.2. Az áldozati identitás affektív jellegzetességei.....	23
III.1.3. Az áldozati identitás viselkedéses jellemzői	25
III.2. „Ne hagyjuk, hogy másokkal is az történjen, ami velünk”, avagy az észlelt kollektív áldozati identitás konstruktív irányba ható következményei.....	26
IV. Komparatív/összehasonlító áldozati vélekedések	29
IV.1. Exkluzív versus inkluzív áldozati vélekedések, mint az élményszervezés különböző módjai.....	29
IV.2. Versengő áldozatiság	31
IV.2.1. Duális szerepek	33
IV.3. A komparatív áldozati tapasztalatok stratégiai célú megkonstruálása.....	35
IV.3.1. Az inkluzivitás irányába ható tényezők	36
V. Az észlelt kollektív áldozatiság mint a magyar nemzeti identitást átható jellegzetesség	41
V.1. A magyar kollektív emlékezet mint a nemzeti identitás tartalmi alapja	42
V.2. A magyar nemzeti identitás narratív szociálpszichológiai jellegzetességei.....	44
VI. Összegzés és a kutatás fő kérdése.....	48
VII. A kollektív áldozati kérdőív magyar adaptációja.....	49
VII.1. A kérdőív kialakítása, bemérése és belső struktúrája	49
VII.2. Az áldozati vélekedések lehorgonyzása a hagyományos demográfiai, politikai változók és a nemzeti azonosulás szociálpszichológiai változói mentén.....	55
VIII. Vizsgálatok	60
VIII.1. Első vizsgálat: A szomszédos országok népével – románokkal, szlovákokkal és ukránokkal – kapcsolatos attitűdök.....	60

VIII.1.1. A szlovák és a román csoport iránti attitűdök	63
VIII.1.2. Az ukrán válsággal kapcsolatos viszonyulások.....	69
VIII.2. Második vizsgálat: A magyarság Európai Unióhoz való viszonya, valamint a menekülthelyzetre adott reakciók	75
VIII.2.1. Az Európai Unióval kapcsolatos viszonyulások	79
VIII.2.2. A menekülthelyzettel kapcsolatos attitűdök	84
VIII.3. Harmadik vizsgálat: Az 1956-os magyar menekültek és napjaink menekültválságának speciális összehasonlítása a kollektív áldozati vélekedések tükrében.....	97
VIII.3.1. A speciális inkluzív áldozati vélekedések hatása a menekültek iránti attitűdökre.....	104
VIII.3.2. A veszélyes vélekedések mediáló szerepe a kollektív áldozati vélekedések és a menekültek iránti attitűdök között.....	110
IX. Összegzés és általános megvitatás.....	118
X. Korlátok és kitekintés	123
XI. Felhasznált szakirodalom	127
Köszönetnyilvánítás.....	147
MELLÉKLETEK.....	148
1. számú melléklet: A kollektív áldozati vélekedések kérdőíve	148
2. számú melléklet: Az első vizsgálat vizsgálati anyaga.....	150
3. számú melléklet: A második vizsgálat vizsgálati anyaga	156
4. számú melléklet: A harmadik vizsgálat vizsgálati anyaga.....	161
5. számú melléklet: A lineáris regresszió elemzések során kapott adattáblák	169

Bevezetés

Napjaink társadalmi-politikai kérdései kapcsán megjelenő reakciók szociálpszichológiai szempontú vizsgálatához, a csoportközi folyamatok megértéséhez, sőt a külső csoportok iránti attitűdök előrejelzéséhez a saját csoporttal való azonosulás (Tajfel, 1980; 1982; Tajfel és Turner, 1979) jellemzői megfelelő kiindulási pontot jelenthetnek.

A nemzettel való azonosulás individuális mérését megcélzó nemzetközi és magyar kutatások tanulságai alapján (Leach és mtsai, 2008; Roccas, Klar és Liviatan, 2006; Szabó, 2013; Szabó és László, 2014; Szabó, Mészáros és Csertő, 2017) azonban tudjuk, hogy pusztán a nemzeti azonosulás intenzitásának mérése nem teszi lehetővé azt, hogy bejósoljuk a csoporttagok viselkedését különböző helyzetekben. A csoportalapú jelenségek előrejelzésében a csoporthoz kapcsolódás módjainak is van jelentősége. Eszerint a csoportközi kimenetek szempontjából egyáltalán nem mellékes, hogy az egyén nemzettel való azonosulásának központi motívumát a saját csoport más csoportokhoz viszonyított felsőbbrendűségébe vetett hite alkotja, vagy pedig a saját csoporthoz való érzelmi kötődés kerül a középpontba (pl. Roccas, Klar és Liviatan, 2006), mint egyfajta kritikus lojalista hozzáállás (Staub, 1997).

Mindazonáltal, még az azonosulás különböző dimenziói közötti különbségtétel sem képes mindenre kiterjedő magyarázatot nyújtani a csoporttagok reakcióit illetően, hiszen még ez a megközelítés sem veszi közvetlenül figyelembe a nemzeti identitás csoport-specifikus sajátosságait, a csoport kollektív emlékezetéből eredeztethető tartalmi szempontjait. Pedig a nemzet történelmének mint kollektív emlékezetnek a csoportidentitás formálásában meghatározó szerepe van (Halbwachs, 1980; László, 2012). A kollektív emlékezet nem csak hogy tartalommal tölti fel a szociális identitást, de a nemzeti csoport - történelmi reprezentációi alapján történő - sajátos identitásszerveződése komoly magyarázóerővel bírhat reakcióinak értelmezésekor. Így ez egy olyan tényező, mely révén képesek lehetünk lényegesen árnyaltabb képet kapni a csoport működésének háttértényezőire vonatkozóan (László, 2012; Szabó, 2013). Mindez a jelen eseményeinek értelmezéséhez, mi több, a csoportot ért újabbkori kihívásokra adott válaszmódokhoz is alapul szolgál. A reakciók megértéséhez tehát nélkülözhetetlen figyelembe venni múltunk reprezentációit, egészen pontosan az ezeket meghatározó élményszervezési módokat, és ezek identitásformáló hatását.

A magyar nemzeti identitás tartalmi jellegzetességeinek empirikus feltárását tűzte ki célul László János és az általa vezetett kutatócsoport, mely során a tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés módszerével történelem tankönyvek, történelmi regények és naiv néphistóriai elbeszélések elemzésére került sor (pl. Bigazzi, Csertő és Nencini, 2006; Csertő és László, 2013; Fülöp, Péley és László, 2010; László, Vincze, Kőváriné Somogyvári, 2003; Pólya, 2007; Pólya, Vincze, Fülöp, Ferenczhalmy, 2007; Szalai és László, 2007; Tóth, Vincze és László, 2006; Vincze és László, 2010, összefoglalóan László, 2012). A vizsgálatok eredményeképpen feltárássra került a magyarság jellemzőjeként megfogalmazható instabil és sérülékeny – áldozati – identitás.

Dolgozatomban e kollektív szinten megfogalmazott identitásjellemző egyéni különbségek mentén megragadható pszichológiai jellegzetességeinek a szisztematikus vizsgálatára vállalkoztam. Egészen pontosan, kutatásaim során arra voltam kíváncsi, hogy ugyanazon történelmi események talaján létrejött, csoportspecifikus jellemzőnek tartható kollektív áldozati identitás egyéni szintű reprezentációjában tapasztalható különbségek befolyásolják-e az egyének attitűdjeit napjaink különböző társadalmi és politikai kérdéseiben.

I. Kollektív emlékezet és csoportidentitás

A nemzet identitása részben történelmi múltjából eredeztethető. Az, hogy az egyes nemzetek kollektív emlékezetében többségében milyen típusú események kerülnek megőrzésre: győzelmek vagy vereségek, vagy éppen mely események maradnak ki a jelentősnek ítélt események készletéből; hogy a csoporttal történt múltbéli események milyen megítélés és értékelés alá esnek; hogy milyen az események időbeli egymásutánisága; illetve hogy maguknak az eseményeknek a narratívája milyen pszichológiai tartalmakat hordoz - ezek mind-mind a történelem szociális reprezentációjának kérdéskörébe tartoznak, és mint ilyen, a nemzeti identitás konstrukciójának szociálpszichológiai folyamataira történő következtetésekre nyújtanak lehetőséget (László, 2012).

Múlt és jelen kapcsolata azonban nem egyirányú: egyrészt a múltbéli események hatással vannak a csoport ma élő tagjainak gondolataira, érzéseire és viselkedéseire, másrészt a jelen fényében a múlt sokszor átértelmeződik, új szempontok mentén kerül kiértékelésre. Ahogyan Connerton (1989) fogalmaz: nagymértékben múltunkról való tudásunk függvényében alakul az, ahogyan jelenünket észleljük és megtapasztaljuk, miközben az is igaz, hogy a múltat sokszor úgy értelmezzük, hogy az válaszokat nyújtson, útmutatást adjon a csoport előtt álló jelenlegi kihívásokkal kapcsolatban (Liu és László, 2007). Egy nemzet történelmének reprezentációja tehát bármennyire is csoportszinten széleskörűen közösen osztottnak, már-már magától értetődőnek, egyúttal objektívnak tűnik, korántsem tekinthető eleve adottnak és mozdulatlanak. A különböző korszakok identitáspolitikai törekvései bizonyos eseményeket elhalványíthatnak, míg másokat kihangsúlyozhatnak. Zerubavel (1997) például leírja, hogy Masada ostroma, mely az ókori zsidó történelem egyik legjelentéktelenebb, vereséggel és számos ember halálával végződő eseménye volt, hogyan vált majdnem kétezer évvel később a zsidó nép központi jelentőségű hősi mítoszává és nemzeti újjászületésének szimbólumává. A történelem tehát egyáltalán nincs kőbe vésve, a nemzet emlékezete funkcionális és szelektív: a múlt társas konstrukciója, vagyis jelentőségteljes eseményeinek nem csupán kiválasztása, de leírása, és értelmezési módjai bizonyos szempontból a jelen érzelmi és kognitív szükségleteinek megfelelően történik (László, 2003), majd ha egy következő nemzedék saját jelenének igényei úgy kívánják, a múlt ismét újraírásra kerülhet (Csepeli, 1992, 2013a). Rimé,

Bouchat, Klein és Licata (2015) szerint például, ha a minket körülvevő társas valóság változásai megkívánják, az új generáció tagjai új, akár a korábbi generációk reprezentációitól eltérő reprezentációkat fognak kialakítani a múltból.

A történelmi emlékezet és a csoportidentitás kapcsolatát egyfajta kölcsönös egymásra hatás jellemzi (pl. Alexander, Eyerman, Giesen, Smelser, és Sztompka, 2004; Bilali és Ross, 2012; Connerton, 1989; Kurtiş, Adams és Yellow-Bird, 2010; Nora, 2010; Ricoeur, 2006). Ráadásul, a történelem szociális reprezentációja nem csak a csoportszintű identitáskonstruálásban játszik szerepet, de az egyének csoporttal való azonosulásának mértékére és módjára is befolyással van (Liu és Hilton, 2005). A csoporttal való azonosulás erősödik, ha visszatekintve a tagok büszkék lehetnek csoportjuk cselekedeteire (Volpato és Licata, 2010), a csoport által elkövetett agresszióval való szembesülés azonban a nemzet glorifikálásának a csökkenéséhez vezet (Kurtis, Adams és Yellow-Bird, 2010). Másik oldalról, az azonosulás ugyanígy hatással van a történelmi események észlelésére és értelmezésére: a pozitív csoportidentitás megőrzése érdekében a tagok sokszor akár torzítják is a múltat, például egyes negatív múltbeli események elhallgatásával vagy átértelmezésével (Baumeister és Hastings, 1997; Kurtis, Adams és Yellow-Bird, 2010; Roccas, Klar és Liviatan, 2006). A szociális identitás hatással van az egyéni szintű emlékezeti folyamatokra, mégpedig azáltal, hogy befolyásolja a sémát, amit az egyének birtokolnak a csoportjukról. A saját csoport által elkövetett erőszakos cselekedetek az erősen azonosulók számára jellemzően séma-inkonzisztensek és ezáltal kevésbé elérhetőek az emlékezetben. Sahdra és Ross (2007) például azt találták, hogy minél inkább azonosul valaki a csoportjával, annál kevésbé idéz fel olyan eseményeket, amelyben a saját csoport elkövetőként vett részt. A saját csoport áldozattá válása esetén azonban az erősebben azonosulók - gyengébben azonosuló társaikhoz képest - sokkal kevésbé gondolták, hogy az áldozati csoportnak el kellene felejtene a történeteket és tovább kellene lépnie. Bilali (2012) a csoport áldozattá válásával és agressziójával kapcsolatos történelmi emlékezetet – az események felidézését és értékelését – az azonosulás különböző dimenzióival hozza kapcsolatba. Eredményei alapján, míg a saját csoport felsőbbrendűségének érzése (mint a *glorifikáció* aldimenziója, lásd erről részletesebben Roccas, Sagiv, Schwartz, Halevy, és Eidelson, 2008) a csoport által elkövetett agresszióval kapcsolatos reakciókat jósolta be, addig a csoportidentitás személyes fontossága, azaz a szelf-koncepcióban betöltött központi volta (mint a *kötődés* aldimenziója, Roccas, és mtsai, 2008) a saját csoport áldozattá válására adott reakciók

prediktora volt. Magyar mintán végzett vizsgálatunk eredményei is azt igazolják, hogy a nemzettel való azonosulás módja hatással van a történelmi események értékelésére: miközben abban nagyfokú egyetértés mutatkozott, hogy melyek a magyar történelem fontos eseményei és ezek milyen valenciával rendelkeznek, az értékelések intenzitásában különbség volt tapasztalható. A *glorifikáló azonosulásban* magasabb pontszámot értek el (ez a saját csoport felsőbbrendűségét hirdeti, szemben a csoporttal való érzelmi kapcsolódást mérő *kötődés* dimenziójával, ld. részletesebben Roccas, Klar és Liviatan, 2006; Szabó és László, 2014) másokhoz képest a csoporttal történt traumatikus események negatívabb, míg a dicsőséges események pozitívabb értékeléséhez vezetett (Mészáros, Szabó és László, 2013). Ezzel összhangban, Kovács és Pántya (2012) azt kapta, hogy a magyar történelmi pálya negatív szemléletét – egyebek mellett – a patriotizmus mérsékli: a patrioták a pozitív történelmi eseményeket eredményesebbnek, a történelmi pályát pedig kevésbé hanyatlónak látják.

Ezek alapján elmondható, individuális szinten (az azonosulás *mikroszintjén*, ld. David és Bar-Tal, 2009) a csoporttal való azonosulás intenzitása és módja befolyásolja a történelmi események észlelését és értékelését, de ugyanígy, az események jellege befolyással van a csoporttal való azonosulás mértékére. Ezzel párhuzamosan, kollektív szinten (az azonosulás *makroszintjén*, David és Bar-Tal, 2009) egyrészt, bizonyos szempontból a nemzet identitáspolitikai szükségleteinek megfelelően történik a legfontosabbnak tartott történelmi események szelektálása, másrészt a kollektív emlékezet képezi az alapját a nemzeti identitás meghatározásának.

Amennyiben a csoport története – ahogyan a magyar történelem is (ld. később részletesebben) - ismétlődő vereségek és veszteségek, sorozatos történelmi viktimizációk mentén reprezentálódik, a kollektív identitás - csoportspecifikus, tartalmi jellegzetességeit tekintve – áldozati identitásként kerül megkonstruálásra. A következőkben az észlelt kollektív áldozati identitás koncepcióját ismertetem.

II. Az észlelt kollektív áldozati identitás jellemzői

II.1. A kollektív áldozati identitás fogalmi meghatározása

A kollektív áldozatiság konceptualizálása és pszichológiai szempontú meghatározása érdekében először is érdemes különbséget tenni az objektív tapasztalatok és a szubjektív élmények szintjei között (Vollhardt, 2012). Ahhoz, hogy egy csoport áldozatként definiálhassa magát, azaz szubjektív állapotát tekintve áldozati identitást alakítson ki, objektív szempontból előfeltétele, hogy valamilyen közvetlen vagy strukturális erőszak elszenvedője legyen (Galtung, 1969). A közvetlen erőszak alatt az Egészségügyi Világszervezet (WHO, 2002) megfogalmazása alapján olyan szándékos agresszív tetteket értünk, melyeket egy adott csoport tagjai követnek el egy másik csoport ellen azért, hogy politikai, gazdasági vagy szociális céljaikat elérjék. Az etnopolitikai célok érdekében véghezvitt erőszakos cselekményeket rendszerezve Suedfeld (1999) a kollektív agresszió számos formáját különbözteti meg: a csoportok közötti fegyveres összecsapásokon túl ide sorolhatók a kitelepítések, a megszállás, a gyarmatosítás, a terrorizmus, a népirtás, de akár olyan állam által elkövetett tettek is, mint az elnyomás, a kínzások, az emberek eltüntetése, illetve az emberi jogok bármilyen figyelmen kívül hagyása. Ugyanakkor áldozattá válni nem kizárólag erőszakos cselekedetek kapcsán lehetséges, a kifejezést olyan csoportokra is használják, amelyek egy adott társadalmon belül fennálló strukturális okokból kerülnek előnytelen helyzetbe az egészségügy, a lakhatás, az oktatás vagy a foglalkoztatás területén (pl. diszkrimináció rassz vagy nemi hovatartozás alapján; ld. Sullivan, Landau, Branscombe, és Rothschild, 2012). Mi több, emberi tényezők sem feltétlenül szükségeltetnek hozzá: egy csoportot természeti katasztrófák (pl. cunami) is sújthatnak (Vollhardt és Staub, 2011). A csoportszintű áldozattá válás tehát számos, egymástól esetenként jelentősen eltérő kontextusban lehetséges. Összefoglaló tanulmányában Vollhardt (2012) több olyan dimenziót jelöl meg, amelyek segíthetnek differenciálni az áldozattá válás megannyi formája között. A kontextuson túl az események időbeli folytonossága (egyszeri traumatikus esemény vs. időben elhúzódó), gyakorisága (egyszeri esemény vs. többször ismétlődő), időbeli távolsága (múltbéli esemény vs. a jelenben is tartó), az agresszorok száma (egy agresszor csoport vs. több agresszor csoport) mind-mind az áldozati tapasztalatok objektív szempontú megkülönböztetéséhez adnak támpontokat.

Vollhardt (2012) szerint azért fontos különbséget tennünk ezek között a formák között, mert más jelent például közvetlenül fizikai áldozattá válni egy folyamatosan tartó, lezáratlan konfliktusban, mint áldozatnak megélni magunkat évszázadokkal ezelőtt történt események miatt. A szociálpszichológia számára az lesz igazán érdekes, hogy az áldozattá válás objektív körülményei a különböző megpróbáltatásokat elszenvedő csoport szubjektív élményvilágában hogyan képeződnek le, milyen jelentést kapnak, illetve milyen kognitív, érzelmi és viselkedéses következményekhez – végső soron pedig milyen identitás megkonstruálásához vezetnek.

Dolgozatomban a kollektív áldozattá válásnak egy specifikus formájával: a történelmi viktimizációval, azaz a csoport történelmében fellelhető áldozati tapasztalatokkal, és ezek pszichés következményeivel foglalkozom. Az áldozatiság élményének szociálpszichológiai megközelítéséhez a kiindulópontot Bar-Tal, Chernyak-Hai, Schori és Gundar (2009) észlelt kollektív áldozatiság koncepciója adja. Ez alatt azt a csoporttagok által nagyjából egybehangzóan osztott vélekedést értjük, amikor egy csoport úgy *észleli*, hogy sorozatos támadások és megpróbáltatások érik. A csoport úgy ítéli meg, hogy az agresszorok célja a szándékos károkozás, amelyre a saját csoport nem szolgált rá. A csoportot érő erőszak igazságtalan és morálisan nem elfogadható, a csoport pedig kontrollt veszít, kiszolgáltatottá válik: a csoporttagok úgy érzik, hogy nem képesek megakadályozni a történéseket. Ehhez hasonlóan, a csoport szubjektív élményvilága szintjén ragadja meg a viktimizációt Bar-Tal és Antebi (1992a, 1992b) „ostromlott erőd” mentalitás koncepciója is, amelynek lényege, hogy a csoport teljesen magára hagyatva érzi magát egy erőszakos világban, ahol idegen csoportok negatív viselkedéses szándékokkal rendelkeznek iránta. Egyfajta általános bizalmatlanságnak – sőt gyanakvásnak – köszönhetően a csoport úgy érzi, az egész világ ellene van, ártani akar neki. Ez a fajta vélekedés-rendszer – vagy más szavakkal identitás állapot – pedig jelentős következményekkel jár nem csak a saját csoport belső működésére, de a csoportközi kapcsolatokra nézve is.

II.2. A kollektív áldozati identitás létrejötte

A kollektív áldozati identitás létrejöttében – ahogy a fentiekben láttuk - az események valódi bekövetkezése mellett a szubjektív észlelés, mi több társas

konstrukciós folyamatok is szerepet játszanak. A csoport bizonyos szempontból aktívan részt vesz a történetek közösen osztott reprezentációjának a kialakításában: ezzel azon túl, hogy kijelöli a szerepeket – önmagát áldozatként, a külső csoportot pedig elkövetőként ábrázolva –, közös valóságot és identitást is teremt a csoport tagjai számára. A kollektív emlékezet számára ráadásul a traumatikus, szélsőséges élmények megfelelő alapanyagot nyújtanak, hiszen könnyen elmesélhető események, amelyek jelzik a csoport tagjainak a világban betöltött pozíciójukat, és más csoportokkal való viszonyukat (Liu és László, 2007). A rendkívüli szenvedéssel járó események pedig a csoport identitásának központi elemévé válva „választott traumaként” kerülhetnek megőrzésre. A koncepció a pszichoanalitikus megközelítéssel dolgozó Volkan (2001, 2006) nevéhez köthető, aki ezalatt a múlt traumatikus eseményeinek, vagyis a más csoportokkal való konfliktusok, veszteségek, megaláztatások olyan közösen osztott mentális reprezentációit érti, amelyeket a múlt generációi nem voltak képesek elgyászolni és feldolgozni; a más csoportok által okozott narcisztikus sérülést nem tudták helyrehozni. Így ezek a sérelmek és múltbeli igazságtalanságok lesznek azok, melyek a kollektív emlékezetben megőrzésre kerülnek, és generációkon átívelve öröklődnek (Staub és Bar-Tal, 2003). Volkan megközelítésében a „választott” trauma kifejezés valójában a csoport tudattalan választását jelenti, melynek következtében a csoportot ért történelmi traumák közül valamilyen szempontból jelentősnek ítéltetnek és kiválasztásra kerülnek egyes események, melyek aztán a csoport történelmének integráns elemeként megőrzésre kerülnek. Ilyen választott traumaként definiálhatjuk a kínaiak esetében az 1937-es nanking-i mészárlást, a zsidók számára a Holokausztot, a palesztinok 1948-as katasztrófáját, a Nakbát, vagy a magyarok számára az 1920-as trianoni békeszerződést.

Érdeemes azonban hozzátenni, hogy az identitás ezen – traumatikus élmények köré épülő – komponensei nincsenek folyamatosan a felszínen, akár hosszú időkre nyugvó állapotba kerülhetnek. A választott traumák az eredeti esemény évfordulója kapcsán kerülnek elő csupán, mely során a történelmi eseményekhez kötődő egyéni és csoportemlékek felélesztése ellenére múlt és jelen egymástól elkülönült marad. Volkan (2001, 2006) leírása szerint azonban stressz- és szorongáskeltő körülmények hatására, amikor a csoport konfliktusba kerül más csoportokkal, vagy valamilyen drasztikus változáson megy keresztül, bekövetkezik az „idő összeomlása”, és a választott trauma teljes egészében újraaktiválódik. Ekkor a jelenlegi fenyegetések és a múltbeli traumák mentális reprezentációi között tudatos és tudattalan kapcsolatok jönnek létre, melyek

révén a választott traumával kapcsolatos összes félelem, gyűlölet, elvárás, fantázia és védekezés újra felszínre kerül. Ez a folyamat a jelenlegi konfliktusok és ellenségek képét felnagyítja. Az akár évszázadokkal ezelőtt történt események úgy tűnnek, mintha tegnap történtek volna; a csoport az ősi ellenséget a jelenlegiben észleli újra. Ezzel együtt megnövekszik az arra való feljogosultság érzése, hogy a csoport végre visszaszerezhet mindent, amit korábban elvesztett, a jelenlegi ellenségen való bosszúállás vágya eltúlzottá válik.

II.3. A kollektív áldozati identitás továbbörökítésének módjai

A kollektív áldozati identitás létrejöttéhez nem fontos, hogy egy csoport jelenleg élő tagjai közvetlenül erőszakosság elszenvedői legyenek. A közös csoportba tartozás és a csoporttal való azonosulás (Tajfel, 1980; Tajfel, 1982; Tajfel és Turner, 1979; Turner, Hogg, Oakes, Reicher, és Wetherell, 1987), illetve az észlelt kontinuitás a csoport jelenlegi és múltban élő tagjai között (Sani és mtsai, 2007) elegendő lehet ahhoz, hogy az incidensekben közvetlenül nem érintett csoporttagok is a sajátjukként éljék meg a veszteségeket. Hiszen a csoport korábbi generációi által átélt erőszakos konfliktusok, különböző társas és transzgenerációs átöröklődési mechanizmusok révén nyomot hagyhatnak a leszármazottak identitás-mintázataiban. A csoporttal való azonosulás mértéke persze szerepet játszik abban, hogy a csoport múltbeli áldozattá válása milyen személyes relevanciával bír az egyén számára (Pennekamp, Doosje, Zebel, és Fischer, 2007).

Miként marad fenn ez az áldozati szerep, hogyan adódik tovább generációról generációra? A választott traumákat, a csoportközi agressziót, a szélsőséges szenvedés epizódjait a csoport a kollektív emlékezetében tárolja (Staub és Bar-Tal, 2003), majd a történelmi narratíva különböző formái játszanak közre a továbbadásában (Liu és László, 2007). Hammack (2009) „mesternarratívának” nevezi azt a múltbeli konfliktusról kialakított, a társadalom széles körében osztott uralkodó diskurzust, mely az oktatási, kulturális, politikai és szociális mechanizmusok révén gyökerezik mélyen a csoport identitásában, és a következő generáció tagjai már igen korán szocializálva vannak az elsajátítására.

A generációról generációra történő átadás egyszerre több szinten valósul meg: társadalmi-intézményesült szinten és a személyközi kommunikáció formájában (Olick és Robbins, 1998). A társadalmi, makro-szintű átadás az iskolában kezdődik a történelemkönyvek, zenék, versek és iskolai ünnepélyek formájában (Adwan, 2001; Goodman és Mizrahi, 2008; László, 2005, 2012; Lomsky-Feder, 2004; Psaltis, Carretero, és Čehajić-Clancy, 2017; Tóth, Vincze, és László, 2006). Szintén a társadalmi szinthez tartoznak a megemlékezések (Khalili, 2008), a múzeumok (Crownshaw, 2007), az emlékhelyek (Feldman, 2007) és a politikai beszédek (Macdonald, 2003; Stern, 1995). Ide sorolható a média is: például a filmek (Bar-Tal és Antebi, 1992b), a rádióadások (Bilali és Vollhardt, 2013), de a szépirodalom (Tamari, 2002; Vincze és Kőváriné Somogyvári, 2003) is. A kollektív trauma átadásának közvetlenebb módjai az idősebb családtagok által elmondott történetek (Vollhardt, 2012; Khalili, 2007), valamint a családok által őrzött tárgyi emlékek. Például az 1948-ban elűzött palesztin családok közül sokan megtartották régi házuk kulcsait, mintegy emlékeztetve magukat a veszteségükre és a velük szemben elkövetett igazságtalanságokra (Vollhardt, 2012). Fontosak lehetnek még azok a kiscsoportok is, amelyek megfogalmazott célja a trauma hordozása, az emlékek fenntartása (Degloma, 2009).

Felmerül a kérdés, vajon miért is ragaszkodnak csoportok ennyire erősen az áldozattá válásuk emlékeihez, hiszen az áldozatiság élménye identitásfenyegetést hordoz magában, az áldozatot alacsony státuszúnak, gyengének, kiszolgáltatottnak láttatja, amely a sorsa felett nem képes kontrollt gyakorolni (Shnabel és Nadler, 2008). Mégis úgy tűnik, hogy a csoportok akár még versengenek is egymással, hogy betölthessék ezt a szerepet (Noor, Shnabel, Halabi és Nadler, 2012; Sullivan és mtsai, 2012), hiszen pszichológiai előnyökkel is jár. A következőkben azt ismertetem, hogy milyen funkciókat szolgálhat a csoportok számára áldozati identitásuk fennmaradása.

II.4. Az áldozati identitás fennmaradását szolgáló funkciók

Az észlelt kollektív áldozati identitásnak a csoport életében betöltött funkciói adhatnak magyarázatot arra, hogy miért éri meg egy csoportnak áldozati identitást felvennie, fenntartania. Bar-Tal és munkatársai (2009) részletesen összegyűjtötték azokat

a tényezőket, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy az áldozati identitás kialakítása és fenntartása adaptív és funkcionális legyen a csoport számára.

A kollektív áldozati hiedelmek egyik legfontosabb funkciója, hogy magyarázattal szolgálnak a csoportok közötti konfliktus természetével kapcsolatban. Kijelölik a felelősöket és segítenek eligazodni abban, hogy ki a „jó” és ki a „rossz”. A szerepek leosztásának komoly tétje van: mivel az áldozat-agresszor pozíciók sokszor dichotóm, nem felosztható szerepek benyomását keltik, így az a csoport, amelyik nem képes magát áldozatként elfogadtatni, könnyen az agresszor szerepében találhatja magát (ld. később versengő áldozatiság, Noor, Brown, Gonzalez és mtsai, 2008, Noor, Brown és Prentice, 2008; Noor és mtsai, 2012). Amikor a csoport önmagára áldozatként, a külső csoportra agresszorként tekint, az végső soron még inkább hozzájárul a csoportok közötti különbségek kiélezéséhez. A kollektív áldozati identitás e révén a felsőbbrendűség érzéséhez is vezet: az áldozat minden esetben a pozitív morális szereplője a történeteknek (Vollhardt, 2009b). Megerősödik az az érzés, hogy a saját csoport céljai a helyes célok, egyúttal megtörténik a másik csoport céljainak delegitimizálása. (Bar-Tal és mtsai, 2009, Bar-Tal és Halperin, 2011). Ehhez hozzájárul, hogy a traumatikus, szélsőséges eseményekről fenntartott reprezentációk sokszor olyan hősi eseményeket örökítenek meg, amelyekből a csoport tagjai pozitív identitást meríthetnek (Bilewicz és Jaworska, 2013).

Azzal, hogy a magyarázat révén értelmet adnak a csoporttal történt eseményeknek, a kollektív áldozati hiedelmek csökkentik a stresszt és a szorongást is (Bar-Tal és mtsai, 2009; Janoff-Bulman, 1992; Updegraff, Silver, és Holman, 2008). Morális igazolásként és felmentésként működnek a saját csoport agressziójával kapcsolatban: mivel a másik csoport a hibás, így a saját csoport által elkövetett destrukció legitimnek tűnik és pusztán az önvédelem igénye motiválja (Ignatieff, 1993; Maoz és Eidelson, 2007; Noor, Brown, Gonzalez és mtsai, 2008; Wohl és Branscombe, 2008). A kollektív áldozati identitást felvevő csoport tagjainak nem kell átélniük a kollektív büntudatot és hasonló, a saját csoportra nézve kritikus érzelmeket, hiszen ezek előfeltétele a saját csoport felelősségének elfogadása lenne (Vollhardt, 2012). Wohl és Branscombe (2008) vizsgálatában például kanadai zsidó vizsgálati személyek, miután egy holokausztról szóló cikket olvastak el (*emlékeztető az áldozattá válásra*), kevesebb büntudatot éltek át az izraeli hadsereg palesztinok ellen a jelenben elkövetett túlkapásaival kapcsolatban. A két vizsgálati csoport – az emlékeztetőt olvasó vs. nem

olvasó – reakciói között a fő különbség abban volt, hogy az emlékeztetőt olvasó vizsgálati személyek sokkal inkább vélték úgy, hogy az izraeli hadsereg lépései legitim reakciók voltak a palesztinok által korábban elkövetett terrorcselekményekre. Ugyanezt a hatást sikerült kimutatni amerikai vizsgálati személyek esetében is: a Pearl Harborra vagy 9/11-re emlékeztetett amerikai vizsgálati személyek legitim reakcióként élték meg, és kevesebb büntudatot mutattak az amerikai hadsereg Irakban elkövetett túlkapásaival kapcsolatban, mint az emlékeztetőt nem olvasó vizsgálati személyek. Lényeges eredmény, hogy a saját csoport felmentése és a külső csoport hibáztatása akkor is megnőtt, ha az áldozattá válásra történő emlékeztető semmilyen módon nem volt kapcsolatba hozható a jelenlegi eseménnyel: Pearl Harbor (az amerikaiak ellen a japánok által elkövetett agresszió) ugyanúgy felmentő hatással járt, mint az iraki háborúval közvetlenebb kapcsolatba hozható 2001. szeptember 11-én elkövetett terrorcselekmények.

Amellett, hogy a morális feljogosultság érzésével a magát áldozatnak tekintő csoport távol tarthatja magát a külvilág kritikájától, további célja lehet a nemzetközi támogatás megszerzése: az elszenvedett sérelmek miatt egyebek között igényt tarthat a nemzetközi közvélemény szimpátiájára, törődésére, anyagi és politikai támogatására is (Simon és Klandermans, 2001).

A kollektív áldozati tudat előre ráhangol az esetleges jövőbeli erőszakra és a várhatóan rossz életkörülményekre. Ennek elsősorban pszichés szempontból van jelentősége: a csoport tagjai képessé válnak arra, hogy felkészüljenek az elhúzódó konfliktusra és immunissá váljanak a negatív élményekkel szemben. A közösséget nem érheti meglepetés, hiszen készen állnak a legrosszabbra. Az áldozati identitás által implicált folyamatos fenyegetettség érzése növeli a csoport tagjai közötti összetartást: az a tény, hogy közösen osztoznak az áldozati pozíción, egységet és szolidaritást teremt, hiszen amellett, hogy az élményeik hasonlóak, a túlélésben is csak egymásra számíthatnak. Ilyen értelemben a jelenbeli fenyegetés és a múlt választott traumái összetartják a csoportot, amolyan társas ragasztóként működnek, amely megnöveli a kohéziót és összeköti a csoport tagjait (Ignatieff, 1993; Noor, Brown és Prentice, 2008; Ramanathapillai, 2006; Stern, 1995; Wohl, Branscombe és Reysen, 2010).

A csoporton belüli szolidaritás erősödésével nő a csoporttal való azonosulás (Jetten, Branscombe, Schmitt és Spears, 2001; Schmitt és Branscombe, 2002), a mobilizáció és kollektív cselekvés is: például Sri Lankán a történelmi áldozattá válásról

szóló narratívákat használták fel a militáns csoportok, hogy újoncokat toborozzanak a tamil emberek közül, és hogy rávegyék őket arra, hogy agresszív tettekben vegyenek részt (Bar-Tal és mtsai, 2009). De ugyanígy, Menachem Begin, izraeli miniszterelnök 1982-ben a megsemmisítő tábor, Treblinka említésével aktiválta az áldozati hiedelmeket, ezzel mobilizálva a csoport tagjait: „Itt Izraelben, a végzetünk az, hogy harcolunk... nem akarunk még egy Treblinkát”, mondta, a Libanon elleni invázió mellett érvelve (Lang, 1996). Illetve itt kell említést tenni Slobodan Milosevic, korábbi szerb és jugoszláv elnökről is, akinek az 1389-ben a törökökkel szemben elvesztett kosovói csata után mintegy 600 évvel sikerült egyfajta speciális jelentéssel – sőt jelentőséggel – felruházva a múlt eseményeit, egyesíteni és mozgósítani szerbek tömegeit, és egyben felélesztenie a reváns vágyát – a törököket a jelenben szimbolizáló – boszniai muszlimokkal szemben (Bar-Tal és Cehajic-Clancy, 2014; Volkan, 2001). Ezek a példák jól szemléltetik, miként lehet egy csoport korábbi traumáját felhasználva ma élő tagjait erőszakos cselekedetekre sarkallni, történjen ez akár az elszenvedett sérelmek megbosszulására, akár a várható megpróbáltatások megelőzése céljából. A csoport addig nyugvó állapotban lévő választott traumájának reaktiválása ritualizált történelmi megemlékezésekkel, vagyis a csoporttraumán való osztozás élményeinek felhasználásával elősegíti a csoporttagok egymáshoz kapcsolódását, a nemzeti büszkeség erősödését, a társadalom mobilizálását. Ilyen formában a csoport áldozattá válására való emlékeztetés egyfajta manipulatív eszköznek is tekinthető a társadalom szélesebb rétegeinek különböző etnopolitikai célok érdekében történő mozgósítására (Bar-Tal és mtsai, 2009).

A fentiekben bemutatásra került, hogy mit értünk a kollektív áldozatiság fogalma alatt, hogyan jön létre, hogyan marad fenn, és egyáltalán miért éri meg a csoportnak, hogy fennmaradjon. A következőkben azt kívánom ismertetni, hogy a csoport múltjában gyökerező áldozatiság élménye milyen tanulságokkal és üzenetekkel szolgál a csoport ma élő tagjai számára, milyen következményekkel jár a csoporton belüli és csoportközi viszonyokra, valamint tágabban a világgal kapcsolatos nézetekre.

III. A múltbeli áldozati tapasztalatok tanulságai a jelenre nézve – az áldozatok jogai és kötelességei

A csoport történelmi viktimizációja választott traumaként megőrzésre kerül a kollektív emlékezetben, és mint ilyen, központi szerepet játszik a csoport identitáskonstruálásában. Különbség van azonban abban, hogy a múltbeli megpróbáltatások milyen leckével szolgálnak és milyen tanulságok levonására készítetik a csoportot. Klar, Schori-Eyal és Klar (2013) kutatásainak kiindulópontjával az a megközelítés szolgál, amely szerint a Holokausztnak négy eltérő üzenete fogalmazható meg a zsidó nép számára: „Soha ne légy passzív áldozat”, „Soha ne hagyd cserben társaidat”, „Soha ne legyél passzív megfigyelője az eseményeknek”, és „Soha ne legyél elkövető”. Ezek az áldozat – megfigyelő – elkövető kontinuumon helyezik el a szerepeket, melyeket a csoport saját tapasztalataiból okulva jobb, ha elkerül. Ez azonban egyúttal azt is jelenti, hogy ugyanazon történelmi eseményből származtatott eltérő tanulságok más-más kimenetelhez vezetnek a jelenlegi csoportközi kapcsolatok terén.

Kutatásaik fókusza a két jól elkülöníthető végpontra – a Holokauszt négy üzenete közül tehát az áldozat és az elkövető szerepektől való óvakodásra – és ezek következményeire helyeződik. A „Soha ne légy passzív áldozat” tartalma az Áldozati Orientáció (Perpetual Ingroup Victimhood Orientation Scale, PIVO; Schori-Eyal, Klar és Ben-Ami, 2017; Schori-Eyal, Klar, Roccas és McNeill, 2017) skálájával vált operacionalizálhatóvá. Ennek lényege az a vélekedés, hogy a saját csoport folyamatos üldöztetéseknek van kitéve különböző ellenségek által; a magas értéket elérőket erős bizalmatlanság jellemzi, hajlamosak több ellenséges szándékot tulajdonítani a külső csoportok tagjainak, valamint azt vallják, hogy a csoport traumája egyedi. Ezzel szemben a kontinuum másik véglete: a „Soha ne légy elkövető” üzenete. Az ennek tartalmát mérhetővé tevő skála (Agresszorra Válás Félelme Skála, Fear of Victimized Scale, FOV) az amiatti félelmet igyekszik megragadni és mérhetővé tenni, hogy a múltbeli áldozattá válásból kifolyólag a csoport elveszítheti morális érzékenységét ellenségei helyzete iránt, vagyis az a veszély fenyegeti a csoportot, hogy végül ugyanúgy bántak más emberekkel, ahogyan vele bántak ellenségei. Az eredmények szerint, a magasabb fokú Áldozati Orientáció a külső csoportnak, a magasabb fokú Agresszorra Válastól Való Félelem pedig a saját csoportnak való nagyobb mértékű felelősségtulajdonítással jár együtt. Emellett, míg az Áldozati Orientáció Skála pozitív, az Agresszorra Válás Félelme Skála negatív

kapcsolatot mutat a morális feljogosultság érzésével: azzal a vélekedéssel, hogy egy csoport megteheti bármit saját önvédelme érdekében, még erkölcsi szempontból megkérdőjelezhető cselekedeteket is. A morális feljogosultság pedig negatívan kapcsolódik a csoportalapú büntudat átéléséhez, pozitívan viszont az olyan amorális döntéshozatali folyamatokhoz, melyek például akaratlanul is a külső csoport civil lakosságának sérülését eredményező katonai akciók támogatását jelentik. Eredményeiket az izraeli-palesztin konfliktus különböző intenzitású szakaszaiban is alátámasztották (Schori-Eyal, Klar, Roccas és McNeill, 2017).

Az áldozati tapasztalatokból fakadó morális feljogosultság érzése a csoportközi kapcsolatok szempontjából tehát egyáltalán nem mellékes rendező elvként tűnik fel. Vollhardt (2012) szerint az emberi jogok megsértésére adott morális válaszokra vonatkozó megnövekedett igények és elvárások újabb kori fejleményeknek számítanak. Ahogyan korábban a győztesnek volt joga kizsákmányolni és fizetésre készíteni a vesztes felet, úgy a történelmi eltolódásnak köszönhetően az új globális trend szerint az elkövetőknek mára az igazságtalanságok helyrehozatala lett a kötelességük (Barkan, 2000), mégpedig kollektív büntudatuk által vezérelt jóvátétel és anyagi kompenzálás által (pl. Wohl, Branscombe és Klar, 2006); a jogok pedig az áldozatokat illetik (Passini, 2011). De hogy az áldozatoknak pontosan mire is van joguk, az már egy kényesebb kérdés. Az áldozattá válásból és igazságtalanságból eredeztethető feljogosultság érzése sokszor olyannyira áthatja a csoportokat, hogy az észlelt jogot kiterjesztik arra is, hogy az önvédelem igénye és a revans vágya által motiválva ők maguk léphessenek fel agresszíven és igazságtalanul más csoportokkal szemben. Ahogyan láthattuk, a „Soha többé ne legyünk passzív áldozatok” üzenetének követése erkölcsi szempontból igazolhatóvá, felmenthetővé teszi a csoport által elkövetett, vagy elkövetni kívánt agressziót (pl. Klar és mtsai, 2013; Wohl és Branscombe, 2008).

Más a helyzet, ha a csoport megpróbáltatásainak élményéből kifolyólag azt az üzenetet fogalmazza meg önmaga számára, hogy az őt megillető jogok más áldozati csoportoknak is járnak, vagyis egyfajta morális kötelességként tekintenek más áldozati csoportok támogatására (Vollhardt, 2012). A korábbi megpróbáltatások tapasztalatai tehát a jelen konfliktusok kapcsán átélt megfigyelő szerepre vonatkozóan is iránymutatásul szolgálnak. Ennek lényege, hogy a csoport tagjai úgy érzik, nem engedhetik, hogy mással is az történjen, ami velük. Ezt a küldetést ragadják meg a

Holokauszt üzeneteként megfogalmazható „Soha ne hagyj cserben társaidat”, valamint „Soha ne légy passzív megfigyelője az eseményeknek (Klar és mtsai, 2013).

Nem mindegy tehát, hogy a csoporttal történt múltbeli eseményeknek milyen üzenete van ma élő tagjai számára: egyfajta saját csoportra való fókuszálás révén a csoport többé nem engedheti, hogy megismétlődjenek korábbi megpróbáltatásai, vagy pedig más csoportokra is kiterjesztett fókusz eredményeképpen a csoport felelősséget érez más áldozati csoportok megvédésére. A kérdés valahogy úgy is megfogalmazható, hogy a csoport a moralitás szabályait hogyan alkalmazza: saját céljainak alátámasztására, vagy egy szélesebb közjó figyelembevételével mások támogatására; vagyis működésmódjában elsősorban jogai vagy kötelességei dominálnak-e. Az alábbiakban a saját csoport-fókuszra tükröző „ne történhessen meg velünk újra ilyen” és az inkább külső csoport-fókuszra mutató „ne történhessen meg másokkal is az, ami velünk” eltérő üzeneteinek csoportközi kapcsolatokra gyakorolt destruktív és konstruktív irányba ható következményeit mutatom be.

III.1. „Ne legyünk többé áldozatok”, avagy az észlelt kollektív áldozatiság destruktív irányba ható következményei

Ha a csoport korábbi áldozati tapasztalataiból elsősorban önmaga veszélyeztetettségére és ebből fakadó morális feljogosultságára helyezi a hangsúlyt, az külső csoportok iránti viszonyában jellemzően negatív következményekhez vezet. A következőkben az észlelt kollektív áldozati identitással együtt járó, destruktív irányba ható kognitív, affektív és viselkedéses jellegzetességeket tárgyalom.

III.1.1. Az áldozati identitás kognitív jellegzetességei

A csoporttal történt események egymással „összeadódva” és mintázatokat képezve úgynevezett kognitív narratív templatókat (Wertsch, 2002) hozhatnak létre, melyek a továbbiakban amolyan kognitív szűrőként funkcionálva az új élmények strukturálására és értelmezésére szolgálnak (Liu és László, 2007). Eszerint, a történelmi

reprezentációk alapján létrejött áldozati sémák alakítják az újabb események megértésének és kezelésének folyamatát.

Az észlelt kollektív áldozati identitás felvétele már elemi szinten befolyásolja a kognitív folyamatokat: szelektív és torzult információ-felvételhez és emlékezethez vezet. Schori-Eyal, Klar, Roccas és McNeill (2017) vizsgálatában résztvevő zsidó vizsgálati személyek egy történetet olvashattak egy palesztin versus egy zsidó család helyzetéről Gázában, akiknek az otthonát az Izraeli Védelmi Erők versus a palesztinok rakétája megsemmisítette. Később fel kellett idézniük a történetet és válaszolni néhány kérdésre. Az eredmények azt mutatják, hogy minél erősebb áldozati orientációval (PIVO) rendelkezik valaki, annál kisebb pontossággal sikerül felidézni a korábban olvasott információk részleteit, amennyiben az általuk olvasott történet a palesztinokat ért károkról szólt. Mintha az áldozati orientáció amolyan szűrőként működne, ami eltereli a figyelmet a külső csoporttal történt negatív eseményekről szóló információkról. Az agresszorra válás félelmét (FOV) mérő skálán elért magasabb pontszámok ezzel szemben mind a palesztin, mind a zsidó családot ért megpróbáltatásokra vonatkozó információk pontosabb felidézését eredményezték.

Bar-Tal és munkatársai (2009; Bar-Tal és Antebi, 1992a,b) úgy vélik, hogy azok a csoportok, amelyek kollektív emlékezetében elsősorban áldozattá válásukon van a hangsúly, jelenlegi helyzetüket is hajlamosabbak úgy értelmezni – sőt akár torzítani is –, mint amely vélekedéseiket megerősítő információkat tartalmaz. A csoport figyelmű küszöbe a vélt vagy valós fenyegetést tartalmazó ingerek iránt lecsökken, a csoporttagok ráhangolódnak azokra az információkra, amelyek negatív szándékokat jeleznek, érzékenyebben reagálnak a vélt vagy valós provokációra, sőt hajlamosak viszonylag ártalmatlan szituációkat is negatív keretben értelmezni. Ezzel szemben figyelmen kívül hagyják azokat az információkat, amelyek nem illeszkednek előzetes elvárásaik körébe. Halperin és Bar-Tal (2011) reprezentatív izraeli zsidó mintán végzett vizsgálatából kiderül, hogy az észlelt áldozatiság az információktól való elzárkózáshoz vezet: azok a vizsgálati személyek, akik az izraeli-palesztin konfliktus áldozatainak az izraelieket látták, kevésbé voltak nyitottak arra, hogy új információkat kapjanak a konfliktusról. Schori-Eyal, Klar és Ben-Ami (2017) vizsgálataikban igazolták a csoport-alapú áldozatiság és a kognitív információfeldolgozás közötti kapcsolatot. Eredményeik szerint a magasabb fokú Áldozati orientációval (PIVO) rendelkezők sokkal gyorsabban és sokkal több random külső csoportot kategorizáltak a saját csoportra nézve ellenségesként. Ezen

kívül, ambivalens, nem egyértelműen értelmezhető személyközi szituációkban ellenséges szándékot inkább, semleges szándékot kevésbé voltak hajlamosak tulajdonítani az ismeretlen külső csoporttagoknak. Sőt, kísérleti, manipulációs vizsgálati elrendezésükben a történelmi traumára való emlékeztetés szintén a rosszindulat külső csoportnak való nagyobb mértékű tulajdonításához vezetett. A világban való eligazodást szolgálja az a kategóriális felosztás, melyben ellenséges és támogató csoportok kerülnek megkülönböztetésre. Ez lényegében megkönnyíti a tájékozódást, és segíti a csoportközi viszonyulások rendszerezését. Az eredeti agresszoron kívül mindazokkal a csoportokkal (például olyan nemzetközi szervezetekkel, mint az Egyesült Nemzetek Szervezete), amelyek nem fogadják el a csoport áldozati státuszát, a magát áldozatnak tartó csoport negatív viszonyulást alakít ki. Ehhez képest, akik empatizálnak vele és segítik a törekvéseit, pozitív színezetet kapnak. Erre jó példa Danielidou és Horvath (2006) vizsgálata, amelyben a ciprusi konfliktus kontextusában a török ciprióták észlelt agresszor státusza negatív attitűdöket alakított ki a görög cipriótákban a törökökkel szemben is.

A kollektív áldozati identitás felvétele alapvetően meghatározza a világról alkotott elképzeléseket is. Az áldozati csoportnak a körülötte lévő világ (és benne önmaga) megértésére szolgáló - Eidelson és Eidelson (2003) kifejezésével élve - „veszélyes vélekedései” a más csoportokkal való kapcsolatot tekintve romboló hatással bírhatnak. Veszélyes vélekedések alatt ők 1) a csoport kiválasztottságát és feljogosultságát magában foglaló felsőbbrendűséget, 2) a sokszor szubjektív torzításokat tartalmazó észlelt igazságtalanságot, 3) a vélt vagy valós fenyegetettségéből fakadó és gyakran a veszélyek túlbecsüléséhez vezető sebezhetőséget, 4) az akár kollektív paranoiáig (Kramer és Messick, 1998) is fajuló bizalmatlanságot, valamint 5) a nem csupán a csoport képességeit, de környezetében lévő lehetőségeket is tükröző tehetetlenség érzését értik.

Ezek alapján azt látjuk, hogy az áldozati csoport számára a világ veszélyes helyévé változik, általában nő a sérülékenység érzése, a csoport másoktól való függőségének érzete, és csökken az igazságos világba vetett hit (Bar-Tal és mtsai, 2009). Fasel és Spini (2010) például négy jugoszláv utódállamot (Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia és Szlovénia) vizsgálva és egymással összehasonlítva, azt találta, hogy az áldozattá válás tapasztalata negatív hatással volt az igazságos világba vetett hit egyéni szintjeire a gazdaságilag kevésbé fejlett országokban, Macedóniában és Bosznia-Hercegovinában. Elcheroth (2006) vizsgálatai arra is rámutattak, hogy a fizikai erőszakot

elszenvedett csoportok tagjainak individuális szinten átélt tapasztalatai - feltehetően a személyes nehezítés miatt, és a megtorlás igényéből fakadóan - a humanitárius normákba vetett hitük megrendüléséhez, ezáltal pedig az erőszak körforgásának megújulásához vezettek.

Hogy egy csoport számára az észlelt veszély, a vélt vagy valódi fenyegetettségnek az érzése a csoportközi kapcsolatok szempontjából destruktív kimenetelhez vezet, számos vizsgálat kimutatta. A Stephan és Stephan (2000) által megfogalmazott integrált fenyegetettség modellje a fenyegetés négy típusát különbözteti meg: a csoport hatalmát, erőforrásait és jóllétét érintő valódi fenyegetést, az értékek közötti különbségeken alapuló szimbolikus fenyegetést, a külső csoport tagjaival való társas interakciók okozta szorongást, valamint a külső csoportra vonatkozó negatív sztereotípiákból fakadó fenyegetettség érzését. Amerikai, spanyol és izraeli mintán lefolytatott kutatásaik egyöntetűen alátámasztják, hogy a bevándorlókkal szembeni negatív attitűdök, előítéletek háttérben a fenyegetettség különböző formái állnak (Stephan, Ybarra és Bachmann, 1999; Stephan, Ybarra, Martínez, Schwarzwald, Tur-Kaspa, 1998). Sniderman, Hagendoorn és Prior (2004) holland vizsgálati személyek részvétel megvalósult kutatásukban szintén az észlelt fenyegetettség és a bevándorló kisebbségekkel szembeni kirekesztő magatartás közötti kapcsolatot tárták fel. Ehhez hasonlóan, a csoportközi konfliktusok háttérben álló tényezők feltárása kapcsán Hirschberger, Ein-Dor, Leidner és Saguy (2016) létrehozta a többdimenziós egzisztenciális fenyegetettség modelljét, mely különbséget tesz a saját halál, a kollektív fizikai megsemmisülés, a kollektív szimbolikus megsemmisülés és a múltbeli áldozattá válás fenyegetettsége között. Izraeli zsidó vizsgálati személyek részvételével végzett kutatásaik eredményei azt mutatták, hogy a fizikai fenyegetettség mind a palesztinok irányában mutatott nyitottság, mind a béke érdekében vállalt kompromisszum esetében csökkent hajlandósághoz vezetett. Emellett, a konfliktus súlyosbodása idején a katonai beavatkozással, valamint a diplomáciai és politikai kompromisszumok visszautasításával kapcsolatban megnövekedett egyetértést mutatott. Ezzel szemben, a csoport értékeire és identitására vonatkozó szimbolikus fenyegetettség a palesztinokkal szembeni nyitottság és bizalom, valamint a béke és a diplomáciai kapcsolatok támogatásával mutatott kapcsolatot, alátámasztva Hirschberger és munkatársainak a fenyegetettség többdimenziós megközelítésére vonatkozó létjogosultságát. Kutatásaik további említésre érdemes eredménye, hogy míg a jobboldali politikai orientációnak a keményvonalas politikai

lépések támogatására kifejtett hatásában a múltbeli áldozattá válás, valamint - a konfliktus kiéleződése idején - a fizikai megsemmisülés játszott közvetítő szerepet, addig a baloldali politikai orientáció és a megbékélésre való hajlandóság közötti pozitív kapcsolatot a szimbolikus megsemmisülés miatt érzett aggodalom mediálta.

III.1.2. Az áldozati identitás affektív jellegzetességei

Az áldozati identitásmintázat jellegzetes érzelmi repertoárjának központi elemét képezi a csoport sérülékenységéből és fenyegetettségéből fakadó, fizikai vagy szimbolikus megsemmisüléstől való félelem (Halperin, Bar-Tal, Nets-Zehngut, és Drori, 2008; Pettigrew, 2003). Valamint ehhez kapcsolódóan érdemes említést tenni a csoport jövőbeli vitalitása kapcsán megélt kollektív szorongás érzéséről is. Wohl, Branscombe és Reysen (2010) kutatásában a csoport fizikai és szimbolikus megsemmisülésével kapcsolatos fenyegetettség a kollektív szorongás érzését idézte elő. Ugyanezen tanulmányukban bemutatott további vizsgálataikban történelmi kontextusba helyezve kutatásaikat azt kapták, hogy azok a zsidó vizsgálati személyek esetében, akik többet gondoltak, vagy - laboratóriumi körülmények között - emlékeztetve lettek a Holokausztra, a kollektív szorongás érzésének mediáló hatása révén a saját csoportot erősítő viselkedések megnövekedett igénye jelentkezett. A kollektív szorongás azonban nem csak a csoporton belüli kohézióhoz, hanem a külső csoportokkal való kapcsolatok szempontjából destruktív kimenetelhez is vezet (Wohl, Squires és Caouette, 2012). Wohl és Branscombe (2009) vizsgálatában amerikai vizsgálati személyek az iraki háborúról olvashattak beszámolót; a szöveg az egyik feltételben azt implikálta, hogy az amerikaiak rövidesen támadásra számíthatnak, a másik feltétel azonban nem tartalmazott ilyen jövőbeli fenyegetést. Eredményeik alapján, amikor a saját csoport jövője veszélyben forgott, az amerikaiak Irakban elkövetett tetteivel kapcsolatos megbocsátás érzése növekedett, mégpedig a kollektív szorongás mértékének megfelelően. Csoportközi szinten ennél negatívabb kimenetel szempontjából vizsgáldott Jetten és Wohl (2011), és angol mintán azt kapták, hogy a csoporttal való erősebb azonosulást mutató személyek, ha Anglia történelmi múltja és jelene közötti kontinuitás megszakadását észlelték, a csoport jövőjével kapcsolatos kollektív szorongás érzéséről számoltak be; kollektív

identitásuk megőrzésének így megjelenő szükséglete pedig bevándorlás-ellenes attitűdök megjelenéséhez vezetett.

A fenyegetettség okozta félelem és szorongás érzésein túl az áldozati érzelmekészlet részét képezik továbbá a depresszív érzelmek (pl. önsajnálat), a szégyen és megalázottság érzése (Rice és Benson, 2005; Volkan, 2001), valamint az ellenséges érzelmek (pl. düh, harag; Manzi és González, 2007; Pennekamp és mtsai, 2007) is. Ezek mellett, az áldozatokra jellemző saját csoport fókusz és egocentrizmus a más csoportokkal szembeni empátia hiányához is vezet (Mack, 1990).

A történelmi áldozattá válás kapcsán fontos látni, hogy a csoporttal történt korábbi események, illetve az esetlegesen visszatérő élmények szenzitívebbé teszik a csoportot bizonyos érzelmekre. A társadalom érzelmi orientációja (Bar-Tal, 2001), vagyis arra való fokozott hajlama, hogy bizonyos érzelmeket kollektív szinten is gyakrabban mutasson, képes arra, hogy ráhangolja a csoport tagjait a társas szituációk bizonyos jelzéseire. Nem csak arról van szó tehát, hogy a történelem sajátos reprezentációja hajlamosítja a csoportot bizonyos érzelmek kollektív szinten való fokozott átélésére, hanem arról is, hogy a csoport így kialakuló érzelmi orientációja a továbbiakban befolyással van az új események kiértékelésére is. Bar-Tal arra hívja fel a figyelmet, hogy egy társadalom elsősorban félelemre épülő érzelmi orientációja, bár bizonyos esetekben adaptív viselkedéses választ eredményez, általánosságban véve azonban bizalmatlansághoz, az ellenség delegitimizálásához vezethet, ami hosszú távon komoly akadályokat állít a csoportközi megbékélés előmozdítása elé. Ezt kiküszöbölendő Bar-Tal (2001) szerint hasznosabb lenne a fenyegetésekkel teli múltra és jelenre fókuszáló félelem helyett egy pozitív jövő képét előtérbe állítani, és a „remény kultúráját” megalapozni és elterjeszteni. Hiszen míg a félelem egy automatikus reflex-szerű reakció, ami a vélekedések megszilárdulásához vezet, a remény egy magasabb szintű kognitív aktivitást feltételez, és egyfajta kreativitást és rugalmasságot kíván meg. Nehézséget jelent ugyanakkor, hogy egy, félelemhez adaptálódott társadalom számára a jövő bizonytalan és kockázatos; számára a reményteli béketeremtés egy újfajta élmény, amely új megoldásokat, másfajta hozzáállást kíván.

III.1.3. Az áldozati identitás viselkedéses jellemzői

A kollektív áldozati identitáshoz egyrészt a tehetetlenség érzése, a kontroll hiánya kapcsolódik; olybá tűnik, hogy a csoport tagjai keveset tudnak tenni a szituáció megváltoztatása érdekében, leginkább passzív elszenvetői az eseményeknek. Másrészt azonban a csoportközi kapcsolatok szempontjából kifejezetten destruktív viselkedéses reakciók jelenhetnek meg. Noor és munkatársai (Noor, Brown, Gonzalez és mtsai, 2008; Noor, Brown és Prentice, 2008) vizsgálatai például arra mutatták rá, hogy a magát inkább áldozatnak vélő csoport tagjai kevésbé hajlottak a megbocsátásra. De Schori-Eyal, Klar, Roccas és McNeill (2017) észak-ír kontextusban végzett kutatásai is igazolták, hogy az Áldozati Orientáció skálán (PIVO) elért magasabb, valamint az Áldozattá válás Félelme skálán (FOV) elért alacsonyabb pontszámok a megbocsátás és megbékélés alacsonyabb mértékű támogatásához vezettek, még a konfliktus intenzív időszakának formális lezárását követően is. Érdekes kiegészítésül szolgálnak ehhez Hornsey, Okimoto és Wenzel (2017) eredményei, melyek szerint az áldozati csoportok egy külső csoport tagja által elkövetett támadást a külső csoport egészére nézve tipikusnak tartják, azaz csoportközi agresszióként értelmezik, ezáltal pedig kollektív bocsánatkérést igényelnek. Nem úgy az elkövető csoportja, amelynek tagjai ilyen helyzetben inkább egyéni szintű bocsánatkérést tartanak indokoltnak, sőt magával az elkövetővel szemben is ők azok, akik kevésbé megbocsátóak (ld. fekete bárány effektus, Marques, Yzerbyt és Leyens, 1988). Hornsey és munkatársai értékelési résnek, diszkrepanciának nevezik ezt a jelenséget, amely szerint, míg az áldozati csoport csoportszintű, az elkövető csoportja egyéni szintű jóvátételt tart jogosnak.

Ennél súlyosabb kimenetellel járnak azok a viselkedéses megnyilvánulások, amelyek célja a revans, vagy a védekezés: az áldozat csoport tagjai úgy érzik, hogy morális joguk van a bosszúálláshoz, vagy akár olyan „megelőző” csapások végrehajtásához, amelyek a csoport biztonságát garantálják. A revans vágya és az ehhez kapcsolódó felhatalmazottság érzése az erőszak egyre súlyosbodó spirális körforgásához, az úgynevezett áldozat-agresszor körforgáshoz vezet, amelyben a korábbi áldozatból agresszor lesz (Bar-Tal, 2003; Maoz és Bar-On, 2002; Staub, 1998). A revans vágya gyakran nyilvánul meg az úgynevezett behelyettesítő megtorlás jelenségében, az elkövető csoport azon tagjait megcélözva, akiknek személyesen semmilyen szerepük nem volt az eseményekben (Lickel, Miller, Stenstrom, Denson, és Schmader, 2006). Vollhardt (2012)

ezt kiegészíti még az áthelyezett agresszió jelenségével: ilyenkor az áldozattá vált csoport olyan csoport tagjaival szemben követ el – számára jogosnak tűnő agressziót –, amely nem vett részt a saját csoport ellen elkövetett agresszióban (pl. a japánok agressziója az amerikaiak ellen indokoltta teszi az irakiakkal szembeni agressziót). A reváns vágya a katonai fellépés támogatásához vezet: Maoz és Eidelson (2007) izraeli reprezentatív mintán végzett vizsgálatából az derült ki, hogy azok a vizsgálati személyek, akik általában úgy gondolták, hogy a saját csoport sérülékeny, és hogy más csoportok igazságtalanul jártak el vele szemben, jobban támogatták az olyan szélsőséges konfliktuskezelési stratégiákat, mint például a palesztinok bombázása és/vagy kitelepítése a környező arab országokba.

Az eddig tárgyalt kutatási eredmények azt mutatják, hogy a saját csoportfókusszal jellemezhető, azaz elsősorban önmaga megpróbáltatásaira hangsúlyt helyező áldozati csoport jellemzően negatív reakciókat mutat, ami csoportközi viszonyait súlyosan károsítja. A következőkben a külső csoportokra való odafigyelés, mások iránt érzett morális felelősség következményeit ismertetem.

III.2. „Ne hagyjuk, hogy másokkal is az történjen, ami velünk”, avagy az észlelt kollektív áldozati identitás konstruktív irányba ható következményei

Ha az áldozatok számára megpróbáltatásaik alapján az az üzenet, vagy küldetés fogalmazódik meg, hogy nem nézhetik tétlenül, ha más is szenved, az egyértelműen pozitív következményekhez vezet, hiszen arra sarkallja őket, hogy védelmet és támogatást nyújtsanak az arra rászorulóknak. Elcheroth (2006) eredményei szerint - az egyéni szinten átélt élményekkel szemben - az áldozattá válás csoportszintű megtapasztalása eleve a humanitárius normák iránti pozitívabb attitűdökhöz vezet.

Az egyik nyilvánvaló pozitív következmény először is a csoporton belül áll elő: az áldozattá vált csoporttagok fokozott támogatása, a velük szemben megnyilvánuló proszociális viselkedés növekedése figyelhető meg (Dumont, Yzerbyt, Wigboldus, és Gordijn, 2003; Wayment, 2004). Száz Holokauszt túlélővel folytatott vizsgálat során a résztvevők 82%-a számolt be arról, hogy a koncentrációs táborokban igyekezett segítséget nyújtani rabtársainak, akár étele és ruházata megosztásával, akár érzelmi támasz nyújtásával (Kahana, Kahana, Harel és Segal, 1985). Egy, az 1990-es évek elején

megkezdett, Horvátországban lefolytatott longitudinális vizsgálatban pedig azt kapták, hogy a háború intenzívebb légingsapásokkal járó időszakát követően 5-6 éves gyerekek – tanáraik megítélése alapján – több proszociális viselkedést (pl. az édességek és játékok megosztása a többiekkel, vagy a rászoruló gyerekek iránti sajnálat kifejezése) mutattak társaik iránt, mint a háborút megelőzően; miközben az agresszív cselekedeteik mértéke nem változott számottevően (Raboteg-Saric, Zuzul, és Kerestes, 1994).

Hogy a proszociális attitűd nem csak csoporton belül, de külső csoportok irányában is megnyilvánul, azt a Staub és Vollhardt (Staub, 2003, 2005; Staub és Vollhardt, 2008; Vollhardt, 2009a, 2009b; Vollhardt és Staub, 2011) által megfogalmazott „szenvetésből született altruizmus” hipotézise mentén értelmezhető történelmi példák, és empirikus bizonyítékok is alátámasztják. Az elképzelés lényege, hogy különböző szenvedéseknek kitett emberek nem traumatizált társaikhoz képest nagyobb hajlandóságot mutatnak arra, hogy más áldozatokon segítsenek. Az áldozattá válás tapasztalatában való közös osztozás, az élmények hasonlóságának észlelése egyszerűen felülírhatja és átjárhatóvá teheti a csoportok közötti határokat, és egy új, fölérendelt kategória, amolyan közös áldozati identitás jön létre, mely megnöveli a külső csoportok felé irányuló proszociális tendenciák megjelenését is.

Történelmi példái azok a tiltakozások, amelyeket a Holokausztot átélt zsidó nép tagjai tettek a másokkal szembeni erőszak ellen a „soha többé” mottóját használva. Ilyen például a Holokauszt túlélők tiltakozása My Lai ellen, a jugoszláv háború során a muszlimokat és a keresztényeket egyaránt segítő lépéseik, és a zsidó szervezetek erőfeszítései, hogy megállítsák a darfuri népirtást (Lifton, 2003; Serotta, 1994). De ugyanígy ide sorolható a japán amerikai szervezetek felszólalása a diszkrimináció és üldöztetés ellen, amellyel a muszlim amerikaiaknak kell szembesülnie a 2001. szeptember 11-i terrortámadás után az USA-ban (Nakamura, 2011), vagy ehhez hasonlóan azok az észak-ír aktivisták és politikusok, akik szolidaritásukat és támogatásukat fejezik ki más elnyomott és gyarmatosított csoportok, például baszkok, kurdok, palesztinok mozgalmairól (Brysk és Wehrenfennig, 2010).

Az elképzelés ihlette empirikus vizsgálatok eredményei is azt igazolják, hogy valóban létezik proszociális attitűd a korábbi áldozatok részéről az újonnan áldozatokká váló külső csoporttagok irányába, főleg akkor, ha az áldozattá válás kontextusa hasonló. Ezt a proszociális attitűdöt a vizsgálati személyek részéről átélt empátia közvetíti, azaz a

saját áldozati élmény és a másik áldozati élménye közötti kapcsolatot a másik helyzetébe való fokozott beleélés hozza létre (Vollhardt és Staub, 2011).

Kognitív, affektív és viselkedéses dimenziók mentén megragadva az áldozati élmények konstruktív irányba ható következményeit, az eddig rendelkezésre álló eredmények alapján úgy tűnik: az áldozattá válás tapasztalata kognitív szinten az élmények észlelt hasonlósága, valamint a perspektíva felvétel révén az áldozatok közös főlérendelt kategóriáját hozza létre. Ez érzelmi szinten az empátia megjelenéséhez, végső soron pedig proszociális viselkedésekhez vezet. Mindehhez arra van szükség, hogy a csoport korábbi áldozati tapasztalataiból a morális felelősség, morális kötelesség üzenetét fogalmazzza meg ma élő tagja számára, vagyis az áldozattá vált csoport tagjai a saját csoporton belül a „Soha ne hagyd cserben társaidat”, valamint külső csoportok irányában a „Soha ne legyél passzív megfigyelője az eseményeknek” üzenetét követve (Klar és mtsai, 2013) küldetésüknek érezzék, hogy mások szenvedéseit megakadályozzák (Lifton, 1967).

Az áldozattá válás múltbeli tapasztalata tehát eltérő tanulságok megfogalmazására készítheti a csoportokat, melyek destruktív, vagy konstruktív kimenetekhez vezetnek. Hogy a csoportok reakcióiban a saját csoportra vagy a külső csoportra való fókuszálás dominál, összefüggést mutat a csoportok élményei közötti összehasonlíthatóság tényezőjével. A következő részben a komparatív, vagyis összehasonlító áldozati vélekedések (Noor, Vollhardt, Mari és Nadler, 2017) szempontjait ismertetem.

IV. Komparatív/összehasonlító áldozati vélekedések

Az eddig tárgyaltakhoz képest az áldozati tapasztalatok összehasonlító megközelítése (Noor, Vollhardt, Mari és Nadler, 2017) már nem csupán azt a szempontot veszi figyelembe, hogy a saját múltbeli szenvedéseknek milyen üzenete van a csoport ma élő tagjai számára: magukat kell megvédeniük, vagy esetleg másokat is, hanem kiegészül azzal a szemponttal, hogy a csoport szenvedéseit összevetve más csoportok megpróbáltatásaival, a saját sérelmek egyediek vagy hasonlóak-e azokkal.

Az összehasonlítás alapját elsősorban és közvetlenül a szenvedések súlyosságában mutatkozó különbségek adják; a kérdést azonban óhatatlanul áthatja a szenvedések elismerésének a szempontja is: a csoport egyáltalán elismeri-e mások szenvedését, vagy sem; illetve ami az áldozati csoportok számára legalább ennyire lényeges kérdés: mások elismerik-e a saját csoport szenvedéseit.

Az alábbiakban a szenvedések súlyosságának összemérhetőségéből kiinduló Vollhardt (2009b, 2012) elképzelését mutatom be, mely az áldozati vélekedések exkluzív és inkluzív élményszervezési módjai között tesz különbséget, majd pedig kiegészítem az ezzel rokonítható, Noor és munkatársai (Noor, Brown, Gonzalez és mtsai, 2008; Noor, Brown, és Prentice, 2008; Noor, Shnabel, Halabi, és Nadler, 2012) által megfogalmazott versengő áldozatiság koncepciójával.

IV.1. Exkluzív versus inkluzív áldozati vélekedések, mint az élményszervezés különböző módjai

Vollhardt (2012) szerint az áldozati élmények két fő dimenzió mentén ragadhatók meg: egyrészt, hogy milyen keretben értelmeződnek az események – egy specifikus konfliktus keretében, vagy globális keretben –, másrészt, hogy milyen széles a fókuszuk – a hangsúly kizárólag a saját csoport szenvedésein van, vagy figyelembe veszi a hasonlóságokat más csoportok áldozattá válásával kapcsolatban is. Az első dimenziót Vollhardt (2012) specifikus versus globális áldozati hiedelmeknek nevezi, a második dimenziót pedig exkluzív versus inkluzív áldozati hiedelmeknek. A két dimenzió mentén négy lehetőség rajzolódik ki. A globális exkluzív áldozati hiedelmek az áldozati szerep kizárólagosságát hangsúlyozzák, a saját csoport traumáinak egyediségét és

disztinktivitását megfogalmazva. Az ilyen vélekedésekkel egyetértők úgy érzik, hogy ami velük történt, az egyedülálló az emberiség történetében: szenvedésük jellege és/vagy mértéke nem hasonlítható semmilyen más szenvedéshez. A globális inkluzív áldozati hiedelmeket vallók felismerik és elismerik, hogy a világon vannak más olyan csoportok is, amelyeknek a szenvedése összevethető a saját csoport megpróbáltatásaival. A specifikus exkluzív áldozati hiedelmek azt takarják, amikor egy csoport tagjai úgy gondolják, hogy egy adott konfliktus kizárólagos áldozatai ők, szemben a konfliktusban részt vevő többi csoporttal (ennek feleltethető meg a lentebb kifejtésre kerülő *versengő áldozatiság* koncepciója). A specifikus inkluzív áldozati hiedelmek alatt a saját és az adott konfliktusban résztvevő más csoportok szenvedéseinek kölcsönös elismerését értjük, vagyis amikor a csoport tagjai elismerik, hogy az adott konfliktusnak voltak más áldozatai is rajtuk kívül – akár épp a szembenálló csoport is. Ez az átélt élmények közötti hasonlóságot hangsúlyozó vélekedéseket foglal magában.

Az áldozati tapasztalatok exkluzív versus inkluzív élményszervezési módjai eltérő hatással vannak a csoportközi attitűdökre. Vollhardt (2013) vizsgálatában azok az amerikai zsidó vizsgálati személyek, akiknek a Holokausztot inkluzív, univerzális módon mutatták be, több hajlandóságot mutattak, hogy segítsék a darfuri népirtás áldozatait. Vollhardt és Bilali (2015) három afrikai országot – Ruandát, Burundit és a Kongói Demokratikus Köztársaságot - érintő vizsgálatában szintén kapcsolatot talált a saját csoport áldozattá válásának inkluzív konstrukciója és a pozitív, proszociális csoportközi attitűdök között. Az exkluzív áldozati vélekedések ezzel szemben sokkal inkább negatív külső csoport iránti attitűdhez (bizalmatlansághoz és társas távolsághoz) vezettek. Vollhardt, Nair és Tropp (2016) eredményei pedig azt mutatják, hogy adott társadalomban kisebbségnek számító csoportok (pl. második generációs vietnámi-amerikai bevándorlók vagy elnyomásban élő indiaiak) inkluzív áldozati vélekedéssel rendelkező tagjai a menekültek és bevándorlók iránti támogató attitűddel rendelkeznek, mely hatást a kollektív áldozattá válás személyes és családi tapasztalatai is befolyásolják. De az eredmények sorában ide illeszthető Wohl és Branscombe (2005) korábbi kutatása is. Vizsgálatukban a Holokausztot fogalmazták meg két eltérő kategóriaszinten: az egyik verzióban a németek követték el a zsidókkal szemben (társas kategóriák hívása), a másik verzióban pedig az egész emberiség (zsidók és németek közös fölérendelt kategóriája) traumájaként mutatták be az eseményeket. Az emberiség mint fölérendelt kategória

beemelése, vagyis az inkluzivitás növelése a csoportközi megbocsátás előmozdításának hatékony eszközének bizonyult.

Ezek alapján elmondható, hogy az exkluzív áldozati vélekedések a negatív csoportközi következményekkel járó „Ne legyünk többé áldozatok” üzenetének, az inkluzív áldozati vélekedések pedig a csoportszinten pozitívabb kimenetelhez vezető „Ne hagyjuk, hogy másokkal is az történjen, ami velünk” üzenetének feleltethetőek meg: előbbiek jellemzően saját csoport-fókuszúak és destruktív irányba hatnak, utóbbiak kiterjesztett fókuszúak és konstruktívabb eredményekhez vezetnek. Az exkluzív/inkluzív áldozati vélekedések azonban inkább a szenvedések közvetlen összehasonlításának szempontjára helyezik a hangsúlyt, és módszeresebb méréseket tesznek lehetővé.

IV.2. Versengő áldozatiság

Külön kutatási irányvonalat képeznek a Noor és munkatársai (Noor, Brown, Gonzalez, Manzi és Lewis, 2008; Noor, Brown és Prentice, 2008; Noor, Shnabel, Halabi és Nadler, 2012) által megfogalmazott versengő áldozatiság koncepciója köré épülő vizsgálódások, melyek a makacs és elhúzódo csoportközi konfliktusok (pl. Bar-Tal, 2013; Bar-Tal és Halperin, 2013) szociálpszichológiai jellemzőit kívánják feltárni. A versengő áldozatiság fogalma annak megnevezésére szolgál, amikor az egymással szemben álló csoportok tagjai egyértelműen arra törekszenek, hogy kinyilatkoztassák és elismertessék, hogy a saját csoportjuk több igazságtalanságnak és szenvedésnek volt kitéve, ezáltal nagyobb áldozata az eseményeknek, mint a másik csoport (vö. specifikus exkluzív áldozati vélekedések, Vollhardt, 2009b, 2012). Ez az áldozati szerepért folytatott harc azonban tovább mélyíti a két csoport közötti konfliktust, hiszen saját sérelmeik felnagyításával leértékelik, sőt megkérdőjelezzik a másik fél szenvedéseinek súlyosságát. Egyben a másik fél felelősségének tekintik azt is, hogy nem tesz lépéseket a csatározások békés megoldásának irányába. A versengő áldozatiság a saját csoporttal való erősebb azonosulást, valamint a külső csoport iránti csökkent empátiát és bizalmat, a megbocsájtásra való kisebb mértékű hajlandóságot eredményez (Noor, Brown, Gonzalez és Mtsai, 2008; Noor, Brown és Prentice, 2008).

A versengő áldozatiság ismertebb típusa, amikor az egymással konfliktusban álló felek harcolnak azért, hogy ki a konfliktus „igazi áldozata” (pl. a katolikus vs. protestáns

írek, Noor, Brown, és Prentice, 2008). De így nevezzük azt is, amikor ugyanazon agresszor áldozatai versenyeznek egymással azon, hogy ki szenvedett többet az agresszor lépéseinek következtében (pl. a náci agressziója esetén a zsidó és a roma csoport tagjai, Noor és mtsai, 2012).

Noor és munkatársai (2012) a versengő áldozatiság kapcsán a szenvedések fizikai, anyagi, kulturális, pszichológiai, valamint legitimitás dimenzióját különböztetik meg. Az elszenvedett sérelmek fizikai dimenzióját tekintve a csoportok között abban alakul ki verseny, hogy objektív mennyiségi szempontokat figyelembe véve melyik fél a nagyobb áldozata az eseményeknek, azaz melyik oldalon súlyosabbak a fizikai sérülések, és magasabb a kioltott emberéletek száma. Ennek jellemzője az is, hogy eleve más súllyal esik latba az egymással szembenálló oldalakon elvesztett emberéletek értéke is; a saját csoport tagjának élete többet ér, mint a másik csoport tagjéé, még akkor is, ha előbbi a harcokban résztvevő katona, utóbbi pedig ártatlan civil. A materiális dimenzió az anyagi erőforrások egyenlőtlen elosztásából fakadó diszkrimináció érzését, illetve az ebből eredő, csoportok közötti konfliktusokat jelöli, mely alatt Noor és munkatársai (2012) akár egy társadalmon belül egyes csoportok szociális és politikai ügyekben (pl. lakhatás, oktatás, foglalkoztatottság) történő hátrányos megkülönböztettségét, akár a tulajdonban bekövetkező károkat érti. A kulturális dimenzió pedig azt az általános fenyegetést foglalja magában, ami egy csoport világlátását, vagy életmódját – például az adott társadalom örökségét, identitását, nyelvét, vallását, hagyományait, értékeit és normáit – érheti a másik csoport részéről. A pszichológiai dimenzió az áldozattá válásból fakadó pszichés distresszt és emocionális megpróbáltatásokat, valamint a fenyegetettség és bizalmatlanság érzéseit öleli fel. A legitimitás dimenziójának középpontjában pedig az átélt és okozott sérelmek indokolhatósága áll. Itt az áldozati versengés a saját csoport által elszenvedett agresszió igazságtalanságának, valamint a saját csoport által elkövetett erőszakos cselekedetek igazolhatóságának bizonyítása körül zajlik.

De Guissmé és Licata (2017) kutatásaiban kiegészíti a versengés dimenzióinak körét a szenvedések elismerése kapcsán folytatott versengéssel. Fontos különbség azonban, hogy megközelítésük nem egy korábbi konfliktusban egymással szembenálló felek viszonylatában vizsgálja az áldozati szerepért folytatott versengést, hanem olyan ún. harmadik csoportok részéről és irányában, amelyeknek a korábbi viktimizáció élményéhez semmi közük. Kutatásaikban azt vizsgálták, mi történik, ha egy áldozati csoport egy másik, szintén áldozati csoport szenvedéseit úgy észleli, hogy a másik csoport

sérelmei inkább elismertek. Eredményeik szerint az észlelt kollektív áldozatiság negatív attitűdöket jósolt be más áldozati csoportok (melyekkel a csoportnak nem volt atrocitása) irányában, ha azok szenvedései nagyobb elismerésben részesültek. A külső csoport iránti negatív attitűdöket a saját csoport szenvedéseinek az elismeréséért folytatott versengés, és nem pedig a szenvedések észlelt súlyossága fölötti versengés közvetítette. Kutatásukban afrikai és muszlim bevándorlókat vizsgálva találták azt, hogy a kollektív áldozatiság kapcsolatot mutat a másodlagos antiszemitizmussal, amit egyrészt a saját áldozati tapasztalatok elismerésének a hiánya közvetít, másrészt az a vélekedés, hogy az elismerés ezen hiánya a zsidók áldozatisága miatt van. Ezen kívül, kísérletileg is demonstrálták, hogy fiktív helyzetben a csoportok szenvedéseinek egyenlőtlen elismerése negatív hatással van a csoportközi attitűdökre, vagyis az áldozatiság elismeréséért folytatott küzdelem elősegítheti csoportközi konfliktusok kialakulását.

A versengő áldozatiságnak tehát funkcionális okai vannak, az áldozatiság élményére amolyan szimbolikus erőforrásként is tekinthetünk, hiszen a versengést részben a szenvedések mások általi elismertetésének igénye motiválja, célja pedig ezáltal politikai előnyök szerzése (Smyth, 1998). Emellett stratégiai eszközként is használható, a csoport másoknak okozott sérelmek miatt megrendült morális identitásának helyreállítására, hiszen sok esetben az áldozati szerepért folytatott küzdelem két olyan, magát áldozatnak elfogadtatni kívánó csoport között zajlik, melyek egymásnak kárt okoztak. Ezt a helyzetet ragadja meg a Simantov-Nachlieli és Shnabel (2014) által duális szerepnek nevezett jelenség is, amely annak feltárását helyezi a középpontba, hogy mi történik akkor, ha a csoportok egyszerre áldozatok és agresszorok is egyben.

IV.2.1. Duális szerepek

A Simantov-Nachlieli és Shnabel (2014) vizsgálódásainak középpontjában álló duális szerepre vonatkozó elképzelésüket a megbékélés szükséglet-alapú modelljére (Nadler és Shnabel, 2008; Shnabel és Nadler, 2008) alapozzák. E szerint, míg az agresszornak arra van szüksége, hogy a pozitív morális identitását állítsa helyre, az áldozatnak sokkal inkább arra, hogy visszanyerje cselekvőképességét, ágenciáját. A kettős szerepet felvevő csoportok esetében tehát az agresszor szerep és az áldozat szerep más-más jellegű viselkedést motivál: az agresszor szerep a megbánás és a jóvátétel felé,

míg az áldozat szerepe az erő visszanyerése irányába (pl. a bosszú segítségével) ható lépésekhez vezet. A kezdeti eredmények – alátámasztva a versengő áldozatiság elképzelését - azt mutatják, hogy a duális szerepet felvevő csoportok inkább az áldozatokra hasonlítanak viselkedésükben, és a negatív következmények kerülnek előtérbe. Az izraeli-palesztin konfliktus kapcsán kapott eredmények szerint, míg az áldozati hiedelmekből fakadó „erős Izrael” szükséglete antiszociális tendenciákhoz vezetett a palesztinokkal szemben, addig a „morális Izrael” szükséglete nem vezetett erőteljesebb proszociális tendenciákhoz (Simantov-Nachlieli és Shnabel, 2014).

Egy újabb kutatásban Green, Visintin, Hristova, Bozhanova, Pereira és Staerklé (2017) bolgár többség és bulgáriai török kisebbség csoportközi kapcsolatainak kontextusában vizsgálta, hogy mi történik, ha bár különböző történelmi időszakokban, de mindkét csoport rendelkezik elkövető és áldozati szereppel is. Eredményeik alapján, a bolgár többség esetében a korábbi török megszállás kapcsán átélt kollektív áldozatiság élménye a bulgáriai törökökkel szembeni nagyobb társas távolsághoz vezetett, mindezt a megbocsátásra való csökkent hajlandóság, valamint egy másik történelmi időszakban a saját csoport által elkövetett agresszió (a bulgáriai törökök erőszakos asszimilációja az 1980-as években) kapcsán átélt kollektív büntudat csökkent mértéke közvetítette. A bulgáriai török kisebbség szenvedéseinek az elismerése azonban a társas távolság csökkenését eredményezte, mégpedig a megnövekedett büntudat és a török megszállás alatti áldozati tapasztalatokért való megbocsátás révén.

Ezen eredményekből és a versengő áldozatiság megközelítéséből kiindulva: egy duális szereppel jellemezhető csoport nem úgy kíván szert tenni pozitív morális identitásra, hogy megbánást mutat a múltbeli tetteiért, hanem hogy saját agresszív tetteit indokoltnak tekintve áldozati identitását hangsúlyozza a másik csoporttal szemben. Hiszen az áldozati identitás „elnyerésével” egyúttal felmentés is jár. Ez pedig megmagyarázza, hogy a feloldhatatlannak tűnő konfliktusokban hogyan újul ki újra és újra az erőszak: az egyszerre agresszor és áldozat csoportok esetében a bosszú nagyobb valószínűséggel jelenik meg, mint a helyreállító viselkedés, mindez pedig a konfliktus eskalációjához vezet.

IV.3. A komparatív áldozati tapasztalatok stratégiai célú megkonstruálása

A szenvedések más csoportokkal való összevetésére, a komparatív áldozati identitáskonstruálásra stratégiai eszközként is tekinthetünk. McNeill, Pehrson és Stevenson (2017) amellett érvelnek, hogy az áldozatiság egy olyan komplex élmény, mely egyidejűleg többféle funkcióra is felhasználható, így az áldozati tapasztalatok megkonstruálásában mutatkozó különbségeknek - azaz hogy inkluzív, vagy exkluzív, versengő módon kerülnek megalkotásra - stratégiai és funkcionális okai lehetnek. Tehát a kérdés mindig az, hogy mi az a – kontextustól és szükségletektől függő – retorikai cél, amire a múltbeli élmények felhasználásra kerülnek, vagyis mi motiválja a csoport áldozatiságának megkonstruálásában megfigyelhető különbségeket. Felvetik például, hogy az áldozatok megnyilvánulásai során az ágencia és moralitás dimenzióin túl más szükségletek is szerepet játszhatnak, ilyen lehet például a csoport pozitív képének a kialakítása. Ahogyan a duális szerepek koncepciója (Simantov-Nachlieli és Shnabel, 2014) kapcsán látható volt, a szükségletalapú modelltől eltérően elképzelhető, hogy az áldozati csoport nem az ágenciáját kívánja visszaszerezni, hanem éppen annak hiányát akarják kifelé jelezni, sőt hangsúlyozni, ezáltal pedig olyan ártatlan áldozatként bemutatva önmagát, amely támogatásra szorul. Ezt a gondolatmenetet követve az exkluzív áldozati vélekedéseknek, az ebből következő versengő áldozatiságnak, a szenvedések elismertetésének jól meghatározható funkciója van. Annak kinyilatkoztatása és mások általi elfogadtatása, hogy a saját csoport másokhoz képest többet szenvedett, különböző előnyökhöz juttatja a csoportot. Egyebek mellett ide tartoznak azok - az áldozatiság általános koncepciójának bemutatása során fentebb ismertetett - funkciók, melyek szerint a csoport kompenzálásra, morális és anyagi támogatásra tarthat igényt, sőt a szélesebb közvéleményt is a pártjára állíthatja; emellett a csoport igazolni lesz képes a más csoportokkal szemben elkövetett agressziót, ami hozzájárul a felelősség tagadásához és a negatív csoportalapú érzelmek elutasításához, hiszen minden tett az énvédelem szolgálatában történik. Ehhez képest az inkluzív áldozati vélekedések akár úgy is feltűnhetnek, mintha elsődlegesen más csoportok érdekeit tartanák szem előtt. Ezzel szemben azonban, ahogy Vollhardt (2012) is kitér rá, az inkluzivitás a saját csoport jogainak biztosítása érdekében szintén szolgálhat stratégiai célokat. A következőkben azt tekintem át, hogy mik lehetnek azok a motivációs tényezők, amelyek a csoportok közötti inkluzivitás hangsúlyozását mozdítják elő.

IV.3.1. Az inkluzivitás irányába ható tényezők

Rendszerezve az áldozatiság inkluzív megközelítésének irányába ható tényezőket, Vollhardt (2015) az áldozati csoportok közötti szövetségek létrehozásának háromféle lehetséges motivációját különíti el: a külső csoportra való fókuszálás, a saját csoportra való fókuszálás, illetve a kölcsönös előnyök szem előtt tartása.

Az első szerint a saját csoport elsődleges célja - a másik csoporttal való inkluzív áldozati reprezentációja során - a külső csoporton való segítség. Jó példa erre, amikor hátrányos helyzetű kisebbségi csoportok támogatásukat fejezik ki a menekültek irányában (Vollhardt és mtsai, 2016). Persze – hívja fel a figyelmet Vollhardt (2015) – ez még nem zárja ki egyéb, olyan saját csoport-fókuszú stratégiai szempontú motivációk meglétét, mint amilyen a saját csoport morális képének javítása. Ráadásul a rászorulóknak segítése amolyan megküzdési mechanizmusként is szolgálhat, mint például egy traumát követően helyreállítani a csoport ágenciájának érzését (pl. Hernandez-Wolfe, 2011; Hopkins, Reicher, Harrison, Cassidy, Bull és Levine, 2007; Van Leeuwen és Mashuri, 2013; Vollhardt, 2009a).

Ezek a szempontok azonban már átvezetnek a saját csoport-fókuszú motivációkhoz. Önérdekvezérelt inkluzivitásról beszélhetünk, ha a saját csoport azért hoz létre más csoportokkal inkluzív áldozati kategóriát, hogy ezzel támogatást szerezzen saját ügyének. Az alevitek például saját csoportjuk elnyomását a Holokauszttal hozzák kapcsolatba (Yildiz és Verkuyten, 2011). A saját csoport szenvedéseinek egy széles körben elismert történelmi eseményhez való hasonlítása saját traumájuk elismertetésére tett kísérletként is értelmezhető (Power, 1999). Az inkluzív áldozatiság stratégiai szempontú megközelítését látszik alátámasztani Cohrs, McNeill és Vollhardt (2015) észak-ír kontextusban végzett kutatása is, mely során az inkluzív áldozati konstrukcióknak univerzális és szelektív típusát különböztetik meg. Míg előbbi nem tesz különbséget az áldozattá válás különböző élményei között, és elsősorban az erőszakos konfliktus által okozott emberi szenvedésre helyezi a hangsúlyt, függetlenül annak okaitól, utóbbi szerint más áldozati csoportok kizárólag az élmények hasonlóságának (pl. terrorizmus áldozatai, megszállás áldozatai) függvényében tartozhatnak a közös áldozati kategóriába. Az inkluzivitás tehát a stratégiai céloknak megfelelően variálható: míg univerzális formáját pusztán a hasonló élmények, addig szelektív formáját az önérdek motiválja, és mozgatórugója feltehetően elsősorban a saját csoport szenvedéseinek

elismertetése: a csoport nem hajlandó bármely áldozattá vált csoporttal „közösséget vállalni”, hiszen ezzel bizonyos szempontból saját sérelmeinek egyediségét jelentékteleníthetné el. Ehelyett egyfajta szelektivitás jellemzi: kizárólag olyan áldozati csoporttal kapcsolatban fogalmaz meg inkluzivitást – azaz alkot szövetséget -, amely esetében az élmények hasonlósága – és esetleg a szóban forgó csoport elismertsége – révén hozzásegíti saját csoportját szenvedéseinek szélesebb körű elismertetéséhez. Cohrs és munkatársai eredményei szerint az inkluzív áldozati vélekedéseknek kizárólag az univerzális megközelítése vezetett megbékélésre való hajlandósághoz, míg ennek szelektív típusa inkább a versengő áldozatisággal volt összefüggésbe hozható. Ezzel összhangban észak-írországi politikai kiáltványok diskurzus analízise során McNeill, Lyons és Pehrson (2012) azt találták, hogy a konfliktus-specifikus inkluzív áldozati tudatra vonatkozó megállapításokat gyakran nem a megbékélés folyamatát elősegítendő használták, sokkal inkább az elismerés megszerzése, a kollektív büntudat felkeltése, és az áldozati kompenzáció biztosítása volt az elsődleges cél. Ezzel szemben az általános inkluzív áldozati tudatosság feltehetően sokkal inkább az esetleges új szövetségek reményében kerül kifejezésre (Diker és Rhode, 2013).

Mindez azt mutatja, hogy az inkluzív áldozati hiedelmeken belül komoly jelentősége van a megkonstruálás módjának, mely stratégiai szempontból is felhasználható a társadalmi és politikai mozgalmak során. Míg a stratégiai inkluzív áldozati tudat akkor tűnik valószínűbbnek, ha a csoport helyzete még nem került elismerésre, és társadalmi státusza instabil. Ezek megvalósulása feltehetően lényeges előfeltételei az inkluzív áldozati tudat úgynevezett külső csoport-orientált formájának, mely egyenlő hangsúlyt helyez nem csupán minden kisebbségi csoport jogaira, de az ezekkel a jogokkal még nem rendelkező csoportok érdekében való aktív cselekvés kötelességére is. Vagyis – foglalja össze Vollhardt (2012) – a stratégiai inkluzivitás a minden csoportot megillető jogok támogatását fejezi ki - mindezt stratégiai okokból, a befolyásosabb csoportokkal való szövetkezés elősegítése érdekében -, ezen jogok garantálásának kötelességét azonban más csoportokra helyezi (Passini, 2011). Mindezekkel szemben, a külső csoport-orientált inkluzivitás magában foglalja az arra való kötelességet, hogy más csoportok számára is biztosítani kell ezen jogok megszerzését, függetlenül a saját csoport saját érdekeitől. A kettő közötti különbség, hogy utóbbiak a jogok mellett a kötelességeket is észlelik, kifejezik és törekszenek is rá.

A harmadik lehetséges motiváció az áldozatiság inkluzív megközelítésére, ha mindkét fél számára hasznot hoz. Az inkluzív típusú élményszervezés hosszabb távon az áldozati csoportok közötti szövetségek, bizonyos ügyekben történő összefogás, közös kollektív cselekvések előmozdítója is lehet. Például a kisebbségi csoportok közötti koalíciók mindkét csoport státuszának javítását, valamint a közös politikai célok elérését is szolgálja (Vollhardt, 2015).

Ahogy látható, az áldozatiság inkluzív típusú megközelítése magas szelektivitást mutat. Bizonyos szempontból feltételezhető volna, hogy két áldozati csoport – hasonló pozíciójából fakadóan – viszonylag könnyen megtalálja egymással a közös hangot, és támogatást nyújt egymásnak. Ezt azt elképzelést támasztják alá Warner és Branscombe (2012) eredményei is, melyek szerint a konfliktusban nem résztvevő megfigyelők úgy gondolják, hogy egy népi áldozati csoport nagyobb hajlandóságot kell, hogy mutassanak arra, hogy más áldozatokon segítsenek. De ugyanígy, a többségi csoport tagjai elvárják a hátrányos helyzetű kisebbségek tagjaitól, hogy toleránsabbak legyenek más kisebbségekkel, mint például a migránsokkal (Fernández, Branscombe, Saguy, Gómez, és Morales, 2014). Mintha az áldozatiság élménye „csapdát állítana”, és amolyan külső elvárásként megfogalmazott morális kötelességként nehezedne a csoportokra. Amennyiben a történelme során áldozattá vált csoport leszármazottai figyelmen kívül hagyva csoportjuk múltjából származtatható tanulságokat, kevésbé erkölcsös, negatívabb, de más – korábbi áldozati tapasztalatokkal nem rendelkező - csoportokkal megegyező reakciókat is mutatnak a másik áldozati csoport felé, külső megfigyelők intoleránsabbnak és immorálisabbnak ítélik őket (Branscombe, Warner, Klar, és Fernández, 2015).

Hogy az áldozatiság élményében osztozó csoportok meglik-e egymásban lehetséges partnerüket és szövetségesüket, az számos tényező függvénye. Hiába jelenthetnének elviekben megfelelő alapot egy közösen osztott áldozati identitás létrehozásához a hasonló tapasztalatok, ugyanabban a történelmi eseményben elszenvedett sérelmek, vagy netán ugyanaz az elkövető csoport, ahogyan láttuk, lényeges befolyásoló tényező lehet, hogy a hasonló módon áldozattá vált csoportok sérelmeit mennyire ismerik el más csoportok. De ugyanígy az inkluzív áldozati kategóriába való bekerülésre a kulturális hasonlóság és a területi közelség is növelheti az esélyt. Mint ahogy az sem mellékes, hogy ki kommunikálja a csoportok élményei közötti hasonlóságot; sokkal kedvezőbb a reakció, amikor a saját csoport egy tagja fejezi ki a

másik csoport tapasztalataival való hasonlóságot, míg kevésbé pozitív csoportközi attitűdöt eredményez, ha a külső csoport egy tagja beszél róla (Gómez, Dovidio, Gaertner, Fernandez és Vázquez, 2013).

Az áldozati identitáskonstruálás inkluzív típusának az is gátja lehet, hogy a csoportok közötti hasonlóságok észlelése és a fölérendelt, inkluzív kategória létrehozása Vollhardt (2009b) szerint az események sokkal absztraktabb megkonstruálását (magas szintű konstruálás; Trope és Liberman, 2003) követeli meg. Ez a fajta „általánosítás” viszont veszélyezteti az egyes áldozattá vált csoportok azon igényének kielégítését, hogy szenvedéseik, minden részletükben és súlyosságukban széleskörűen elismerésre kerüljenek. Pedig ez jelenthetné számukra az első lépést traumájuk feldolgozása, így a gyógyulás felé. Ezzel szemben, bár a specifikus és kontextualizált vonások kihangsúlyozása (alacsony szintű konstruálás, Trope és Liberman, 2003) valóban sokkal nagyobb figyelmet fordít az események részleteire, egyúttal azonban a saját és a másik csoport élményeinek különbségeire is nagyobb hangsúlyt helyez, megteremtve ezzel a csoportok közötti áldozati versengés egyik előfeltételét. Az igazi kihívás tehát a szenvedések disztinktivitásának egy bizonyos fokú megőrzése, anélkül, hogy aprólékos részletekbe, vagy a sérelmek összeméretezésébe bocsátkoznának a csoportok (Noor, Brown, Gonzalez és mtsai, 2008, 2012; Volkan, 2001; Vollhardt, 2009b). A megoldás valahol a kettő között helyezkedik el: az áldozatiság inkluzív reprezentációjával párhuzamosan oda kell figyelni az egyes csoportok különbözőségeinek – például specifikus történelmi eseményeinek, narratívájának, identitásának – elismerésére, a másik csoport státuszának legitimálására is, hiszen ezek nélkülözhetetlenek a csoportközi megbékélés folyamatában. Ebből a szempontból - ahogy Bar-Tal és Cehajic-Clancy (2014) felhívják rá a figyelmet - két csoport kapcsolatának javítása először is ott kezdődik, hogy kölcsönösen belátják, a közöttük lévő konfliktusnak legalább két - egymástól teljesen eltérő - olvasata van. Egy új, közös narratíva létrehozása érdekében szükség van arra, hogy a két fél egymás múltját kölcsönösen megismerje, majd közös nevezőre hozza. Ebben a folyamatban a saját csoport kollektív emlékeinek is jelentős mértékben felülvizsgálatra kell kerülniük, hogy összehangolhatóvá váljanak a másik csoport által átélt élményekkel (Asmal, Asmal és Roberts, 1997; Hayes 1998; Hayner 1999; Kopstein 1997; Norval, 1998, 1999; Salomon 2004).

Az eddigiek során igyekeztem alaposabb betekintést nyújtani a kollektív áldozati identitás nemzetközi szakirodalmába, azaz a csoportszintű áldozati identitás kérdéskörét érintő empirikus szociálpszichológiai kutatások viszonylag frissnek mondható eredményeibe, valamint az ezek háttéréül szolgáló konceptuális keretekbe. Mindezek alapján elmondható, hogy különbség van abban, hogy a csoportokat ért történelmi viktimizáció milyen keretben kerül értelmezésre: kizárólag a saját csoport megpróbáltatásaira fókuszáló exkluzív, vagy más csoportok szenvedéseit is elismerő inkluzív áldozati vélekedések formájában. Míg előbbi jellemzően negatív, utóbbi inkább pozitív csoportközi kimenetekhez vezet.

Az elméleti bevezető utolsó részében a kollektív áldozatiság kutatásának magyar kontextusát mutatom be: azaz, hogy a hazai szociológiában, illetve szociálpszichológiában hogyan jelenik meg az áldozatiság magyar nemzeti identitást átható dimenziója.

V. Az észlelt kollektív áldozatiság mint a magyar nemzeti identitást átható jellegzetesség

Hogy a magyar nemzeti identitás speciális tartalmát tekintve áldozati jelleggel bír, számos elméleti és empirikus munka tárgyalja. A magyarság jellemzőinek lélektani szempontú leírása valahol a nemzetkarakterológiák, nemzeti sztereotípiák és autosztereotípiák időszakában kezdődik (Hunyady, 1997; 2003; 2004; Ladányi, 2015). Arthur Koestler (1939) budapesti születésű író megfogalmazásával élve „magyarnak lenni kollektív neurózis”, a magyar az egyetlen olyan nép Európában, amelynek nincs „faj- és nyelvrokona”, és mint ilyen, a „legmagányosabb a földrészen”. Koestler szerint ez a reménytelen nemzeti magányosság az, ami a magyarok tehetségét, érvényesülni akarását, ugyanakkor hisztériáját is táplálja. Csepeli (2013b) ezzel összhangban szintén a magyarok magányáról, az amolyan „egyedül vagyunk” érzéséről beszél, mely szerinte az önsajnálatot és az önfelmentést egyaránt tökéletesen szolgálja, és mint ilyen, egyben önbeteljesítő jóslatként is működik, és a magyar identitás eredendő negatívizmusa miatt sokkal inkább a magára hagyatottság és a kollektív szorongás érzéseinek forrásává válik. Amint Pataki (2011, p.21) rámutat, a magyar népre egyszerre jellemző a - magyarok áldozataiért rendszerint „rút hálátlansággal” fizető Európa miatt érzett - állandó cserbenhagyottság és örök sértettség, valamint az „Európa utáni sóvárgó érzület”. Ezt a tartós érzelmi mintázatot az „Európa védőbástyája”-képzet táplálja.

Valamelyest még mindig a nemzetkarakterológia területén marad Ladányi (2015) önpusztító nemzeti habitus koncepciója, amit a magyarság sorozatos rossz döntéseinek és kudarcainak okaként lát. Szerinte az, hogy egy csoport speciális társadalmi-gazdasági körülményei és kihívásai időről-időre ismétlődnek, az nagyrészt kollektív habitusával magyarázható, ami a csoport történelmi tapasztalatai nyomán alakul ki, azoknak egyfajta produktuma, és mint ilyen, hatással van a soron következő eseményekre adott reakciókra is, befolyásolva a kollektív döntéshozatali és cselekvési folyamatokat, vagyis fontos történelemformáló tényező is egyben.

V.1. A magyar kollektív emlékezet mint a nemzeti identitás tartalmi alapja

Az elmúlt években is számos szociálpszichológiai és szociológiai kutatás és értekezés foglalkozott a magyar nemzeti identitás jellegzetességeinek elemzésével és tárgyalásával (pl. Csepeli, 1992, 2002; Csepeli és Örkény, 1996; Csepeli, Örkény, Székelyi és Poór, 2004; Erős, 2001; 2007; Hunyady, 1997; 2003; Pataki és Ritoók, 1999). A kollektív identitás alapjául szolgáló nemzeti emlékezet irányából megközelítve a kérdést, László, Ehmann és Imre (2002) a magyar történelmi reprezentációk feltárását tűzték ki célul. Az elvégzett vizsgálatok során kirajzolódó magyar kollektív emlékezet történeti ívét olyan különösen fontosnak ítélt történelmi események alkotják, mint a honfoglalás, a nagy királyok, a törökellenes harcok, a török hódoltság, a Habsburgok elleni harcok, a szabadságharc bukása, az I. világháború, Trianon, a II. világháború, az 1956-os forradalom, a szovjet megszállás és a rendszerváltás.

A magyarok történelemkönyvekben, regényekben és művészeti alkotásokban testet öltő narratívája, egészen pontosan az események szekvencialitásának jellegzetességei azt mutatják, hogy a magyarok történelmi pályájában mind a hosszú győzelmi időszak (a 16. század előtti dicső régmúlt), mind a huzamosabb ideig tartó vereségek időszaka (több évszázados balsors) jelen van. Ugyanígy, a győzelem utáni vereség is jellemző sémája a történelmi eseményeknek, azonban a vereség utáni győzelem történet szervezési mintázata mintha hiányozna a készletből (László, 2012). A pozitívan és negatívan értékelt történelmi eseményeknek az oly jellegzetes egymásutániséga alapján egy olyan nemzettörténeti ív tűnik kibontakozni, melyet László (2005) *történelmi pályának* nevezett el. A kérdés ezzel a történeti pályával kapcsolatban azonban nem az, hogy „ellentmond-e vagy sem a történészek által feltárt és képviselt realitásnak” (László, 2005, pp. 198-199.), hanem hogy az ilyen módon reprezentált történelem milyen identitás kialakulásához vezet. A magyarok kollektív emlékezetének központi elemét képezi a külső csoportok agressziói által való sújtottság ismétlődő tapasztalata, mely jellemzően identitásfenyegetést hordoz magában. Az áldozattá válás visszatérő élménye egy olyan identitásállapotot eredményezett a magyar nép esetében, amely nagymértékben mutatja a Bar-Tal és munkatársai (2009) által leírt észlelt kollektív áldozatiság jellegzetes mintáját.

A magyar társadalom nemzeti emlékezetével kapcsolatban Csepeli (2013a) két trauma központi szerepét emeli ki: az egyik az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződés, a másik pedig a II. világháború során a Holokauszt. Egy 2010-es országos

reprezentatív mintán végzett felmérés szerint a résztvevők 66%-a jelölte meg a trianoni békeszerződést a magyarok legnagyobb tragédiájaként, a második helyen az 1956-os forradalom és a megtorlások szerepelt 46%-kal. A zsidóüldözés, deportálás, Holokauszt a harmadik helyre került a maga 36%-ával. A magyarok történelmi tudatában – vonja le a következtetést Csepeli (2013a) – Trianon traumája élénken él. Ezt – Karinthy Frigyes Levél kisfiamnak című novellájához hasonlóan - egy szemléletes hasonlaltal is érzékelteti: a magyarságukkal erősen azonosulók számára a békeszerződés során elvesztett területek éppen olyan fantomfájdalmat képesek okozni, mint a test számára egy elvesztett végtag. Az elvesztett területekkel ugyanis a nemzeti múlt és kultúra jelentős részei kerültek határon túlra. Trianont a magyar nemzeti identitás sebeként aposztrofálja, amolyan gyógyíthatatlan sérülésként (vö. Volkan, 2001 választott trauma koncepciója). Ezzel egy, a fájdalomtól, szenvedéseitől megszabadulni képtelen, sérülékeny, és így kiszolgáltatott ország képe rajzolódik ki előttünk. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra is, hogy a magyarok megpróbáltatásainak sora itt még nem ért véget: a II. világháború után, a revíziós politika egy rövid sikeres epizódját követően Magyarországnak újra le kellett mondania az átmenetileg visszaszerzett területekről, ami lényegében a magyarság re-traumatizálódásához vezetett, sőt még rávetült a Holokauszt traumája is.

Pfítzner Rudolf (2013) magyar származású pszichoanalitikus - Volkan (2001, 2006) elméleti keretéből kiindulva (ld. választott trauma koncepciója) – is amellet érvel, hogy Trianon a magyarok társadalmi traumája, kollektív narcisztikus sérülése, mely társadalmi szintű sértettséget generál, fő üzenete pedig, hogy a magyarokkal elbánt az egész világ, ellenségek veszik körül (vö. ostromlott erőd mentalitás, Bar-Tal és Antebi, 1992a, 1992b). Ezekből kiindulva Pfítzner a Trianon kapcsán elszenvedett - generációról generációra öröklődő – sérelmekből vezeti le a magyar identitást. A csoportot ért traumák a közösség lelkiállapotában is megjelennek. A magyarországi helyzetet elemezve megállapítja, hogy a magyar társadalom regresszív állapotban van. Felemlegeti Bibó (1948) Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem című munkáját is, és felhívja a figyelmet a társadalom mozdulatlanságára, valamint a valóságra való megfelelő reagálás képtelenségére, illetve erkölcsi ítélőképességének megrendülésére is, példaként az 1944-ben a zsidóság elhurcolása kapcsán megfigyelhető társadalmi tétlenséget említi. Pfítzner szerint a rendszerváltás után a Trianoni békediktátum mint választott trauma reaktiválása következett be. A csoport áldozatszerepet vett fel, a felgyülemlett negatív indulatokat kivetíti, ezenkívül az ellenségképek újraéledése, bűnbakképzés, kirekesztés,

előítéletek felerősödése, ezzel párhuzamosan pedig a választott dicsőség tényezőinek a kihangsúlyozása jellemzi. Ez utóbbi gondolattal összhangban, a magyar áldozatnarratívák változásait elemezve Balogh (2015) is arról ír, hogy a Trianon kapcsán elszenvedett igazságtalanságból táplálkozó áldozatiság elsősorban az elveszített dicsőség morális pátosszal és erkölcsi felsőbbrendűséggel való kompenzálására szolgál. Pfitzner (2013) szerint a magyarságra a múlt feldolgozásának teljes hiánya, az „öröklött” tudattalan büntudattal való szembenézés hiánya jellemző. Amíg a hamis múlttal, a nemzet önmagáról alkotott hamis illúzióival, negatív oldalaival való szembenézés, a Trianon-traumával összefüggő veszteségek gyászmunkája nem történik meg, addig a magyarság megmarad egy, a jövőbe bémultan tekintő társadalomnak. Igazi jövőkép hiányában pedig a nemzet a hamisan idealizált múltban keresi a vigaszt, a biztonságot, sőt identitását is.

V.2. A magyar nemzeti identitás narratív szociálpszichológiai jellegzetességei

A történelemkönyvekben, regényekben és művészeti alkotásokban testet öltő narratíva hordozza a nemzeti identitás kognitív és érzelmi mintázatait, melyek a csoport identitása szempontjából releváns pszichológiai minőségeket tükröznek (mint például szándékokat, képességeket, torzításokat, traumákat, csoportközi kapcsolatokat, László, 2003). A magyar nemzeti identitással kapcsolatos pszichológiai tartalmak szisztematikus feltárására vállalkozott a László által vezetett narratív szociálpszichológiai kutatócsoport (pl. Bigazzi, Csertő és Nencini, 2006; Csertő és László, 2011; 2013, Fülöp és László, 2011; Fülöp, Péley és László, 2010; László, Vincze, Kőváriné Somogyvári, 2003; Pólya, 2007; Pólya, Vincze, Fülöp, Ferenczhalmy, 2007; Szalai és László, 2007; Tóth, Vincze és László, 2006; Vincze és László, 2010, összefoglalóan László, 2012; lásd összefoglalóan erről László, 2005; 2012). A tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés eszköztárával, nevezetesen a NarrCat nevű automatizált tartalomelemző program segítségével sor került különböző korszakokból származó történelemtankönyvek, történelmi regények és néphistóriai elbeszélések elemzésére. A szövegekben egyebek mellett megjelenő ágenciára, értékelésre, illetve érzelmi és kognitív állapotokra utaló kifejezések gyakorisági előfordulása alapján tudományos eszközökkel is kimutathatóvá vált, hogy a magyarok történelmi reprezentációit

elsősorban az alacsony ágencia és kontroll mentén lehet jellemezni (Ferenczhalmy, Szalai és László, 2011; Szalai és László, 2007). Ez az eseményekkel történő sodródást, külső hatásoknak való engedelmeskedést jelent. A magyarok elsősorban passzív elszenvedői az eseményeknek, amelyekkel kapcsolatban vonakodnak felelősséget vállalni: több kognitív állapotot tulajdonítanak a külső csoportok tagjainak főleg a negatív történelmi eseményekkel kapcsolatban, ráadásul ezeknek a „kiutalt” kognitív tartalmaknak a nagy része eleve negatív (Vincze, 2009; Vincze és László, 2010). László (2003) azt is hozzáteszi, hogy az a mentalitás, miszerint a történelem tőlünk függetlenül szövögeti hálóját, és a magyarok nem tevőleges résztvevői, a pozitív történelmi események összegyűjtése esetén ugyanúgy megjelenik: a rendszerváltozás, sőt olyan aktív ágenciát magában hordozó tettek, mint a páneurópai piknik megszervezése, vagy a határok megnyitása a kelet-német turisták számára, alig kerülnek említésre a vizsgálatokban. Ezzel összhangban, egy elemzésében Csepeli (1992, 2013b) is azt fejtegeti, hogy az ún. „magyar faj” egyik legmeghatározóbb vonása a passzivitás: az elbeszéléseknek nincs cselekvő alanya, a dolgok csak úgy megesnek. Ilyeténképpen az események okai nem a magyarok, ők csak reagálnak. Éppen ezért a felelősségvállalás helyett a felelősségelhárítás az, ami jellemzőbb rájuk. Megerősíteni látszanak mindezt azok a 2010 és 2013-as közvélemény-kutatási adatok is, melyek szerint a magyar ágenseknek összességében lényegesen kevesebb felelősséget tulajdonítottak a válaszadók, mint a külső csoportoknak. A két vizsgálat között eltelt három évben ráadásul ebből a szempontból nem figyelmen kívül hagyható változások is bekövetkeztek: 2010-ről 2013-ra a magyar lakosságot némileg kevesebben (13%-ról 9%), a zsidó lakosságot azonban lényegesen többen (1%-ról 9%) tartották felelősnek a magyarországi Holokausztért (Csepeli, 2013a). Ehhez kapcsolódóan, Hirschberger, Kende és Weinstein (2016) kutatásaikban azt találták, hogy a Holokauszt kapcsán a magyarok történelmi felelősségének elismerésére a nacionalizmusnak csak az alacsonyabb mértékével jellemezhető személyek mutattak hajlandóságot. Míg az erősebb nacionalizmus a csoport morális képének a fenntartását szolgáló védekező reprezentációkkal mutatott kapcsolatot, ami ráadásul az antiszemitizmus megjelenésében is közvetítő szerepet játszott.

Az elkövetői szerep vállalása, különösen egy önmagát - egy korábbi trauma kapcsán - áldozatként definiáló csoport számára olyan mértékben elfogadhatatlan, hogy ez elől csak az események saját céloknak megfelelő szelektív reprezentációja: a tagadás és felejtés nyújthat menedéket, látszólagos felmentésként pedig az áldozatok hibáztatása

és az önsajnálát szolgálhat. Csepeli (1992, 2013a) szerint a magyarok külső attribúcióra való hajlama az, ami megakadályozza az önkritikus következtetések, a hibákból való tanulás lehetőségét. Az oktulajdonítás révén a felelősség mértéke önkényesen alakítható, illetéknéppen a belső okoknak tulajdonított kár cselekvésre sarkall, és így a remény záloga, a külső okok tulajdonítása ezzel szemben a katasztrófatudatnak kedvez (Csepeli, 1992).

A narratív pszichológiai tartalomelemzés egy alapvetően depresszív dinamikát tükröző érzemlátélést mutatott ki, mely során a magyaroknak leggyakrabban odaítélt érzelmek: a szomorúság, a csalódottság, a félelem, az irreális remény, valamint a lelkesedés voltak (Fülöp, 2010; Fülöp és László, 2011, László és Fülöp, 2010). László és Fülöp (2011) magyar *történelmi pályaérzelmekkel* kapcsolatos kutatásában a vizsgálati személyek a magyar történelem jelentős csoportközi konfliktusairól kaptak nyolc rövid történetet, melyek felében a magyarok elkövetők, másik felében áldozatok voltak. Majd azt kellett eldönteniük, hogy egyrésztől ők személy szerint, másrésztől a magyar csoport az adott történelmi helyzetben milyen érzelmeket élnek/élhettek át. Eredményeik szerint – azon túl, hogy az események kapcsán jelenben átélt saját és a magyar csoportnak tulajdonított múltbeli érzelmek szoros összefüggést mutattak egymással - elkövető és áldozat szerepben is az ellenséges, valamint az elkeseredettséget kifejező negatív érzelmek voltak túlsúlyban, ehhez képest a felelősségvállalással és a feldolgozottsággal kapcsolatba hozható önkritikus érzelmek az előbbiekhöz képest ritkábban jelentek meg. Ezek alapján, adott szerepben inadekvátnak tűnő csoportalapú érzelmek megjelenése – például a csalódottság és a szomorúság érzéseinek magas gyakorisága elkövető szerepben, vagy büszkeség átélése áldozatként – azt mutatja, hogy a csoportra jellemző érzelmi irány a szituatív tényezőktől független. Ezek az eredmények érthetővé és értelmezhetővé válnak akkor, ha számításba vesszük, hogy a magyarok működésmódjának feltehetően integratív eleme az áldozati szerep érzelmi dinamikája, amely alapvetően befolyásolja a csoportszintű érzelmi reakciók megjelenését.

Mindezek az eredmények tehát azt igazolják, hogy a magyarok nemzeti történelmüket alapvetően áldozati történetként élik át, ami pedig egy érzelmileg instabil, „sérülékeny nemzeti identitás” (László, 2012, p. 168.) megkonstruálását eredményezte. Ahogy Csepeli (1990, p. 45) fogalmaz: a magyarok „identitása történelmi traumák, vétkek és bűnök által terhelt, tudattalanja a megvert gyermeké”. Ezzel kapcsolatban Fülöp, Csertő, Ilg, Szabó, Slugoski és László (2013) arra hívják fel a figyelmet, hogy az

áldozati szerep felvétele gátlólag hat a traumatikus események kognitív és érzelmi feldolgozására. Csertő és László (2013) Trianon traumáját leíró naiv néphistóriai elbeszélések elemzése során arra jutott, hogy a szövegekben viszonylag nagy arányban megjelenő narrátor által megfogalmazott értékelések a feldolgozás alacsony szintjét jelzik. Fülöp és munkatársai (2013) eredményei alapján, minél inkább megjelent a személy részéről Trianon kapcsán a kollektív felelősségvállalásra való hajlandóság, elbeszélőként annál kevésbé élt közvetlen értékelésekkel, vagyis annál nagyobb mértékű pszichológiai távolság tartására volt képes az eseménytől. Ugyanezen kutatásban a Holokausztról szóló naiv elbeszélések elemzése azt mutatta, hogy minél inkább egyetért valaki általában a csoport felelősségvonhatóságának gondolatával, annál több narratori értékelés jelent meg a szövegeiben, jelezve az érzelmi bevonódást; emellett annál inkább megjelent a külső csoport negatív értékelése is. Ez, a szerzők szerint a Holokausztért vállalt felelősség kívülre helyezését igazolja, jelezve, hogy a magyarok egyelőre kevésbé mutatnak hajlandóságot, hogy elismerjék Magyarország felelősségét az események kapcsán. Fülöp és munkatársai arra hívják fel a figyelmet, hogy bár az áldozati identitás felvétele az események értelmezéséhez egy koherens perspektívát képes nyújtani, amely valahol a totális szétesettség és a konstruktív megküzdés között helyezkedik el félúton, mégis, a szélsőségesen negatív tapasztalatok valós, kollektív szintű feldolgozásához a megküzdés lényegesen aktívabb és előremutatóbb módjai lennének szükségesek. A gyógyulási folyamat beindulásához egyebek mellett nélkülözhetetlen lenne a negatív tettekkel való szembenézés és felelősségvállalás, az elszenvedett veszteségek meggyászolása, valamint a megbocsátásra való hajlandóság is.

Ezek alapján igazoltnak látszik, hogy a magyar kontextusban a kollektív áldozati identitás jelenségét érdemes vizsgálni. Tanulmányozása közelebb vihet minket annak megértéséhez, hogy mik azok a csoportszinten közösen osztott élmények, amelyek befolyásolják, hogy a csoport tagjai hogyan viszonyulnak a legújabbkori történésekhez, hogyan értelmezik saját szerepüket az események alakulásában, ezáltal milyen reakciókat, megnyilvánulásokat mutatnak az egyes csoporton belüli és csoportközi eseményekkel kapcsolatban.

VI. Összegzés és a kutatás fő kérdése

Egy nemzet történelme meghatározza identitását, a kollektív emlékezet révén a csoport identitás tartalommal telítődik fel. A magyarság történelmi pályájából kifolyólag egy „győztünk, de veszítettünk” szekvenciákkal jellemezhető - veszteségekkel tarkított, lefelé ívelő - pályát tudhat magáénak, a Trianoni békediktátum választott traumájával a középpontban. Ez egy olyan identitás-állapotot eredményezett, amely jellemzően a kollektív áldozati identitás koncepciójával írható le. Az így létrejött kollektív identitás pedig befolyással van a csoporttal történő jelenbeli események értelmezésére és értékelésére is.

Hogy egy csoportra áldozati élményei hogyan hatnak, ezeknek milyen viselkedéses következményei lesznek, az egyebek mellett attól is függ, hogy áldozati tapasztalatainak reprezentációjakor milyen élményszervezési mód dominál. Nemzetközi eredmények igazolni látszanak, hogy szélesebb történelmi-társadalmi kontextusban elhelyezve a nemzet megpróbáltatásait, a szenvedések egyediségét hangsúlyozó exkluzív áldozati vélekedések destruktív, míg a saját és külső csoportok tapasztalatainak hasonlóságát elismerő inkluzív áldozati vélekedések inkább konstruktív csoportközi kimeneteket eredményeznek.

Dolgozatom középpontjában az a kérdés áll, hogy magyar kontextusban is érvényes-e, hogy a történelemreprezentációból eredeztethető kollektív áldozati identitás eltérő élményszervezési módjai, vagyis az áldozati tapasztalatok exkluzív versus inkluzív megkonstruálási módjai negatív, illetve pozitív hatással vannak a nemzet aktuális csoportközi kapcsolataira, jelenlegi eseményekre adott reakcióira.

Első lépésként a Johanna Vollhardt és munkatársai által kidolgozás alatt álló, egyéni különbségek mérésére alkalmas kollektív áldozati identitás eltérő megkonstruálási módjainak mérésére szolgáló kérdőív magyar nyelvű adaptációját mutatom be. Majd a kutatás fő kérdésének tesztelésére különböző, elméleti megfontolások alapján szisztematikusan kiválasztott csoportközi kontextusokban vizsgálom, hogy az áldozati identitáskonstruálás eltérő módjai milyen csoportközi kimenetekhez vezetnek.

VII. A kollektív áldozati kérdőív magyar adaptációja

A magyarság áldozati identitásával kapcsolatos kutatások első lépéseként az áldozati élményszervezés módjában megnyilvánuló egyéni különbségek mérésére alkalmas kérdőív létrehozása volt a feladat. Az exkluzív versus inkluzív áldozati tudat közötti különbségek megragadására alkalmas angol nyelvű mérőeszköz a koncepció megalkotója, Johanna Vollhardt és munkatársai által került kifejlesztésre, publikálása folyamatban van. A célom a Vollhardt által előzetesen kidolgozott kérdőív magyar verziójának elkészítése volt. Ennek megvalósítására egy olyan vizsgálat került megtervezésre, amely során a magyar nyelvre kifejlesztett kérdőív első tesztelése különböző kontextusokban mutatott válaszadások függvényében valósulhatott meg.

A következőkben a kollektív áldozati identitás kérdőív kialakításának folyamatát, és belső struktúrájának empirikus bemérése során kapott eredményeket mutatom be.

VII.1. A kérdőív kialakítása, bemérése és belső struktúrája

Módszer

Résztevők

A vizsgálatban 311 fő vett részt, közülük hét fő adatai törlésre kerültek, mivel több, mint 10 kérdésre nem válaszoltak az áldozati identitás kérdőívben. Az elemzéseknek alávetett 304 fő 56,3%-a nő, 43,1%-a férfi (ketten nem válaszoltak), az átlagéletkor 27,99 év (szórás: 10,54) volt (33 fő nem válaszolt). Lakhelyüket tekintve a résztvevők 33,2%-a megyeszékhelyen, 26,3%-a Budapesten, 23,4%-a városban, 14,1%-a pedig faluban él; 3%-uk nem válaszolt. A legmagasabb iskolai végzettség szempontjából 41,1% gimnáziumi, 25% főiskolai vagy BA, 23,4% egyetemi vagy MA, 5,9% szakközépiskolai, 2,3% általános iskolai, 1% doktori, 0,7% pedig szakmunkás iskolai végzettséggel rendelkezett (ketten nem válaszoltak).

Ami a politikai pártpreferenciát illeti, 20,1% az LMP-t, 11,8%-a a Fidesz-KDNP-t, 7,2%-a a Jobbikot, 7,2%-a az Együtt nevezetű pártot, 1,3% az MSZP-t, 0,3% a DK-t jelölte. 29,9%-uk válaszolta azt, hogy nem tudja, 13,2% jelölte, hogy nem szeretne válaszolni, vagy nem is válaszolt, és 8,9% választana a felsoroltakon túli egyéb pártot. A vizsgálat alapjául szolgáló minta 2016 tavaszán, kényelmi mintavétellel, a PTE egyetemi hallgatóinak közreműködésével került összegyűjtésre.

A kérdőív magyar nyelvű állításainak kidolgozása

A kérdőívet témavezetőmmel, Szabó Zsolt Péterrel először magyar nyelvre fordítottuk. Ezt követően, a független fordító által újra angol nyelvre visszafordított változat és az eredeti angol nyelvű verzió összevetése Johanna Vollhardt közvetlen szupervíziója mellett valósult meg. A folyamat eredményeképpen végül olyan apró módosítások kerültek végrehajtásra, melyek a magyar sajátosságok finomabb mérését teszik lehetővé.

Az így létrehozott kollektív áldozati tudat kérdőív a kelet-közép-európai régió viszonylatában, más kelet-közép-európai népek szenvedéseivel összehasonlítva vizsgálja a magyarokat ért történelmi sérelmek megítélését. A magyar verzió kidolgozása során azért választottuk az áldozati vélekedések régió-specifikus mérését, mert vizsgálódásaink középpontjában elsősorban a környékbeli csoportokkal való sajátos viszony feltérképezése állt.

A kérdőív 16 állításból áll, ami elméleti megfontolások alapján két skálába tömörül: nyolc állítás az exkluzív áldozati vélekedéseket (pl. *A magyarokat ért sérelmek egyedülállóak Kelet-Közép-Európa történelmében*), nyolc állítás pedig az inkluzív áldozati vélekedéseket (pl. *Mindent egybevetve, a történelem során más kelet-közép-európai népeket is értek olyan megpróbáltatások, mint a magyarokat*) tartalmazza. Az állításokkal való egyetértés mértékét hétfokú Likert-típusú skálán kellett megítélni, ahol a magasabb érték az állítással való erőteljesebb egyetértést fejezte ki.

A kollektív áldozati vélekedések kérdőívét a 1. számú melléklet tartalmazza.

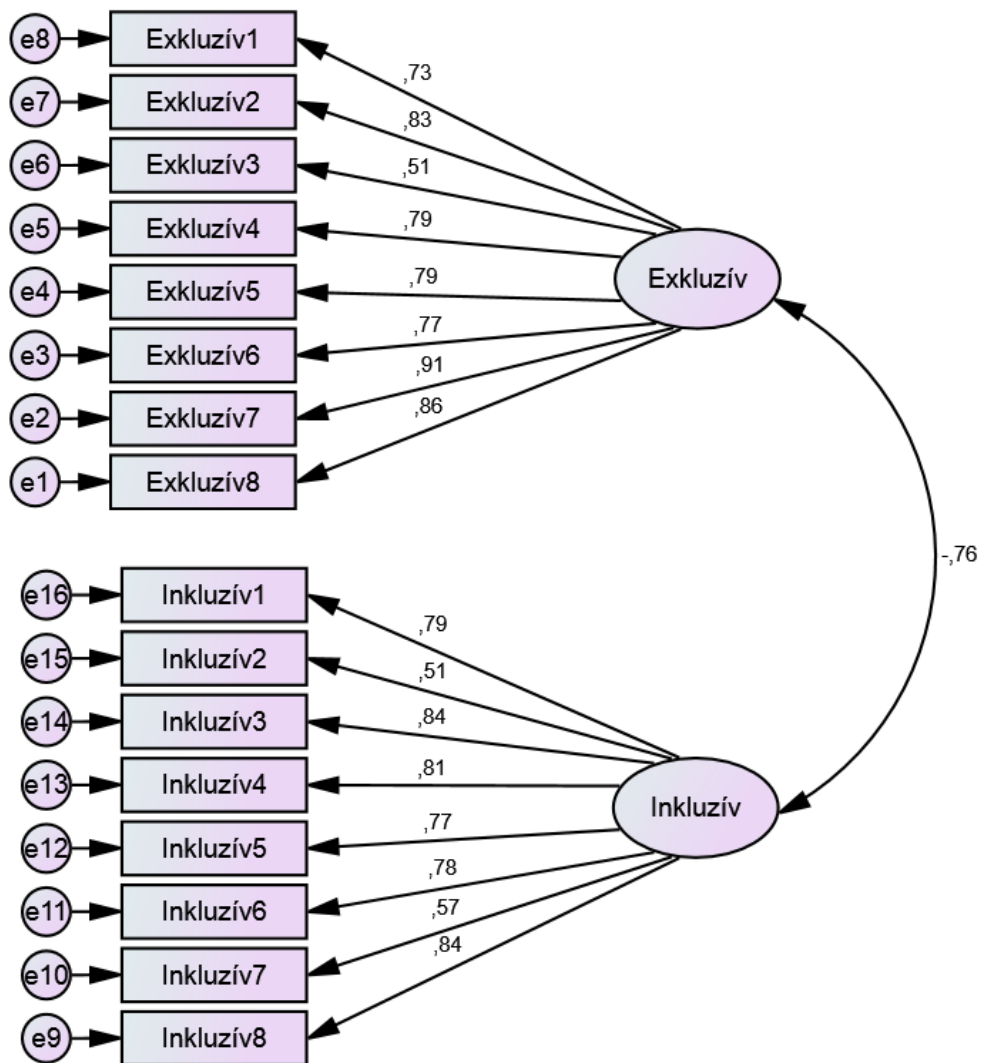
Eredmények és megvitatás

Lévén, hogy egy elméleti megfontolások alapján létrehozott mérőeszközzel van szó, a kérdőív belső struktúrájának vizsgálatára a bemérés során kapott adatokat a megerősítő faktorelemzés (confirmatory factor analysis, CFA) módszerével elemeztem. Ez a módszer az adatvezérelt, feltáró jellegű elemzésekkel szemben egy előzetesen, elméletvezérelt módon megalkotott modellhez viszonyítja a kapott adatokat, és vizsgálja az illeszkedési mutatókat. A megerősítő faktorelemzést az IBM SPSS AMOS 24.0.0. verziószámú elemzőprogramjával készítettem (néhány random hiányzó adat miatt a

Legnagyobb Valószínűség módszer becslési eljárását - Maximum likelihood Estimated means and intercepts – alkalmazva).

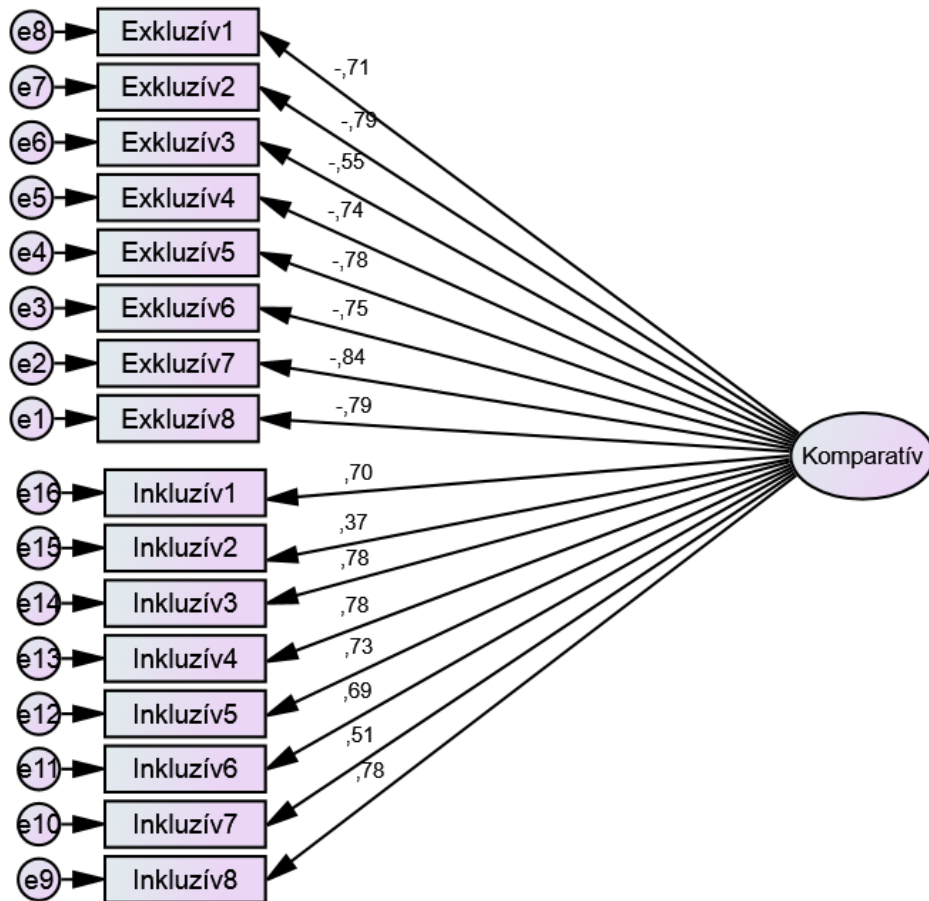
Elméleti megfontolások alapján kétféle modellt hoztam létre: az első modellben az eredeti angol nyelvű kérdőív struktúrája alapján két faktort feltételeztem, e szerint a vizsgált változók az exkluzív áldozati vélekedések és az inkluzív áldozati vélekedések feltételezett változóiba tömörülnek. Ezt a modellt az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: A kollektív áldozati identitás kétfaktoros modellje

Felmerülhet azonban, hogy az exkluzív versus inkluzív áldozati vélekedések valójában ugyanazon dimenzió két végpontját ragadják meg, vagyis pusztán a szenvedések összehasonlíthatóságában mutatózó előjelbeli különbségek vannak köztük, ezáltal pedig nem szükséges külön faktorként kezelni az ezeket mérő változókat. Ezért a második modellemben ezeket egybetömörítve létrehoztam a komparatív áldozati vélekedések faktorát, így egy egyfaktoros modellt tesztelve, amit a 2. ábrán mutatok be.

2. ábra: A kollektív áldozati identitás egyfaktoros modellje

A kérdés tehát, hogy a komparatív, azaz összehasonlításon alapuló áldozati vélekedések mérőeszközét egydimenziósként vagy kétdimenziósként kell elképzelni, más szavakkal egy személy exkluzív vagy inkluzív vélekedésekkel rendelkezik, vagy

pedig mindkettővel rendelkezhet bizonyos – akár egyforma, akár különböző - mértékben. A két modell illeszkedési mutatóit az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat: Az elméleti megfontolások alapján létrehozott modellek illeszkedési mutatói

Illeszkedési mutatók	Első modell: Kétfaktoros Exkluzív + Inkluzív	Második modell: Egyfaktoros Komparatív áldozati vélekedések (exkluzív + inkluzív)
χ^2	364,721*	780,193*
CMIN/DF	3,541	7,502
CFI	,923	,801
TLI	,898	,740
NFI	,897	,779
RMSEA	,092	,146

*Megjegyzés * $p < ,05$*

A kapott adatok azt mutatják, hogy egyik általam tesztelt modell sem felel meg minden elemét tekintve maradéktalanul a hagyományosan elfogadottnak minősített küszöbértékeknek (pl. CMIN/df < 3 (jó), < 5 (bizonyos esetekben elfogadható; $p > .05$; CFI > .95 (nagyszerű), > .90 (hagyományosan elfogadott), > .80 (olykor elfogadható; RMSEA < .05 (jó), .05-.10 (mérsékelten elfogadható), > .10 (rossz) (Hu és Bentler, 1999). A kétfaktoros modell azonban némi körültekintéssel, de alapvetően elfogadhatónak minősített illeszkedési mutatókkal rendelkezik. Ráadásul ahogyan Hair, Black, Babin és Anderson (2010) felhívják rá a figyelmet, a modellilleszkedés esetében standardnak számító küszöbértékek valójában nem léteznek, mivel a mutatók a modell komplexitása, a megfigyelt változók száma, valamint a minta nagyságának függvényében is változnak. Jelen esetben, Hair és munkatársai ajánlásaiból kiindulva, mind a minta-elemszám (>250), mind a megfigyelt változók száma (>12) is meglehetősen nagy, ami kevésbé szigorú kritériumoknak való megfelelést tesz megkövetelhetővé. Ráadásul amellet érvelnek, hogy egy elméleti megfontolások alapján kidolgozott modellnek a jobb mutatók érdekében való leegyszerűsítése egyáltalán nem tekinthető követendő módszernek. Így aztán azt javasolják, hogy mivel egyetlen modellt önmagában nehéz meghatározni, hogy

jól vagy rosszul illeszkedik, ezért amikor lehetséges, különböző modellek összehasonlításával érdemes kiválasztani a jobb mutatóval rendelkezőt. Mindezek alapján egyértelműen az első, vagyis a Kétfaktoros modell rendelkezik meggyőzőbb illeszkedési értékekkel, igazolva, hogy az exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések külön faktorként való kezelése indokolt.

Ezt követően, a modellekben felhasznált faktorok megbízhatóságának mérésére a hagyományosan használt Cronbach's Alpha értékeket vizsgáltam meg az IBM SPSS Statistics 22-es verziója segítségével. A reliabilitás értékeket, valamint a faktorok leíró statisztikai adatait: az adott faktorba tartozó állítások számát, az átlagok és szórások értékeit a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat: A kollektív áldozati kérdőív faktorainak megbízhatósági és leíró statisztika adatai

Faktor	Itemek száma	α	M (item)	SD
Exkluzív	8	,92	2,83	1,30
Inkluzív	8	,91	4,95	1,14
Komparatív	16	,94	5,06	1,13

Megjegyzés: Az átlagok 7-fokú skálára lettek illesztve a könnyebb összehasonlíthatóság érdekében

A teljes mintára vonatkozóan az exkluzív vélekedésekkel való egyetértés mértéke jóval a középérték alatt, míg az inkluzív vélekedésekkel való egyetértés mértéke jóval a középérték fölött van. A reliabilitás értékek alapján mind az exkluzív, mind az inkluzív, faktorok kiváló megbízhatósággal rendelkeznek. A komparatív faktor belső konzisztenciájának kiszámításához az exkluzív vélekedéseket mérő állításokat először megfordítottam, majd az így létrejött 16 állítást vizsgáltam, hogy valóban egy irányba mérnek-e. A kapott Cronbach's Alpha érték alapján a komparatív faktorba tömörített inkluzív és fordított exkluzív állítások kiváló megbízhatósági értéket mutatnak. A megerősítő faktorelemzés során az egyfaktoros modellre kapott lényegesen rosszabb illeszkedési mutatók azonban egyértelművé teszik, hogy a kollektív áldozati identitás kétfaktoros mérési eljárása a megalapozottabb választás. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a komparatív áldozati vélekedések pontosabb mérése érdekében meg kell különböztetnünk inkluzív és exkluzív vélekedések szintjét minden embernél, lehetővé téve elméletileg akár azt is, hogy valaki mindkettőben magas értéket mutasson.

Ezt követően a vizsgált faktorok közötti korreláció mértékét is szemügyre vettem. Ennek eredményeit a 3. táblázatban ismertetem.

3. táblázat: A faktorok közötti korrelációk mértéke

	Inkluzív	Exkluzív	Komparatív
Inkluzív	1	-,71**	,92**
Exkluzív	-	1	-,94**
Komparatív	-	-	1

*Megjegyzés ** $p < ,01$*

Az egyes faktorok közötti korrelációkat vizsgálva látható, hogy az exkluzív és az inkluzív áldozati vélekedések egymással meglehetősen erős szignifikáns negatív együttjárást mutatnak ($r = -,71$, $p < ,01$), vagyis egyrészt a vártak megfelelően, egymással fordított kapcsolatban vannak. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a két koncepció eddig ismert mérései során lényegesen alacsonyabb ($r < -,30$) korreláció jelentkezett (pl. Vollhardt és Bilali, 2015; Vollhardt, Nair és Tropp, 2016). A modellilleszkedési mutatók azonban egyértelműen a kétfaktoros struktúra indokoltságát támasztják alá.

Összefoglalva elmondható, hogy a 304 fős mintán bemért, 16 állításból álló kollektív áldozati identitás kérdőív előzetesen elméleti szinten megalkotott kétfaktoros struktúrája elfogadható illeszkedési mutatókkal és kiváló reliabilitási értékekkel rendelkezik. Így vizsgálataimban is ezt alkalmaztam.

A következőkben arra voltam kíváncsi, hogy az eltérő áldozati vélekedések mely demográfiai, politikai, valamint a nemzeti azonosulás szociálpszichológiai változóival hozhatók összefüggésbe.

VII.2. Az áldozati vélekedések lehorgonyzása a hagyományos demográfiai, politikai változók és a nemzeti azonosulás szociálpszichológiai változói mentén

A hierarchikus lineáris regresszió analízis módszerét alkalmazva megvizsgáltam, hogy a demográfiai és a politikai változók, valamint a kétdimenziós nemzeti azonosulás

szociálpszichológiai változói közül melyek jósolják be az inkluzív és az exkluzív áldozati vélekedéseket.

Első lépésként a demográfiai változókat vezettem be a lineáris regressziós modellbe, ezek között az életkor, a nem (1-Férfi, 2-Nő), a lakhely (1-Budapest, 2-Megyeszékhely, 3-Város, 4-Falu), valamint a legmagasabb iskolai végzettség (1-Általános iskola, 2- Szakmunkásképző, 3-Szakközép iskola, 4-Gimnázium, 5-Főiskola vagy BA, 6-Egyetem vagy MA, 7-Doktori fokozat) szerepelt. Második lépésben hozzáadtam a politikai változókat, melyek között a pártpreferencia („Ha a legközelebbi vasárnapon választás lenne, Ön melyik pártra szavazna?”), ahol 1-Demokratikus Koalíció, 2-Együtt, 3-FIDESZ-KDNP, 4-Jobbik, 5-LMP, 6-MSZP, 7-Más párt, 8-Nem tudja, 9-Nem szeretne válaszolni) és a bal-jobboldali politikai orientáció (hétfokú skálán, ahol az 1 a baloldal, a 7 a jobboldali irányultságot jelöli) változóit használtam. Végül, a harmadik modellbe a nemzettel való azonosulás különböző módjai: a - saját csoport felsőbbrendűségében hívő - glorifikáció és a - csoporthoz való érzelmi kapcsolódással és esetenként kritikus lojalitással jellemezhető - kötődés dimenziói kerültek, hogy fényt derítsenek a kollektív identitás tartalmi sajátosságaként jellemezhető áldozati identitás-állapottal való kapcsolatukra.

Az elemzésbe bevont változók közül az életkoron, a politikai orientáción és a nemzeti azonosuláson kívül a többi változó kategoriális változó, tehát ezeket a többszörös lineáris regresszió elvégzéséhez először dummy kódolással átkódoltam (a nem esetében a férfi, a lakhely esetében a főváros, az iskolai végzettség esetében az általános iskola, míg a pártpreferencia esetében a „nem szeretnék válaszolni” volt a referencia-változó, amelyhez képest a regresszió elemzés mutatja az eltérést). Mivel az elemzésbe bevont változók között összességében viszonylag sok olyan eset volt, amikor csak egy-két adat hiányzott (például az életkor kérdését 33-an, a teljes minta 10,9%-a hagyta üresen), de a kérdőív többi része kitöltött volt, ezért először Little MCAR (Missing Completely at Random) tesztjét lefuttatva ($\chi^2=3616,564$, $df=3738$, $p=,921$) megbizonyosodtam róla, hogy a hiányzó adatok random módon hiányoznak, vagyis nem mutatnak mintázatot más változókkal. Ezen előfeltétel teljesülésének köszönhetően az ilyenkor elfogadott – és a teljes esetek törlésének (listwise deletion) módszerénél megbízhatóbbnak tartott - „Expectation-Maximization” módszerét (Dong és Peng, 2013; Rubin, Witkiewitz, Andre, Reilly, 2007) alkalmaztam az 5%-nál több hiányzó értékkel rendelkező változók esetében (jelen esetben csak az életkor és a politikai orientáció volt ide sorolható), hogy az

elemzések során minél több adattal dolgozhatunk. Ezen műveletek elvégzése után hierarchikus lineáris regresszió elemzéseket végeztem, hogy önmagukban a demográfiai változók (ld. első modell), majd pedig a politikai változókkal (második modell), végül pedig ezen előbbieknél a nemzeti azonosulás szociálpszichológiai változóival (harmadik modell) közösen gyakorolt bejósoló erejét lépésenként vizsgálni tudjam. A modellekbe bevezetett nagyszámú prediktor változó miatt és így a jobb áttekinthetőség érdekében a 4. táblázat csak az elemzések során kapott szignifikáns eredményeket tartalmazza (A dolgozat végén található 5.1. számú mellékletben azonban az összes eredmény ismertetésre kerül.)

4. táblázat A hierarchikus lineáris regresszió elemzések szignifikáns eredményei. Kimeneti változók: inkluzív és exkluzív áldozati vélekedések

Változók	Inkluzív vélekedések			Exkluzív vélekedések		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
Modell1						
(Konstans)	36,54	3,71		22,06	4,12	
Gimnázium	6,08	3,14	,33 ⁺	-	-	-
Egyetem	6,38	3,25	,30*	-	-	-
Megyeszékhely	-2,61	1,35	-,14 ⁺	3,82	1,50	,18*
Város	-5,01	1,50	-,24**	8,74	1,66	,36**
Falu	-3,21	1,71	-,12 ⁺	4,46	1,89	,15*
	$R^2=,06, F(11,287)=1,72, p>,05$			$R^2=,11, F(11,286)=3,05, p<,01$		
Modell2						
(Konstans)	36,43	4,14		17,96	4,35	
Gimnázium	6,53	3,06	,35*	-	-	-
Egyetem	6,60	3,16	,31*	-6,30	3,30	-,26 ⁺
Város	-3,02	1,49	-,14*	5,74	1,55	,24**
Együtt	6,46	2,43	,18**	-5,96	2,57	-,14*
LMP	3,79	1,83	,17*	-3,80	1,90	-,15*
Jobbik	-	-	-	6,07	2,56	,15*
Bizonytalan szavazó	-	-	-	-3,44	1,75	-,15*
Politikai orientáció	-1,01	,46	-,15*	1,92	,48	,24**
	$R^2=,18, F(20,278)=2,94, p<,01$			$R^2=,31, F(20,277)=6,16, p<,01$		
Modell3						
(Konstans)	38,35	4,16		11,43	4,02	
Város	-	-	-	3,24	1,44	,13*
Együtt	5,50	2,39	,15*	-5,30	2,35	-,13*
Glorifikáció	-,52	,14	-,28**	,96	,14	,45**
Kötődés	,22	,10	,16*	-	-	-
	$R^2=,22, F(22,276)=3,46, p<,01$			$R^2=,44, F(22,275)=9,75, p<,01$		

Megjegyzés ** $p<,01$ * $p<,05$ ⁺ $p<,06$

Az eredmények alapján, a pusztán a demográfiai változókra épülő modellek azt mutatják, hogy a fővárosinál kisebb lakóhelyek (mind a megyeszékhely, mind a város, mind pedig a falu) az exkluzív áldozati vélekedéseket pozitívan jósolják be. Az inkluzív vélekedésekre épített modell azonban nem szignifikáns.

Ha a demográfiai és politikai változók egyszerre kerülnek bevezetésre a modellbe, az inkluzív áldozati vélekedéseket a gimnáziumi és az egyetemi végzettség, valamint az Együtt és az LMP pártok preferenciája jósolja be pozitívan, míg a fővárosihoz képest a városi lakhely, és a jobboldali politikai orientáció negatívan. A hatások nagy része azonban eltűnik, ha a nemzeti azonosulás változója is bekerülnek a modellbe, ekkor az Együtt pártpreferenciáján kívül, a kötődés pozitívan, a glorifikáló azonosulási mód negatívan befolyásolja az inkluzív áldozati vélekedések megjelenését. A teljes – demográfiai, politikai és szociálpszichológiai változókat tartalmazó – modell az inkluzív áldozati vélekedések varianciájának 22%-át képes magyarázni [$R^2=,22$, $F(22,276)=3,46$, $p<,01$].

Ezzel szemben az exkluzív áldozati vélekedések pozitív prediktora a politikai változók bevezetésével – a városi lakhelyen túl - a Jobbik Magyarországért párt preferálása, valamint ezzel összhangban a jobboldali orientáció; negatív prediktora az Együtt és az LMP pártok preferálása és a bizonytalan pártpreferencia, illetve marginálisan szignifikáns az egyetemi végzettség. A harmadik modellben a városi lakhely pozitív és az Együtt párt preferálásának eddigi negatív prediktív ereje mellett a glorifikáció jelenik meg mint szignifikáns pozitív prediktora az exkluzív áldozati vélekedéseknek. A teljes modell már az exkluzív áldozati vélekedések varianciájának 44%-át képes magyarázni [$R^2=,44$, $F(22,275)=9,75$, $p<,01$].

Eredményeim alapján tehát egyértelműen differenciálható mintázatot mutat a két eltérő áldozati vélekedés: az inkluzív áldozati tudatot inkább a baloldali orientáció és a nemzet iránti érzelmi kötődés, az exkluzív áldozati tudatot ezzel szemben a nemzet felsőbbrendűségében hívó glorifikáció és inkább a jobboldali orientáció jósolja be szignifikáns mértékben. Hogy a nemzeti azonosulás változója ilyen jelentősnek mondható hatást gyakorol a kollektív áldozatiság élményére, egy egészen új, 15 európai ország részvételével megvalósult kutatás eredményei is igazolják, mely azonban nem tett különbséget sem az azonosulás, sem az áldozati élményszervezés módjai között (Bouchat, Licata, Rosoux, Allesch, Ammerer, Bovina és mtsai, 2017). Más kutatások azonban már azt is kimutatták, hogy az azonosulás erősségén túl annak specifikus

módozata is közrejátszik a kollektív viktimizációra adott válaszokban. Lengyel mintán, miután a glorifikáció koncepciójához rokonítható kollektív nárcizmust elkülönítették az azonosulás „saját csoport felsőbbrendűséget” nem tartalmazó egyszerű megközelítésétől, megszűnt a kapcsolat az azonosulás erőssége és az ostromlott erőd mentalitás között (Golec de Zavala és Cichocka, 2012).

A kollektív áldozati identitás konstruktumainak a demográfiai, politikai és szociálpszichológiai koncepciók mentén történő lehorgonyzását követően most áttérek a kérdőív különböző társadalmi és politikai kérdésekben való tesztelésére, vagyis annak vizsgálatára, hogy a különböző áldozati vélekedések milyen csoportközi reakciókhoz vezetnek.

VIII. Vizsgálatok

VIII.1. Első vizsgálat: A szomszédos országok népével – románokkal, szlovákokkal és ukránokkal – kapcsolatos attitűdök

A kollektív áldozati vélekedések eltérő élményszervezési módjainak - exkluzív versus inkluzív áldozati vélekedések – hatását különböző, a magyar csoport szempontjából releváns csoportközi kontextusban kívántam megvizsgálni.

Első lépésként a történelmi múlttal bíró csoportközi kapcsolatokat vettem alapul. A magyarság szomszédos szlovák és román néppel való viszonya hagyományosan meglehetősen kényes, többnyire ellenséges, hiszen központi elemét a magyarok választott történelmi traumája, a Trianoni békediktátum képezi.

Vizsgálatom második részében a szintén szomszédos ukránok irányában mutatott attitűdöket vizsgáltam. Egészen pontosan a 2013-ban kirobbant ukrán válság kapcsán arra voltam kíváncsi, hogy a magyarok önnön történelmi áldozatiságából fakadó exkluzív versus inkluzív vélekedései milyen reakciókhoz vezetnek egy olyan csoporttal szemben, mely egyszerre jelenhet meg pozitív és negatív szereplőként a magyarok számára. Az oroszokkal mint közös agresszor csoporttal szemben akár szövetségesként is lehet tekinteni az aktuálisan áldozattá váló ukránokra, és segítő kezet nyújtani nekik. Ugyanakkor felmerülhet az a szempont is, hogy a Trianoni békeszerződés előtti Nagy-Magyarország egy része ma éppen Ukrajnához tartozik, ami a fennálló helyzetnek egy olyan értelmezéséhez vezethet, ami az ukránok helyzete iránti közömbösséghez, sőt akár a helyzet kihasználásának ötletéhez is vezethet.

Feltételezésem szerint a más csoportok szenvedéseit felismerni és elismerni kész inkluzív vélekedések pozitívabb, míg a saját csoport szenvedéseit egyedinek tartó exkluzív vélekedések negatívabb, külső csoportok iránti attitűdökhöz vezetnek.

Az elemzésekbe bevontam a nemzeti azonosulás két módozatát: a saját csoport felsőbbrendűségét hirdető glorifikáció és az érzelmi kapcsolódást előtérbe helyező kötődést is, hiszen ezek a külső csoportok iránti viszonyulásokra hagyományosan hatással vannak. Ezek mellett, a vonás szintű empátia és perspektíva-felvétel változóját is külön mértem, hogy kiderüljön, az alapvetően a másik csoport perspektíváját is figyelembevevő inkluzív áldozati vélekedések háttérében nem pusztán a vonás szintű empátia áll-e; vagyis van-e létjogosultsága az inkluzív vélekedések mérésének az empátia változóján túl is.

Módszer

Az itt bemutatni kívánt vizsgálatok ugyanazon kérdőívcsomag részét képezték, mint a fentiekben bemutatott kollektív áldozati identitás kérdőív bemérésének alapjául szolgáló állítások, így a vizsgálatban résztvevők adatainak újraismertetésétől ehelyütt eltekintek, és csak a vizsgálati anyagot és a vizsgálat menetét mutatom be.

Eljárás és vizsgálati anyag

A vizsgálatba bevont személyek a kérdőívcsomagot online vagy nyomtatott verzióban kapták meg. A kérdőívek kitöltése anonim és önkéntes volt, a résztvevők a kitöltésért jutalmat nem kaptak.

A kérdőív első részében egy rövid tájékoztatót olvashattak a kitöltők. Majd a demográfiai háttérükre és a politikai irányultságukra (ld. fentebb) vonatkozó kérdések szerepeltek.

Ezt követően a kollektív áldozati tudat kérdőív régió-specifikus verziójának állításai következtek, azaz nyolc állítás az exkluzív, nyolc állítás az inkluzív áldozati vélekedéseket volt hivatott mérni egy hétfokú Likert-skálán, ahol a magasabb érték az adott állítással való nagyobb fokú egyetértést jelzi.

Ezután következtek a különböző társadalmi-politikai kontextusokban mutatott reakciókat vizsgálni kívánó állítások: a szlovákokkal, a románokkal és az ukrán helyzettel kapcsolatos mérések. Mindhárom esetben először egy rövid, tényszerű adatokat tartalmazó összefoglalót olvashattak a résztvevők, ami kontextust adott a vizsgálatnak. Ez, a szlovák és a román csoport esetében az 1920-as Trianoni békediktátum során hozzájuk került földterületek és lakosság nagyságát, az ukrán helyzet kapcsán pedig a 2013-ban kirobbant válság főbb eseményeit ismertette röviden. Mindegyik szövegrészlet objektív információkat, számszerű adatokat bemutatva, az eseményekre vonatkozó értékelésektől és ítéletektől mentesen került megfogalmazásra. Ezután az adott csoporttal, illetve helyzettel kapcsolatos állítások megítélése következett egy hétfokú skálán (ahol 1-egyáltalán nem értek egyet, 7-teljes mértékben egyetérték). A románokkal szembeni neheztelést Vollhardt, Mazur és Lemahieu (2014) munkájából kiindulva négy állítás (pl. *Nagyfokú ellenszenvet érzek a románok iránt*), a románokkal való megbékélésre való hajlandóságot – Shnabel, Nadler, Ullrich, Dovidio és Carmi (2009) nyomán - öt állítás (pl. *Szeretném javítani a magyarok és a románok közötti kapcsolatot*) mérte.

A szlovákok esetében az előzőekkel megegyező módon, ugyanazon állítások szlovák népre specifikált változatát használtam, négy állítás a szlovákokkal szembeni neheztelésre (pl. *Nem kedvelem a szlovákokat*), öt állítás a szlovákokkal való megbékélésre (pl. *Hajlandó vagyok tenni a magyarok és a szlovákok közötti békés kapcsolatok elősegítése érdekében*) mutatott hajlamot volt hivatott mérni.

Az ukrán válság kapcsán megfogalmazott állítások alapját egy pilóta-vizsgálat adta (N=357) mely során az előzetesen gyűjtött állítások feltáró faktorelemzése (Exploratory factor analysis, EFA) révén négy fő faktor emelkedett ki. Négy állítás mérte a Magyarország közvetlen határainak közelében kialakult helyzetben az ukrán embereknek nyújtandó segítség szükségességét (pl. *Erkölcsei kötelességünk segíteni az ukrán embereknek*). Három állítás az Ukrajnában élő magyarokra helyezte a hangsúlyt (pl. *Erkölcsei kötelességünk segíteni az Ukrajnában élő magyar embereknek*), egy további állítást elméleti megfontolások alapján végül kiválasztottam ettől a faktortól annak többletjelentése miatt, hiszen az hangsúlyozottan és kizárólagosan csak az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítséget foglalja magában (*Csak az Ukrajnában élő magyar közösségeknek kellene anyagi támogatást nyújtanunk*). Továbbá két állítás mérte annak mértékét, hogy az Ukrajnában kialakult helyzet kapcsán a kitöltő mennyire érzi veszélyben Magyarországot (pl. *Ha az ukrainai helyzetre gondolok, veszélyben érzem Magyarországot*). Két állítás pedig a jelen helyzetet kihasználva Kárpátalja visszavételének lehetőségét (pl. *Ha nem változik a helyzet, kezdeményeznünk kellene Kárpátalja visszacsatolását Magyarországhoz*) ragadta meg. Az egyes állításokkal való egyetértést vagy egyet nem értést hétfokú Likert-skálán kellett jelölni (ahol 1-egyáltalán nem értek egyet, 7-teljes mértékben egyetértek).

Mindezeket követően Roccas, Klar és Liviatan (2006) kétdimenziós nemzeti azonosulási kérdőívének magyar megfelelője következett a kérdőívcsomagban, mely glorifikáló és kötődő azonosulási módokat különböztet meg, összesen nyolc állítást tartalmaz, négy állítás méri a saját csoport felsőbbrendűségét hirdető Glorifikációt (pl. *Más népekkel összehasonlítva a magyarok különbek*), és négy a csoport iránti érzelmi kapcsolódást jelentő Kötődést (pl. *A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok*). Az állításokkal való egyetértés mértékének a mérésére itt is hétfokú Likert-skála szolgált.

Végezetül a diszpozicionális empátia mérésére került sor összesen kilenc állítás felhasználásával. A Davis (1980, 1983) által kidolgozott Interperszonális Reaktivitás Index négy dimenziót különböztet meg, melyeket a perspektíva-felvétel, az empátia-

alapú aggodalom, a fantázia és a személyes distressz skáláinak segítségével mér, mindegyiket nyolc-nyolc állítással. Jelen kutatásban a perspektíva-felvételre és az empátiára vonatkozó állítások kerültek kiválasztásra, előbbiből öt, utóbbiból négy, hogy a kitöltők individuális empátiás készségére vonatkozó információk is figyelembevételre kerülhessenek. A válaszadók ezúttal is hétfokú Likert-skálán jelölhették, hogy milyen mértékben értenek egyet az állításokkal.

A kutatás során használt vizsgálati anyagot a 2. számú melléklet tartalmazza.

Eredmények

Az adatok elemzéséhez az IBM SPSS 22.0.0-es verziójú statisztikai elemzőszoftverét használtam. Hogy az esetenként hiányzó életkorra vonatkozó adatok ellenére minél több információ feldolgozásra kerülhessen, a korábban említett Expectation-Maximization módszerével pótoltam az adatokat.

Az eredmények áttekinthetőbb ismertetése és értelmezése érdekében először a kollektív áldozati vélekedéseknek a szlovák és a román csoporttal kapcsolatos attitűdökkel való kapcsolatát, majd pedig az ezt követő alfejezetben az ukrán válsággal kapcsolatos viszonyulásokra gyakorolt bejósoló erejét vizsgálom.

VIII.1.1. A szlovák és a román csoport iránti attitűdök

Kutatásom célja annak vizsgálata volt, hogy a magyarság történelmi megpróbáltatásaiból eredeztethető kollektív áldozati vélekedéseknek az exkluzív és inkluzív élményszervezési módjai mutatnak-e kapcsolatot a szomszédos szlovákokkal és románokkal kapcsolatos neheztelésre és megbékélésre való hajlammal. Jelen vizsgálati kérdés elemzéséhez szükséges skálák korrelációs és megbízhatósági adatait az 5. táblázat tartalmazza.

5. táblázat Leíró és megbízhatósági adatok, korrelációs együtthatók a vizsgálat változói között (N=304)

Változók	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. Exkluzív vélekedések	-	-,71**	,03	,53**	-,26**	,53**	-,21**	,46**	-,13*
2. Inkluzív vélekedések		-	,12*	-,35**	,41**	-,43**	,35**	-,35**	,24**
3. Kötődés			-	,54**	,16**	-,14*	,22**	-,22**	,23**
4. Glorifikáció				-	-,24**	,49**	-,21**	,49**	-,06
5. Megbékélés-Román					-	-,52**	,88**	-,44**	,32**
6. Neheztelés-Román						-	-,37**	,81**	-,30**
7. Megbékélés-Szlovák							-	-,42**	,33**
8. Neheztelés-Szlovák								-	-,34**
9. Empátia									-
<i>M</i>	2,83	4,95	4,86	2,66	4,65	2,33	4,81	1,94	5,54
<i>SD</i>	1,30	1,14	1,59	1,22	1,27	1,37	1,23	1,19	,84
<i>α</i>	,92	,91	,84	,79	,85	,87	,86	,87	,77

Megjegyzés ** $p < ,01$ * $p < ,05$

A korrelációs eredmények szerint az exkluzív áldozati vélekedések a románokkal ($r = ,53$, $p < ,01$) és a szlovákokkal ($r = ,46$, $p < ,01$) szembeni neheztelés érzésével pozitív, míg a mindkét csoporttal szembeni megbékélésre való hajlandósággal negatív együttjárást (román: $r = -,26$, $p < ,01$, szlovák: $r = -,21$, $p < ,01$) mutat. Ezzel szemben, az inkluzív áldozati tudat a megbékéléssel pozitív (román: $r = ,41$, $p < ,01$, szlovák: $r = ,35$, $p < ,01$), a nehezteléssel pedig negatív (román: $r = -,43$, $p < ,01$, szlovák: $r = -,35$, $p < ,01$) összefüggést mutat. Összegezve, az exkluzív áldozati vélekedések negatív, az inkluzív áldozati vélekedések pedig pozitív csoportközi viszonyulásokkal mutatnak szignifikáns kapcsolatot.

Ezt követően az áldozati vélekedések (inkluzív, exkluzív) mellett a demográfiai, politikai és nemzeti azonosulást mérő változókat (nem, életkor, lakhely, legmagasabb iskolai végzettség, pártpreferencia, politikai orientáció, kötődés, glorifikáció), valamint a vonás szintű empátiát egyszerre bevezetve az elemzési modellbe (a kategoriális változókat dummy-kódolt formában), többszörös lineáris regresszió elemzést végeztem,

hogy megvizsgáljam, vajon az eltérő áldozati vélekedések önálló tényezőként – más szociológiai, szociálpszichológiai konstruktumokra kontrollálva, az azokkal való esetleges konceptuális átfedéstől függetlenül – is képesek-e a külső csoportokra adott reakciókat bejósolni. A modellbe bevezetett prediktor változók magas száma miatt, a jobb áttekinthetőség kedvéért a 6. táblázatban a kutatás elsődleges célkitűzésének megfelelően csak a románokkal kapcsolatos megbékélésre és neheztelésre vonatkozó szignifikáns pszichológiai változók eredményeit tüntettem fel. (A lineáris regresszió elemzések összes többi eredményét, a demográfiai és politikai változókkal együtt az 5.2. számú melléklet tartalmazza.)

6. táblázat Regresszió elemzések pszichológiai változókra vonatkozó szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Románokkal kapcsolatos megbékélés és neheztelés ($N=304$)

Változók	Megbékélés-Románok			Neheztelés-Románok		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	7,49	3,98		15,18	3,19	
Inkluzív vélekedések	,24	,05	,34**	-,08	,04	-,14*
Exkluzív vélekedések	-	-	-	,10	,04	,19*
Glorifikáció	-	-	-	,35	,08	,31**
Empátia_vonás	,17	,05	,20**	-,14	,04	-,20**
Modell:	$R^2=,37, F(25,263)=6,16, p<,01$			$R^2=,44, F(25,266)=8,47, p<,01$		

Megjegyzés ** $p \leq ,01$ * $p \leq ,05$

A kutatói kérdésem szempontjából legfontosabb eredmény, hogy különböző szociológiai és szociálpszichológiai változókra kontrollálva, a románokkal való megbékélést az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,34, p<,01$) és az empátia ($\beta=,20, p<,01$) jósolják be pozitívan. A modell a kimeneti változó varianciájának 37%-át képes megmagyarázni [$R^2=,37, F(25,263)=6,16, p<,01$].

A románokkal szembeni neheztelés regressziós modelljében az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,19, p<,05$) mellett a glorifikáció ($\beta=,31, p<,01$) jelenik meg szignifikáns pozitív, míg az inkluzív vélekedések ($\beta=-,14, p<,05$) és az empátia ($\beta=-,20, p<,01$) szignifikáns negatív prediktorként. A neheztelés változójában mutatkozó variancia 44%-át magyarázza a modell [$R^2=,44, F(25,266)=8,47, p<,01$].

A szlovákokkal kapcsolatos megbékélésre és neheztelésre vonatkozó szignifikáns pszichológiai változók eredményeit a 7. táblázatban tüntettem fel. (A lineáris regresszió

elemzések összes többi eredményét, a demográfiai és politikai változókkal együtt az 5.3. számú melléklet tartalmazza.)

7. táblázat Regresszió elemzések pszichológiai változókra vonatkozó szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Szlovákokkal kapcsolatos megbékélés és neheztelés ($N=304$)

Változók	Megbékélés-Szlovákok			Neheztelés-Szlovákok		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	9,39	3,96		12,70	2,90	
Inkluzív vélekedések	,17	,05	,25**	-	-	-
Exkluzív vélekedések	-	-	-	,10	,04	,21*
Kötődés	-	-	-	-,11	,05	-,14*
Glorifikáció	-	-	-	,35	,07	,35**
Empátia_vonás	,17	,05	,21**	-,15	,03	-,24**
Modell:	$R^2=,33, F(25,264)=5,29, p<,01$			$R^2=,40, F(25,264)=6,95, p<,01$		

Megjegyzés ** $p \leq ,01$ * $p \leq ,05$

Az eredmények szerint, a szlovákokkal való megbékélés pozitív prediktorai – egyebek mellett - az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,25, p<,01$) és az empátia ($\beta=,21, p<,01$), a neheztelésé pedig az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,21, p<,05$) és a glorifikáció ($\beta=,35, p<,01$), illetve negatív prediktora az empátia ($\beta=-,24, p<,01$) és a kötődés ($\beta=-,14, p<,05$) voltak. A regressziós modell a szlovákok iránti megbékélésben mutatkozó variancia 33%-át [$R^2=,33, F(25,264)=5,29, p<,01$], míg a neheztelés varianciájának 40%-át [$R^2=,40, F(25,264)=6,95, p<,01$] magyarázza.

Összegezve, az inkluzív áldozati vélekedések a románokkal és a szlovákokkal kapcsolatos megbékélésre való hajlandóságot, míg az exkluzív áldozati vélekedések a két csoporttal szembeni neheztelést jósolják be szignifikánsan pozitívan. Érdekes adalékul szolgál az eredmények értelmezéséhez az is, hogy a románokkal és a szlovákokkal szembeni neheztelés esetében is a glorifikáció mint a saját csoport felsőbbrendűségét hirdető nemzeti azonosulási mód jelent meg a legerősebb pozitív prediktorként, emellett a kötődés is megjelent mindkét csoport esetében szignifikáns negatív prediktorként. Az empátia a két csoporttal való megbékélésnek szignifikáns pozitív, a neheztelésnek pedig szignifikáns negatív prediktora volt.

Megvitatás

Jelen vizsgálat célja a történelmi múlttal bíró magyar-román és magyar-szlovák kapcsolatok feltérképezése volt a történelmi megpróbáltatásokra épülő kollektív áldozati vélekedések szempontjából. A vizsgálati anyag kiindulópontját mindkét népcsoport esetében a magyarok egyik legfájdalmasabb máig ható kollektív traumája, a Trianoni békeszerződés eredményeként a szlovákokhoz, valamint a románokhoz került földterületek és lakosság számszerű, objektív ismertetése szolgáltatta, és mint ilyen, bizonyos szempontból a magyarság áldozati identitásának egyik központi elemét, Volkan (2001) kifejezésével élve, *választott traumáját* aktiválta a vizsgálati személyekben. Wohl és Branscombe (2008) vizsgálatában a csoport áldozattá válására történő emlékeztetés lényegében a külső csoport hibáztatását, az iránta való negatívabb viszonyulást eredményezte. Jelen eredmények alátámasztani látszanak ezt az összefüggést, tovább árnyalja azonban a képet, hogy a kollektív traumára való emlékeztetés az eltérő áldozati vélekedések függvényében más-más kimenetelhez vezet. Az inkluzív áldozati vélekedések, amelyek nem tartják kivételesnek a csoportot ért történelmi sérelmeket, a külső csoportok iránti pozitív attitűdöket eredményeznek. Annak elismerése tehát, hogy a kelet-közép-európai régióban a többi népcsoportnak – még akár a románoknak és a szlovákoknak - is megvannak a saját sérelmeik, arra a következtetésre készítheti az egyéneket, hogy elássák a csatabárdot, és megnöveljék az igényt akár a szlovák és a román kultúra iránti nyitottságra és érdeklődésre, valamint a csoportközi kapcsolatok békés rendezésére is. Az exkluzív vélekedések, ezzel szemben, amelyek a nemzet szenvedéseit disztinktivitásuk mentén ragadják meg, a románok és szlovákok iránti ellenszenvvel mutatnak kapcsolatot. A mintegy száz évvel ezelőtt történt események kapcsán napjainkban átélt nehezítés háttérében álló tényezők alapján azt lehet mondani, hogy a magyarok szenvedéseit egyedinek tartók azok, akik számára a csoportot ért múltbeli traumák feldolgozása elmaradt (ld. pl. Fülöp és mtsai, 2013). Ez persze nem meglepő, ha a Trianoni békediktátum által okozott veszteségek súlyosságára gondolunk. A korábban említett, 15 európai ország részvételével megvalósult kutatásban azt találták, hogy az I. világháború egy évszázad múltán, még napjainkban is érezteti hatását: eszerint - a nemzeti azonosulás változóján túl - a kollektív áldozatiság élményét az áldozattá válás csoport- (halálos áldozatok száma országonként) és individuális (vannak-e áldozatok a leszármazott családjában) szintű objektív indikátorai is egyértelműen bejósolják (Bouchat, Licata, Rosoux, Allesch, Ammerer, Bovina és mtsai, 2017). A magyarok

esetében a háború halálos áldozatainak számában objektifikálható veszteségeken túl további tehertételként jelenik meg a háborút lezáró békeszerződés értelmében elcsatolt – szintén kvantifikálható - területek és lakosságuk elvesztése, valamint ennek – számokkal nem kifejezhető – pszichológiai hatásai.

A trauma-feldolgozás szempontjából, mindezekon túl feltehetően tovább nehezíti a helyzetet a magyarság megpróbáltatásainak észlelt „el nem ismertsége”, ami – különösen, ha épp a csoport választott traumáját érinti – , intenzívebbé teszi az észlelt igazságtalanságot (Vollhardt, 2012), és egy újabb szintre emeli a viktimizációt: az áldozatok ezt amolyan re-viktimizációként élik meg, és olyan érzetet kelt bennük, mintha a kollektív identitásuk kérdőjeleződne meg (Hameiri és Nadler, 2017). Mindez akadályozza az események feldolgozását és a gyógyulás folyamatát (Maercker, Povilonyte, Lianova és Pöhlmann, 2009). Az áldozati élményeknek a korábbi agresszor csoport részéről érkező elismerése ráadásul nem csak a csoporton belüli pszichés jólétre (Vollhardt, Mazur és Lemahieu, 2014), de a csoportok közötti kapcsolatokra is hatással van (Alarcón-Henriquez és mtsai, 2010): növeli a hajlandóságot a megbékélésre (Hameiri és Nadler, 2017; Vollhardt, Mazur és Lemahieu, 2014). Bár a szenvedések külső, ellenséges csoport általi elismerésének észlelését jelen kutatásban nem vizsgáltam, így ez pusztán egy hipotetikus feltevés lehet, mégis, talán némi magyarázatul szolgálhat arra, hogy száz évvel ezelőtti események hogyan vezethetnek szomszédos népekkel szembeni nehezteléshez napjainkban is. A magyarok áldozattá válását egyedinek tartó exkluzív vélekedések talán épp az elszenvedett sérelmek el nem ismerésének észlelésében gyökereznek, és vezetnek a kollektív szenvedéstörténet továbbörökítéséhez, a választott trauma „dédélgetéséhez” és dacos ellenségeskedéshez. Ezzel szemben, az inkluzív vélekedések meghaladva a saját csoporttal történt megpróbáltatások fölötti beszűkült fókuszot, lévén, hogy korántsem tartják kivételesnek a nemzetet ért sérelmeket, kifelé nyitottabb és békülékenyebb attitűdöt mutatnak.

Az értelmezés további árnyalásához járul hozzá, ha figyelembe vesszük a nemzeti azonosulás változóinak jelentős befolyásoló hatását. Egyértelmű mintázatként jelenik meg, hogy a nemzet áldozati tapasztalatait egyedinek tartó vélekedések a csoport felsőbbrendűségébe vetett hittel mutatnak komoly együttjárást, tovább erősítve a külső csoportok iránti negatív attitűdöket. Elképzelhetőnek tűnik, hogy akik számára a magyarok ismétlődő veszteségektől sújtott történelmi pályája, és ezt súlyosbítandó a szenvedések elismerésének hiánya jelentős mértékben sérti a nemzeti identitásából

fakadó kollektív önbecsülését, azok esetében – a pozitív önértékelés helyreállítása érdekében mindezt kompenzáló – megerősödik a glorifikáló azonosulási mód (ld. pl. választott dicsőség és morális felsőbbrendűség, Balogh, 2015; Pfitzner, 2013; Volkan, 2001; 2006). Ezzel szemben, a nemzet iránti érzelmi szempontú kötődés az inkluzivitáshoz hasonlóan a külső csoportok iránti ellenségeskedés ellenében hat, azt jelezve, hogy a csoportidentitásból fakadó önértékelés nem kizárólag a csoportközi megkülönböztetettségből és a külső csoportok leértékeléséből táplálkozhat.

Fontos eredmény, hogy bár a vonás szintű empátia szignifikáns bejósoló erővel rendelkezett, nem hatástalanította az inkluzív áldozati vélekedések befolyásoló szerepét, igazolva ezáltal, hogy az inkluzív vélekedések mérésének az egyéni szintű empátián túl is van létjogosultsága.

Összességében, a többszörös regressziós elemzések eredményei igazolták, hogy az empátia, a nemzeti azonosulás módozatai és az áldozati identitás élményszervezési módjai együtt is, illetve az áldozati vélekedések önmagukban is komoly magyarázóerővel bírnak a szomszédos népek iránti attitűdök bejósolása terén.

VIII.1.2. Az ukrán válsággal kapcsolatos viszonyulások

Az ukrán válsággal kapcsolatos vizsgálati kontextusban ismét azt vizsgáltam, hogy az exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések bejósolják-e az Ukrajnában előállt helyzetre adott reakciókat: kell-e segítséget nyújtani; ha igen, az ukránoknak, vagy csak a magyaroknak; esetleg élni kellene-e a kialakult helyzettel.

Elsőként az ukrán helyzetre adott reakciók mérését lehetővé tevő skálák leíró és megbízhatósági adatait, valamint korrelációs együtthatóit ismertetem a 8. táblázatban.

8. táblázat Leíró és megbízhatósági adatok, korrelációs együtthatók a vizsgálat változói között (N=304)

Változó	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. Exkluzív vélekedések	-	-,71**	,03	,52**	-,18**	,08	,33**	,00	,59**	-,13*
2. Inkluzív vélekedések		-	,13*	-,35**	,35**	,18**	-,19**	,08	-,45**	,24**
3. Kötődés			-	,54**	,17**	,31**	,04	,06	,04	,23**
4. Glorifikáció				-	-,14*	-,02	,18**	-,02	,42**	-,06
5. Segíteni-Ukránoknak					-	,78**	-,16**	,22**	-,07	,34**
6. Segíteni-Ukrajnai magyaroknak						-	,14*	,21**	,16**	,37**
7. Segíteni-Csak ukrajnai magyaroknak							-	,06	,29**	-,06
8. Mo. veszélyben								-	,11	,22**
9. Kárpátalja visszavétele									-	-,05
10. Empátia										-
<i>M</i>	2,83	4,95	4,86	2,66	4,91	5,43	2,94	3,95	2,41	5,54
<i>SD</i>	1,30	1,14	1,59	1,22	1,38	1,34	1,79	1,53	1,72	,84
α	,92	,91	,84	,79	,88	,87	-	,67	,95	,77

Megjegyzés ** $p < ,01$ * $p < ,05$

A korrelációs eredmények szerint az exkluzív áldozati vélekedések negatív kapcsolatot mutatnak az ukránoknak való segítség gondolatával ($r = -,18$, $p < ,01$), és pozitív azzal az elképzeléssel, hogy kizárólag az ukrajnai magyaroknak kellene segítséget nyújtani ($r = ,33$, $p < ,01$), valamint - a helyzetet kihasználó - Kárpátalja visszavételét támogató elképzeléssel is ($r = ,59$, $p < ,01$). Ehhez képest, az inkluzív vélekedések Kárpátalja visszavételének gondolatával közepesen erős fordított összefüggést mutatnak ($r = -,45$, $p < ,01$), mint ahogyan azzal az elképzeléssel is, hogy kizárólagosan az Ukrajnában élő magyaroknak kellene segítséget nyújtani ($r = -,19$, $p < ,01$). Azonban, ha a „kizárólagos” megköötés nélkül, az ott élő magyaroknak ($r = ,18$, $p < ,01$), sőt az ukránoknak nyújtandó segítséőről ($r = ,35$, $p < ,01$) van szó, akkor pozitív

összefüggést mutatnak az elemzések az inkluzív vélekedésekkel. Az ukrán válság kapcsán esetlegesen megjelenő fokozottabb veszélyérzet mérésére szolgáló skála nem mutatott szignifikáns kapcsolatot egyik változóval sem.

A demográfiai, politikai és pszichológiai változók (nem, életkor, lakhely, legmagasabb iskolai végzettség, politikai orientáció, kötődés, glorifikáció, exkluzív vélekedések, inkluzív vélekedések, empátia) bejósoló erejét egyszerre figyelembe véve, regresszió elemzéseket végeztem. Az ukránoknak és az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítségre vonatkozó szignifikáns pszichológiai változók eredményeit a 9. táblázatban tüntettem fel. (A lineáris regresszió elemzések összes többi eredményét, a demográfiai és politikai változókkal együtt az 5.4. számú melléklet tartalmazza.)

9. táblázat Regresszió elemzések pszichológiai változókra vonatkozó szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Ukránoknak, illetve Ukrajnában élő magyaroknak való segítség ($N=304$)

Változók	Segíteni-Ukránoknak			Segíteni-Ukrajnai magyaroknak		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	,675	3,57		-,66	2,49	
Inkluzív vélekedések	,19	,05	,31**	,13	,03	,29**
Exkluzív vélekedések	-	-	-	,10	,03	,25**
Kötődés	-	-	-	,11	,04	,18**
Empátia_vonás	,18	,04	,25**	,15	,03	,27**
Modell:	$R^2=,33$, $F(25,260)=5,22$, $p<,01$			$R^2=,38$, $F(25,264)=6,51$, $p<,01$		

Megjegyzés ** $p\leq,01$ * $p\leq,05$

Az ukránoknak való segítség gondolatának – egyéb változók mellett - az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,31$, $p<,01$) és az empátia ($\beta=,25$, $p<,01$), míg az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítségnek az inkluzív ($\beta=,29$, $p<,01$) és az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,25$, $p<,01$), valamint a kötődés ($\beta=,18$, $p<,01$) és az empátia ($\beta=,27$, $p<,01$) volt a pozitív prediktora. Míg az ukránoknak való segítség kimeneti változójában mutatkozó variancia 33%-át [$R^2=,33$, $F(25,260)=5,22$, $p<,01$] magyarázza a regressziós modell, addig az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítség esetében ez az arány 38% [$R^2=,38$, $F(25,264)=6,51$, $p<,01$].

A kizárólag az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítség gondolatának az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,30, p<,01$) voltak a pozitív prediktorai, a modell az ebben a változóban mutatkozó variancia 19%-át magyarázza [$R^2=,19, F(25,262)=2,39, p<,01$]. Ehhez hasonlóan, Kárpátalja visszavételének lehetőségét szintén az exkluzív áldozati vélekedések jósolták be pozitívan ($\beta=,32, p<,01$). Emellett a glorifikáló nemzeti azonosulással rendelkezők ($\beta=,16, p<,05$) mutattak nagyobb hajlamot az ezzel való egyetértésre. Az ebben a változóban mutatkozó variancia 45%-át magyarázza a felállított regressziós modell [$R^2=,45, F(25,262)=8,39, p<,01$]. A szignifikáns pszichológiai prediktorokra vonatkozó eredményeket a 10. táblázatban tüntettem fel. (A lineáris regresszió elemzések összes többi eredményét, a demográfiai és politikai változókkal együtt az 5.5. számú melléklet tartalmazza.)

10. táblázat Regresszió elemzések pszichológiai változókra vonatkozó szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Ukrainai magyarokon való kizárólagos segítség, valamint Kárpátalja visszavétele ($N=304$)

Változók	Segíteni-Csak ukrainai magyaroknak			Kárpátalja visszavétele		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	1,19	1,28		2,23	2,02	
Exkluzív vélekedések	,05	,02	,30**	,11	,03	,32**
Glorifikáció	-	-	-	,12	,05	,16*
Modell:	$R^2=,19, F(25,262)=2,39, p<,01$			$R^2=,45, F(25,262)=8,39, p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$

Az ukrán válság kapcsán Magyarországra leselkedő veszélyérzetet mérő skála nem mutatott szignifikáns eredményt a regressziós elemzésben sem.

Összegezve, az exkluzív áldozati vélekedések pozitív összefüggést mutatnak Kárpátalja visszavételének ötletével, valamint az ukrainai magyarok kizárólagos segítségével. Emellett, - a kizárólagos megkötés nélkül - az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítséssel kapcsolatban – a korrelációs eredményektől eltérően – is szignifikáns pozitív kapcsolatot mutatnak. Ehhez képest az inkluzív áldozati vélekedések az ukránoknak nyújtandó segítséget, valamint az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítséget - több változó együttes figyelembe vétele mellett - is pozitívan jósolják be.

Megvitatás

A kollektív áldozati vélekedések külső csoportok iránti viszonyulásokra gyakorolt befolyásának feltérképezéséhez több szempontból is aktuális és releváns kontextusként szolgált a 2013-ban kirobbant ukrán válság. A fegyveres összecsapássá súlyosbodó ukrán-orosz konfliktus nem csak időben, de térben is közelről érinti a mai magyarságot, hiszen az ország közvetlen határainak túloldalán történő eseményekről van szó, amelyeknek ott élő magyar elszenvedői is vannak. Arról nem is beszélve, hogy a szomszédos országban zajló eseményeknek éppen azok az oroszok a másik főszereplői, akik a magyarság történelmének elmúlt évtizedeiben központi szerepet töltöttek be. Mindezek pedig együttesen, különösen érdekes szempontként szolgáltak egy külső áldozattá váló csoport helyzetével kapcsolatos magyar reakciók vizsgálatára.

Az eredmények alapján, az inkluzív áldozati vélekedések, alátámasztva az elméleti predikciókat, a vonás szintű empátián túl is pozitív bejósoló erővel bírtak mind az ukránokon, mind az ukrainai magyarokon való segítségre nézve. A nemzetközi kutatások eredményeivel összhangban (pl. Vollhardt és Bilali, 2015; Vollhardt, Nair és Tropp, 2016), akik tehát nagyobb hajlamot mutatnak a saját és másik csoport élményei közötti hasonlóságok felismerésére, fokozottabb szenzitivitással fordulnak nem csak a saját, de a külső csoport tagjai irányába is. Ennek hátterében - a szenvedésből született altruizmus hipotézisének (Staub és Vollhardt, 2008; Vollhardt és Staub, 2011) értelmében - az állhat, hogy a hasonló élményeknek kitett csoportok perspektívájának felvétele könnyebben megvalósul. Jelen esetben egyrészt az ugyanazon agresszor csoportnak, vagyis az oroszoknak való kiszolgáltatottság élménye, másrészt az áldozattá válás hasonló jellege: az országhoz tartozó területek elcsatolása is megfelelő alapul szolgálhat arra, hogy a magyarok az ukrán csoporttal - a hasonló élményekben való osztozás révén - könnyen megtalálják egymással a közös hangot, és ez – ahogyan az eredmények is mutatják – a külső csoport iránti proszociális tendenciák megjelenéséhez vezessen.

Míg az ukránoknak nyújtandó segítség legjelentősebb bejósolója az inkluzív áldozati vélekedések, a saját csoport tagjain, vagyis jelen esetben az ukrainai magyarokon való segítség igénye jól értelmezhető az inkluzivitás szigorúan vett koncepciója nélkül is. Az áldozati tapasztalatokban való osztozás élménye nélkül is megalapozott az az elvárás, hogy egy csoport tagjai rászoruló társaiknak segítséget nyújtsanak, mint ahogyan ezt számtalan példa mutatja (ld. pl. a Holokauszt, Kahana, Kahana, Harel és Segal, 1985; vagy akár a délszláv háború kapcsán, Raboteg-Saric, Zuzul, és Kerestes, 1994).

Eredményeim szerint a saját csoporthoz való érzelmi kötődés is az ukrain magyaroknak nyújtandó segítség háttérében álló befolyásoló tényezőnek bizonyult. A kötődés egyik ismérve, miszerint az egyén szelf-koncepciójának egy része csoporttagságából származik, jelen esetben speciális megvilágításba kerül, ha a határon túli magyarokra gondolunk. Ez, érthető módon a számukra nyújtandó segítség szorgalmazását eredményezi. Ráadásul a saját csoportot ért történelmi megpróbáltatások kapcsán – jelen helyzetben éppen a Trianoni döntés értelmében határon túlra került saját csoporttagok esetében - külön ösztönzést érezhet egy csoport arra, hogy a korábbi tapasztalatokból kiindulva fokozottan odafigyeljen a történelem viharai ide-oda sodródott nemzet minden tagjának védelmére és támogatására.

A magyarság szenvedéseinek egyediségét hangsúlyozó exkluzív áldozati vélekedések ezzel szemben a szomszédos Ukrajnát érintő megpróbáltatások kapcsán egyértelmű saját csoport fókuszot mutatnak: az aktuális helyzetben az Ukrajnában élő magyaroknak, és csakis nekik nyújtandó segítség mutatnak hajlandóságot. Az ukránoknak való segítség gondolatát inkább elutasítják (különböző demográfiai és politikai tényezők együttes figyelembevételével ez az összefüggés azonban már eltűnik). Ezek a reakciók a más csoportok szenvedései iránti közömbösség érzéséről árulkodnak, lényegében alátámasztva ezzel az exkluzív áldozati vélekedések koncepciójának központi magvát, miszerint más csoportok megpróbáltatásai nem összemérhetőek a saját csoport áldozati élményeivel, ilyenképpen pedig nem is lehet indokolt a rajtuk való segítség.

Az exkluzív áldozati vélekedéseknek ezt a saját csoport fókuszú látásmódját erősítik a Kárpátalja visszavétele kapcsán mutatott reakciók is. Míg az inkluzív áldozati vélekedések a terület-annektálás gondolatának elutasításához, az exkluzív áldozati vélekedések az ötlet elfogadásához vezetnek. Ez azt jelenti, hogy egy aktuálisan kiszolgáltatott állapotban lévő szomszédos ország helyzete lényegében kínálkozó lehetőségként jelenik meg számukra egy régi történelmi sérelem kárpótlására, revíziós törekvéseik megvalósítására. A morális szempontból megkérdőjelezhető igényeket és cselekvéseket - jelen helyzetben a másik csoport szorult helyzetének kihasználására való hajlamot – pedig a saját csoport történelmi megpróbáltatásai, a korábbi áldozattá válásának tapasztalata legitimálja (Maoz és Eidelson, 2007; Wohl és Branscombe, 2008). Ezt látszik alátámasztani Mack (1990) gondolatmenete is, mely szerint a sorozatosan elszenvedett méltánytalanság a saját szükségletekre való kizárólagos odafigyeléshez, sőt önzéshez vezet, és érzéketlenné teszi a csoportot a másik szenvedései iránt. A magyarok

által elszenvedett sérelmeket kivételesnek, másokkal nem összemérhetőnek tartó vélekedésekkel nagyobb fokú egyetértést mutatók tehát jogos igényként megfogalmazható kompenzálásként tekintenek a mintegy száz éve elcsatolt területek visszaszerzésére. Esetükben az élmények hasonlósága helyett lényegesebb szerepet tölt be a saját csoport történelmi traumájából táplálkozó tátongó úr - legalább részleges - betöltése.

A magyarok közvetlen szomszédságában élő, közös történelmi múlttal bíró népekkel való kapcsolatának vizsgálata után, némileg kitágítva a perspektívát, más releváns kontextusokban: a magyarok Európai Unióval való viszonya, valamint a 2015-ben kirobbant menekültválság kapcsán is megvizsgáltam a különböző kollektív áldozati vélekedések befolyásoló hatását.

VIII.2. Második vizsgálat: A magyarság Európai Unióhoz való viszonya, valamint a menekülthelyzetre adott reakciók

A második vizsgálatban ismét két különböző kontextusban vizsgáltam az áldozati vélekedések hatását: egyrésztől egy bizonyos szempontból felsőbb autoritás, azaz az Európai Unió, másrésztől egy ezidáig a magyarok számára ismeretlen, közös történelmi múlttal nem rendelkező csoport, a nagyrészt Szíriából érkező menekültek vonatkozásában.

A történelme során rendszerint nagyobb hatalmaknak kiszolgáltatott magyarság áldozati identitáskonstruálása az Európai Unióval való kapcsolata szempontjából részben azért is lehet speciális, mert egy olyan fölérendelt kategóriáról van szó, amelynek a magyarok önszántukból lettek a tagjai, másrésztől az Európai Unió éppen olyan nemzetekkel jelent való közös, fölérendelt identitásban való osztozást, amelyek bizonyos szempontból érintettek a magyarok választott traumájában, a Trianoni békediktátumban. Az EU egyszerre reprezentálható úgy is, mint egy olyan hatalom, amely a múltban számtalan elnyomásnak kitett magyarság függetlenségére nézve fenyegetést jelent, és úgy is, mint ami egy sokat szenvedett nép számára képes a valahova tartozás szükségletét kielégíteni és a biztonság érzetét nyújtani. Ráadásul az Európa utáni sóvárgó érzület,

valamint az Európával kapcsolatos örök sértettség érzése (Pataki, 2011) napjainkban az Európai Unió intézményéhez való jellegzetes viszonyulásban érhető tetten; vizsgálatát az aktuális közbeszédben betöltött szerepe is indokoltá teszi.

A másik vizsgálati kontextus: a 2015-ben kirobbant menekültválság pedig azért szolgáltatott különösen érdekes szituációt a magyarság történelmi megpróbáltatásainak talaján létrejött áldozati identitás vizsgálatához, mert egy ezidáig ismeretlen, a korábbi külső csoportokhoz képest a magyarság számára történelmi előzményekkel nem rendelkező csoportról van szó, mely ráadásul az áldozati szerep „odaítélésének jogossága” szempontjából is meglehetősen megosztó.

A kérdés mindkét vizsgálati kontextusban az, hogy az áldozati vélekedések megkonstruálási módjában mutatkozó eltérések hatással vannak-e a magyarok reakcióira. A következőkben először a vizsgálati mintát és az eljárás menetét ismertetem, aztán – az első vizsgálat ismertetésével megegyező módon – külön fejezetekben tárgyalom a két kontextusra vonatkozó eredményeket.

Módszer

Résztevők

A vizsgálat alapjául szolgáló mintát 372 fő alkotta, 66,9%-uk nő, 33,1%-uk férfi, az átlagéletkor 33 év (szórás 14,36) volt. Lakhelyüket tekintve a résztvevők 54,6%-a megyeszékhelyen, 20,4%-a városban, 14,8%-a faluban, 9,7%-a pedig Budapesten él. A legmagasabb iskolai végzettség szempontjából 38,7% főiskolai vagy BA, 32% gimnáziumi, 19,6% egyetemi, MA, vagy Doktori, 6,2% szakközépiskolai, 2,4% szakmunkás iskolai, 0,8% pedig általános iskolai végzettséggel rendelkezik.

A vallásosság szempontjából, míg 54% igen, 39,5% nem tartja magát vallásos embernek, 6,5% pedig azt jelölte, hogy nem szeretne válaszolni vagy nem is tette meg.

Ami a politikai pártpreferenciát illeti, 19,6%-a a Fidesz-KDNP-t, 10,8% az LMP-t, 8,9%-a a Jobbikot, 6,7%-a az Együtt nevezetű pártot, 3,2% a DK-t, 1,3% az MSZP-t jelölte. 26,9%-uk válaszolta azt, hogy nem tudja, 16,1% jelölte, hogy nem szeretne válaszolni, vagy nem is válaszolt, és 6,5% választana a felsoroltakon túli egyéb (nem megnevezett) pártot. A vizsgálat alapjául szolgáló minta 2016 tavaszán, kényelmi

mintavétellel, részben a PTE egyetemi hallgatóinak közreműködésével került összegyűjtésre.

Eljárás és vizsgálati anyag

A vizsgálatban részt vevő személyek egy része a kérdőívet online, más része nyomtatott verzióban kapta meg. A kérdőívek kitöltése anonim és önkéntes volt, a résztvevők jutalmat nem kaptak.

A kérdőív első részében egy rövid tájékoztatót követően a vizsgálati személyek demográfiai hátterére (életkor, nem, legmagasabb iskolai végzettség, lakhely) és politikai irányultságára (politikai orientáció, pártpreferencia) vonatkozó kérdéseket tettünk fel, ugyanazokkal az eszközökkel, ahogyan az első vizsgálatban. Valamint jelen vizsgálatban a kitöltők vallásosságára vonatkozó kérdések is szerepeltek a kérdőívben (vallásos-e: igen, nem, nem szeretne válaszolni; illetve milyen mértékben, egy hétfokú skálán jelölve, ahol 1-egyáltalán nem, 7-nagyon).

Ezt követte a kollektív áldozati tudat kérdőív korábban ismertetett verziója, mely nyolc-nyolc állítással méri az exkluzív és az inkluzív áldozati vélekedéseket. Az állításokkal való egyetértés mérésére most is hétfokú skála szolgált, ahol a magasabb jelölt érték az állítással való nagyobb fokú egyetértést jelentette.

Majd egy rövid összefoglalót olvashattak a résztvevők a 2015-ben kirobbant menekültválság Magyarországot érintő, tényyszerű és számszerű információiról. Ezt követően a menekült-helyzetre adott lehetséges reakciók, a menekültek iránti attitűdök mérésére szolgáló állítások következtek, melyek alapját az első vizsgálatnál már említett pilóta-vizsgálat adta (N=357). A menekülthelyzettel kapcsolatban előzetesen gyűjtött állítások halmazából elméletvezérelt és statisztikai megfontolások (feltáró faktorelemzés, Exploratory factor analysis, EFA) együttes figyelembevételére végül nyolc faktor került megkülönböztetésre. A menekültekkel szembeni negatív attitűdök mérésére: kognitív szinten a fizikai veszélyérzet (pl. *A menekültek veszélyt jelentenek ránk, magyarokra*) és a szimbolikus, kultúránkat fenyegető veszélyérzet (pl. *A menekültek semmibe veszik kultúránkat és értékeinket*), érzelem szintjén a félelem (pl. *Félelem a menekültektől*) skálái szolgáltak, mindegyik három-három állítással. Ezen kívül viselkedéses szinten újabb három-három állítás volt hivatott mérni Magyarország határainak lezárásával (pl. *Egyetértetek a kerítés szükségességével Magyarország*

határain), valamint az aktív katonai jelenlét (pl. *Véleményem szerint növelni kellene a katonai jelenlétet Magyarországon*) támogatásával való egyetértés mértékét. A menekültek iránti pozitív attitűdöket: kognitív szinten a menekültek helyzetével kapcsolatos perspektíva-felvétel (pl. *Úgy próbálom jobban megérteni a menekültek helyzetét, hogy elképzelem a dolgokat az ő szemszögükből*), érzelmi szinten az empátia (pl. *Összeszorul a szívem, amikor a háború elől menekülő családokat látom*), viselkedéses szinten pedig a proszociális segítség (pl. *Erkölcsei kötelességünk segíteni a menekülteken*) skálái voltak hivatottak mérni; előbbi kettő mérésére három-három, utóbbira hat állítás szolgált. Az állításokkal való egyetértés mértékét egy hétfokú skálán kellett jelölni (ahol 1-egyáltalán nem értek egyet, 7-teljes mértékben egyetértek).

Egy további kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy van-e a kitöltőnek személyes tapasztalata a menekültekkel kapcsolatban (igen, nem). Amennyiben igen, akkor egy szövegdoboz szolgált ennek rövid kifejtésére.

Ezután az Európai Unióval kapcsolatos állításokkal kapcsolatban kértem a résztvevők válaszait a hétfokú skálákon. A felhasznált állítások ez esetben is a korábban említett pilóta-vizsgálat eredményei alapján lettek kiválasztva, és összesen négy faktorba tömörültek. Az első a Magyarország Európai Unió tagásával kapcsolatos pozitív attitűdök mérésére szolgált (pl. *Az Európai Unióhoz való csatlakozás jó dolog volt Magyarország számára*), és három állítás tartozott ide. Az EU iránti negatív attitűdöket megfogalmazó állításokat tartalmi szempontból három különböző faktorba csoportosítottam. Ez alapján három állítással vizsgáltam az EU és más korábbi megszálló nagyhatalmak (elsősorban a Szovjetunió) közötti hasonlóság észlelését (pl. *Alapjában véve, nincs sok különbség az Európai Unió és a Szovjetunió között*); két állítással az EU által Magyarország szuverenitására nézve okozott fenyegetés észlelését (pl. *Még az Európai Unióval szemben is meg kell védeni a függetlenségünket*), és szintén két állítással a Magyarország helyzetéért a EU-t hibáztató vélekedéseket (pl. *Sok tekintetben az Európai Unió a felelős a Magyarországon tapasztalható nehézségekért*).

A kérdőívcsomag legvégén Roccas, Klar és Liviatan (2006) kétdimenziós azonosulás kérdőívének magyar nyelvre Szabó és László (2014) által kidolgozott nemzeti azonosulás kérdőívét használtam, mely négy-négy állítással méri a glorifikáló (pl. *Más nemzetekkel összehasonlítva a magyarok okosabbak*) és kötődő (pl. *Elérzékenyülök, amikor a Himnusz hallom*) azonosulási módot. Erre hétfokú Likert-skála szolgál, ahol a magasabb érték az állításokkal való nagyobb fokú egyetértést jelenti.

A kutatás során használt vizsgálati anyagot a 3. számú melléklet tartalmazza.

Eredmények

Az adatok elemzéséhez az IBM SPSS 22.0.0 verziószámú statisztikai elemzőprogramot használtam. A kutatás célja az exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések hatásának feltárása volt az Európai Unióval és a menekültválsággal kapcsolatos reakciókra. Az eredmények ismertetését először az EU-val kapcsolatos adatok tárgyalásával kezdem, majd pedig a menekültek iránti attitűdök vizsgálatára kerül sor.

VIII.2.1. Az Európai Unióval kapcsolatos viszonyulások

Az Európai Unióval kapcsolatos attitűdök vizsgálatának mindenkori és állandó aktualitása mellett az áldozati tapasztalatok függvényében való feltérképezését az tette relevánssá, hogy ezúttal az áldozati vélekedéseknek egy olyan csoportosulással kapcsolatos attitűdökben megnyilvánuló hatása kerülhetett vizsgálat tárgyává, amelynek nem csupán az adja a specialitását, hogy a magyar csoport is a tagja, hanem az is, hogy olyan nemzetekkel osztozik ezen a közös, fölérendelt csoporttagságon, amelyek közvetve, vagy közvetlenül érintettek a magyarok sorozatos áldozattá válásában, ráadásul a nyugathoz való tartozást szimbolizálja.

A vizsgálatban használt változók leíró adatait, valamint korrelatív összefüggéseit a 11. táblázatban ismertetem.

11. táblázat Leíró és megbízhatósági adatok, valamint korrelációs együtthatók a vizsgálat változói között (N=372)

Változó	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Exkluzív vélekedések	-	-,66**	-,02	,62**	-,57**	,63**	,61**	,64**
2. Inkluzív vélekedések		-	,19**	-,47**	,48**	-,44**	-,45**	-,44**
3. Kötődés			-	,63**	,04	,06	,00	,05
4. Glorifikáció				-	-,41**	,50**	,43**	,47**
5. EU tagság pozitív					-	-,63**	-,64**	-,68**
6. EU-Szuverenitás igénye						-	,72**	,80**
7. EU-SZU hasonlóság							-	,75**
8. EU hibáztatás								-
<i>M</i>	3,16	4,90	5,00	3,71	5,16	3,88	2,48	3,51
<i>SD</i>	1,44	1,00	1,64	1,52	1,50	1,87	1,53	1,80
<i>α</i>	,93	,85	,88	,86	,93	,81	,90	,79

Megjegyzés ** $p < ,01$ * $p < ,05$

A korrelációs eredmények alapján az exkluzív áldozati vélekedések az Európai Unió tagságot a magyarok számára pozitívnak értékelő skálával negatív ($r = -,57, p < ,01$), míg az EU által a magyar szuverenitásra jelentő fenyegetés gondolatával ($r = ,63, p < ,01$), az EU-t a Szovjetunióhoz hasonlító vélekedésekkel ($r = ,61, p < ,01$), valamint az EU hibáztatásával ($r = ,64, p < ,01$) is közepesen erős pozitív összefüggést mutatnak. Az inkluzív áldozati vélekedések pedig ezekkel teljesen ellentétesen, az EU tagság pozitív értékelésével pozitív ($r = ,48, p < ,01$), míg a magyarok függetlenségét veszélyeztető EU gondolatával ($r = -,44, p < ,01$), az EU Szovjetunióhoz való hasonlításával ($r = -,45, p < ,01$), és az EU hibáztatásával ($r = -,44, p < ,01$) negatív kapcsolatot mutatnak.

A következőkben az Európai Unióval kapcsolatos attitűdök alaposabb vizsgálatára többszörös regresszió elemzéseket végeztem az áldozati vélekedések, a nemzeti azonosulási módok, valamint a nem, az életkor, a lakhely, a legmagasabb iskolai végzettség, a pártpreferencia és a politikai orientáció egyszerre történő figyelembevételével. A kategoriális változók dummy-kódolt verziójával dolgozva a nem

esetében a férfi, a lakhely esetében a főváros, az iskolai végzettség esetében az általános iskola, a pártpreferencia esetében pedig azok képezték a referenciapontot, akik azt válaszolták, hogy nem szeretnék válaszolni az erre vonatkozó kérdésre. A regresszió elemzésekbe bevont nagyszámú prediktorváltozó miatt, a jobb áttekinthetőség kedvéért csak a pszichológiai változók szignifikáns eredményeit ismertetem a 12. és a 13. táblázatban. (Minden, az elemzésbe bevont prediktorváltozóra vonatkozó eredményt az 5.6. és az 5.7. számú mellékletben tüntetem fel.)

12. táblázat Regresszió elemzések szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: EU iránti pozitív attitűdök; Az EU hibáztatása (N=372)

Változók	EU tagság pozitív			EU hibáztatás		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	14,63	2,82		-,11	2,10	
Inkluzív vélekedések	,08	,03	,15*	-	-	-
Exkluzív vélekedések	-,13	,03	-,32**	,11	,02	,34**
Glorifikáció	-	-	-	,10	,04	,17*
Modell:	$R^2=,43$, $F(23,325)=10,47$, $p<,01$			$R^2=,51$, $F(23,324)=14,65$, $p<,01$		

Megjegyzés ** $p\leq,01$ * $p\leq,05$

A kutatói kérdés szempontjából leglényegesebb eredmények alapján az EU tagsággal kapcsolatos pozitív véleményeket az exkluzív vélekedések ($\beta=-,32$, $p<,01$) negatívan, míg az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,15$, $p<,05$) pozitívan jósolják be. A regressziós modell a kimeneti változóban mutatkozó variancia 43%-át képes megmagyarázni [$R^2=,43$, $F(23,325)=10,47$, $p<,01$]. Ami az EU-val kapcsolatos negatív attitűdöket illeti, az EU hibáztatásához az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,34$, $p<,01$), valamint a glorifikáció ($\beta=,17$, $p<,05$) változóiban mutatott magasabb értékek vezetnek. A modell az EU hibáztatásában mutatkozó variancia 51%-át magyarázza [$R^2=,51$, $F(23,324)=14,65$, $p<,01$].

Azt a vélekedést, miszerint az Európai Unió veszélyt jelent Magyarország függetlenségére nézve, az exkluzív vélekedések ($\beta=,25$, $p<,01$), illetve emellett a glorifikáció ($\beta=,24$, $p<,01$) jósolják be pozitívan. A kimeneti változó varianciáját 56%-ban magyarázza a regressziós modell [$R^2=,56$, $F(23,322)=18,09$, $p<,01$]. Ehhez hasonlóan, az Európai Uniót a Szovjetunióhoz hasonlító vélekedések leglényegesebb pozitív prediktora az exkluzív áldozati vélekedésekkel való nagyobb fokú egyetértés

($\beta=,36$, $p<,01$). Az ebben a változóban mutatkozó variancia 43%-át képes magyarázni a modell [$R^2=,43$, $F(23,324)=10,55$, $p<,01$].

13. táblázat Regresszió elemzések szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Az EU-val szembeni szuverenitás igénye; Az Európai Unió (EU) és a Szovjetunió (SZU) észlelt hasonlósága ($N=372$)

Változók	EU – szuverenitás igénye			EU – SZU hasonlóság		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	-1,02	2,05		-2,81	2,88	
Exkluzív vélekedések	,08	,02	,25**	,14	,03	,36**
Glorifikáció	,15	,04	,24**	-	-	-
Modell:	$R^2=,56$, $F(23,322)=18,09$, $p<,01$			$R^2=,43$, $F(23,324)=10,55$, $p<,01$		

Megjegyzés ** $p\leq,01$ * $p\leq,05$

Megvitatás

A magyarok Európai Unióhoz fűződő sajtóságos viszonyának megértéséhez új aspektusból enged betekintést, ha a kollektív áldozati identitás elméleti keretében vizsgáljuk. A múltbeli sérelmekre épülő áldozati identitás feltehetően szerepet játszik abban, hogy egy nemzet a jelenbeli viszonyok között mennyire érzi magát sérülékenynek, kiszolgáltatottnak, bizalmatlannak, szuverenitásának kérdése mennyire központi számára, különösen egy felsőbb autoritás viszonylatában.

Megfontolásra érdemes kiindulópontként szolgál a politikai tudományok irányából közelítő Lasas (2008) gondolata, aki szerint a NATO és az Európai Unió kelet-közép-európai bővítése az Euro-atlanti közösség egyfajta jóvátételi törekvésének tekinthető, mégpedig az abból fakadó kollektív büntudat enyhítésére, hogy a kelet-közép-európai régió országai a 20. században több nemzetközi egyezmény során is „cserben lettek hagyva” a nagyhatalmak részéről.

Mindazonáltal az Európai Unióhoz való csatlakozás mintha nem kárpótolta volna maradéktalanul a magyarságot a sérelmekből fakadó hiányérzetért. Legalábbis ezt látszanak alátámasztani azok az eredmények, amelyek szerint minél inkább úgy ítéli meg valaki, hogy a magyarság megpróbáltatásai kivételesek, annál kevésbé tűnik elégedettnak az EU-s tagsággal, mintha az EU a vele szemben támasztott elvárásoknak nem lenne képes eleget tenni, a nemzet szükségleteit nem tudná kielégíteni.

A legfőbb kérdés talán éppen az, hogy pontosan mire is van szüksége egy, a történelem-reprezentációját tekintve hányattatott sorsú országnak, azontúl, hogy szenvedései széles körben elismerésre kerüljenek (Staub, 2008), és igényt tarthasson a nemzetközi közvélemény támogatására és kárpótlására (Simon és Klandermans, 2001). Alapvető és racionális motívumként lehet megnevezni a biztonság iránti vágyat is, azzal kapcsolatban azonban különbség lehet a vélekedésekben, hogy ezt a biztonságot milyen módon tűnik kívánatosnak megvalósítani: szövetségben vagy önállóan. A cél tehát tartozni valahova, ahol a meggyötört csoport esetleg támaszra lelhet, vagy ezzel éppen ellenkezőleg, az áldozattá vált csoport ágenciájának érzését helyreállítandó (ld. szükségletalapú modell, Nadler és Shnabel, 2008; Shnabel és Nadler, 2008) a függetlenséget erősíteni? De Klar és munkatársai (2013) mintájára - akik a Holokauszt négy eltérő tanulságát, és ezek különböző csoportközi következményeit írták le – a kérdés feltehető valahogy úgy is, hogy a magyarok történelmi megpróbáltatásaik nyomán milyen üzenetet fogalmaznak meg önmaguk számára: a fennmaradásra csak másokkal összefogva van esély, vagy a csoport kizárólag önmagára számíthat, így mindenfajta függőségtől és kiszolgáltatottságtól óvnia kell magát.

Eredményeim alapján, az inkluzív áldozati vélekedések az Európai Unió tagság pozitív értékeléséhez vezetnek, kielégítve az Európa utáni „sóvárgó érzületet”, ahogy Pataki (2011, p.11) megfogalmazta. Eszerint, akik a magyarok sérelmei és a régió más népei által elszenvedett megpróbáltatások között meglátják a hasonlóságot, képessé válnak egy fölérendelt kategóriát létrehozva politikai és társadalmi közösséget vállalni és közös Európai Unió identitásban gondolkodni; számukra az EU-hoz való tartozás nagy valószínűséggel megnyugvást és biztonságot jelent. Ezzel szemben, az áldozatiság élményét más csoportokhoz képest egyedinek tartó vélekedések bizonyos szempontból bizalmatlanabb és gyanakvóbb gondolkodásra készítetik az egyént, ami az EU által az ország szuverenitására nézve fenyegetést jelentő vélekedésekhez vezet. Számukra az EU a - történelmi tapasztalatok okán a felsőbb autoritás veszélyére eleve fokozottabb szenzitivitással reagáló - ország függetlenségét fenyegető, korábbi elnyomó hatalom emlékét idézi fel, ami egy szabadságharcokban jártas nemzet számára szinte automatikusan kijelöli a követendő irányt.

A sorozatos veszteségektől és elnyomástól való szenvedés a függés-függetlenség problémakörén túl egyúttal a külső csoportoknak való kiszolgáltatottság érzésével is jár, aminek egyik legfőbb jellegzetessége, hogy az ágencia kívülre helyeződik, lényegében megnyugvást hozva ezzel a csoport számára a felelősség kérdésében. Korábbi

szociálpszichológiai kutatások a magyar történelem reprezentációk feltárásával alacsony ágenciáról és kontrollról (Ferenczhalmy, Szalai és László, 2011; Szalai és László, 2007), a negatív történelmi események kapcsán a külső csoportoknak tulajdonított negatív kognitív tartalmakról (Vincze, 2009; Vincze és László, 2010), valamint a felelősségvállalás helyett a felelősségelhárításra való fokozott hajlamról (Csepeli, 2013a) számolnak be. Ez a múltbeli eseményekből fakadó berögződés látszik visszaköszönni jelen kutatási eredményekben is, melyek szerint az exkluzív vélekedések határozott összefüggést mutatnak azokkal a nézetekkel, amelyek a magyarok nehézségeinek gyökerét az EU intézményében vélik felfedezni. Bár az ország önrendelkezési joga adott, a nehézségek külső tényezőknek való tulajdonítása egy, történelmi tapasztalatokból táplálkozó, automatikus reflex-szerű reakciónak tűnik egy olyan ország részéről, amely történelem-reprezentációjának egyik központi eleme az idegen hatalmaknak való kiszolgáltatottság élménye.

VIII.2.2. A menekülthelyzettel kapcsolatos attitűdök

A 2015-ben kirobbant menekültválság vizsgálatának legfontosabb kérdése az volt, hogy a jellemzően megpróbáltatásokkal teli történelemmel rendelkező és ezáltal fokozott fenyegetettség érzéssel jellemezhető magyarság milyen reakciót mutat egy ismeretlen, alapvetően kiszolgáltatott, ám a különféle szükségletektől és motívumoktól függően többféleképpen definiálható csoport kapcsán. Az áldozati identitáskonstruálás eltérő élményszervezési módjainak – exkluzív versus inkluzív áldozati vélekedések – az elméleti predikciókat alátámasztandó, különböző hatásuk van-e a külső csoport iránti attitűdökre vonatkozóan.

A vizsgálatban a menekültek iránti pozitív és negatív viszonyulások kognitív, affektív és viselkedéses elemeit vizsgáltam. A negatív attitűdök kognitív szintjén annak megítélése állt, hogy az ismeretlen csoportként megjelenő menekülteket milyen mértékben ítélik veszélyesnek külön a fizikai dimenzióban, vagyis a gazdasági szempontú megélhetésre, a testi épségre, a materiális biztonságra vonatkozóan, és külön a kulturális dimenzióban, azaz a nemzet értékeit, normáit, identitását érintve. Az affektivitás szintjén a félelem érzése, viselkedéses szinten pedig a határok lezárása, valamint egy ennél talán még szélsőségesebb reakció, a katonaság, azaz a fegyveres erők bevetésének támogatása állt. A pozitív attitűdök vizsgálatára kognitív szinten a

perspektíva-felvétel, érzelmi szinten az empátia, viselkedéses szinten pedig a menekülteknek való segítségnyújtás szolgált.

Első lépésként a használt skálák leíró, megbízhatósági és korrelációs adatait vizsgáltam meg. Ennek eredményeit a 14. táblázatban mutatom be.

Az eredmények alapján, az exkluzív áldozati vélekedések a fizikai ($r=,53, p<,01$) és kulturális veszéllyel ($r=,50, p<,01$), a félelem érzésével ($r=,37, p<,01$), valamint Magyarország határainak lezárásával való egyetértéssel ($r=,56, p<,01$) és a katonai jelenlét növelésével ($r=,59, p<,01$) pozitív kapcsolatot; míg a menekült perspektívájának a felvételére való hajlandósággal ($r=-,34, p<,01$), az empátia érzésével ($r=-,37, p<,01$) és a proszociális tendenciákkal ($r=-,29, p<,01$) negatív összefüggést mutatnak. Az inkluzív vélekedések éppen ellenkezőleg: a fizikai ($r=-,35, p<,01$) és kulturális veszéllyel ($r=-,33, p<,01$), a félelemmel ($r=-,24, p<,01$), a határok lezárásának gondolatával ($r=-,40, p<,01$) és a katonai jelenlét szükségességével ($r=-,41, p<,01$) negatív, a perspektíva-felvétel ($r=,36, p<,01$), az empátia ($r=,42, p<,01$) és a proszociális segítség változóival ($r=,35, p<,01$) pedig pozitív együttjárást mutatnak.

Ezt követően arra voltam kíváncsi, hogy különböző demográfiai, politikai, vallási és szociálpszichológiai változókra kontrollálva, ezek kimeneti változókra gyakorolt esetleges befolyásoló hatását statisztikai eszközökkel kiszűrve, is megmarad-e az áldozati vélekedések bejósoló ereje. A lineáris regresszió elemzéseket a korábbiakkal megegyező módon tehát ugyanazokkal a prediktor változókkal végeztem, azzal a különbséggel, hogy a menekültekkel kapcsolatos különböző reagálási módok elemzésébe a vallásosság szempontját is bevezettem. Egy kategoriális változóval vizsgáltam, hogy vallásos-e a kitöltő (a válaszok dummy-kódolt verzióját használtam, ahol azok képezték a referenciacsoporthoz, akik azt választották, hogy nem szeretnének válaszolni), és egy folytonos változóval a vallásosság mértékét.

14. táblázat Leíró és megbízhatósági adatok, valamint korrelációs együtthatók a vizsgálat változói között (N=372)

Változók	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1. Exkluzív	-	-,66**	-,01	,63**	,53**	,50**	,37**	,56**	,59**	-,34**	-,37**	-,29**
2. Inkluzív		-	,18**	-,46**	-,35**	-,33**	-,24**	-,40**	-,41**	,36**	,42**	,35**
3. Kötődés			-	,63**	,07	-,02	,06	-,02	,06	,08	,22**	,13*
4. Glorifikáció				-	,39**	,39**	,25**	,50**	,49**	-,28**	-,38**	-,30**
5. Fizikai veszély					-	,76**	,66**	,78**	,66**	-,50**	-,50**	-,59**
6. Kulturális veszély						-	,66**	,72**	,57**	-,50**	-,49**	-,59**
7. Félelem							-	,59**	,51**	-,35**	-,33**	-,46**
8. Határok lezárása								-	,71**	-,51**	-,61**	-,63**
9. Katonai jelenlét									-	-,40**	-,42**	-,38**
10. Perspektíva-felvétel										-	,69**	,61**
11. Empátia											-	,72**
12. Segítés												-
<i>M</i>	3,16	4,90	5,00	3,70	3,93	4,70	4,27	4,43	3,67	4,33	4,43	3,20
<i>SD</i>	1,44	1,00	1,65	1,53	1,77	1,70	1,70	1,87	1,90	1,63	1,67	1,43
<i>α</i>	,93	,85	,88	,86	,84	,80	,83	,85	,82	,78	,87	,83

Megjegyzés ** $p \leq ,01$ * $p < ,05$

A fizikai veszély, a kulturális veszély és a félelem változóira elvégzett regresszió elemzések pszichológiai változókra vonatkozó szignifikáns eredményeit a 15. táblázat tartalmazza (Minden más eredményt az 5.8. számú mellékletben ismertetem). Az eredmények alapján mind a fizikai veszélyt ($\beta=,21, p<,01$), mind a kulturális veszélyt ($\beta=,28, p<,01$), mind pedig a félelmet ($\beta=,26, p<,01$) az exkluzív áldozati vélekedések jósolják be szignifikánsan pozitívan. A fizikai veszélyérzet változójában mutatkozó variancia 42%-át [$R^2=,42, F(26,316)=8,81 p<,01$], a kulturális veszély varianciájának 40%-át [$R^2=,40, F(26,318)=8,12, p<,01$], míg a félelemben mutatkozó variancia 31%-át [$R^2=,31, F(26,317)=5,36, p<,01$] magyarázza a regressziós modell.

15. táblázat Regresszió elemzések szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Fizikai veszély, Kulturális veszély, valamint Félelem ($N=372$)

Változók	Fizikai veszély			Kulturális veszély			Félelem		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	2,06	3,51		10,07	3,44		14,05	3,72	
Exkluzív vélekedések	,10	,04	,21**	,12	,04	,28**	,12	,04	,26**
Glorifikáció	,15	,07	,17*	,14	,07	,16*	-	-	-
Modell:	$R^2=,42, F(26,316)=8,81 p<,01$			$R^2=,40, F(26,318)=8,12, p<,01$			$R^2=,31, F(26,317)=5,36, p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$

A legfontosabb eredmények alapján mind a határok lezárásával való egyetértés ($\beta=,16, p<,05$), mind pedig a katonai jelenlét támogatása ($\beta=,24, p<,01$) esetében az exkluzív áldozati vélekedések jelennek meg szignifikáns pozitív prediktorként. A határok lezárásában mutatkozó variancia 51%-át [$R^2=,51, F(26,315)=12,46, p<,01$], a katonai jelenlét változójában mutatkozó variancia 52%-át [$R^2=,52, F(26,319)=13,11, p<,01$] képes magyarázni a regressziós modell. Az ezekre a kimeneti változókra végzett regresszió analízisek pszichológiai változókra vonatkozó szignifikáns eredményeit a 16. táblázatban mutatom be. (A többi eredmény tartalmazó táblázat pedig az 5.9. számú mellékletben található.)

16. táblázat Regresszió elemzések szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Határok lezárása, valamint Katonai jelenlét támogatása (N=372)

Változók	Határok lezárása			Katonai jelenlét		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	9,40	3,43		6,18	3,40	
Exkluzív vélekedések	,08	,04	,16*	,12	,03	,24**
Glorifikáció	,29	,07	,31**	,23	,06	,25**
Modell:	$R^2=,51$, $F(26,315)=12,46$, $p<,01$			$R^2=,52$, $F(26,319)=13,11$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p<,05$ ** $p<,01$

A csoportközi kapcsolatok szempontjából pozitív kimeneti változókra vonatkozó regresszió elemzések pszichológiai változóinak szignifikáns eredményeit a 17. táblázatban mutatom be. (Minden egyéb eredményt az 5.10. számú mellékletben tüntettem fel.) Ezek alapján a perspektíva-felvételt az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,17$, $p<,05$) jósolják be szignifikánsan pozitívan. A modell a perspektíva-felvétel változójában mutatkozó variancia 27%-t magyarázza [$R^2=,27$, $F(26,318)=4,51$, $p<,01$]. Ehhez hasonlóan, a menekültekkel kapcsolatos empátia pozitív prediktorai az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,21$, $p<,01$). Az empátia varianciájának 35%-át magyarázza a regressziós modell [$R^2=,35$, $F(26,319)=6,55$, $p<,01$]. De ugyanígy, a proszociális segítségre való hajlandóságot az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,18$, $p<,01$) jósolják be pozitívan. A regressziós modell a proszociális segítség változójában mutatkozó variancia 29%-át képes magyarázni [$R^2=,29$, $F(26,317)=5,00$, $p<,01$].

17. táblázat Regresszió elemzések szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Perspektíva-felvétel, Empátia, valamint Proszociális segítség (N=372)

Változók	Perspektíva-felvétel			Empátia			Proszociális segítség		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	3,50	3,65		2,12	3,51		6,44	6,28	
Inkluzív vélekedések	,10	,04	,17*	,13	,04	,21**	,19	,07	,18**
Kötődés	,12	,05	,15*	,20	,05	,27**	,20	,09	,15*
Glorifikáció	-	-	-	-,17	,07	-,20*	-	-	-
Modell:	$R^2=,27$, $F(26,318)=4,51$, $p<,01$			$R^2=,35$, $F(26,319)=6,55$, $p<,01$			$R^2=,29$, $F(26,317)=5,00$, $p<,01$		

Megjegyzés ** $p<,01$ * $p<,05$

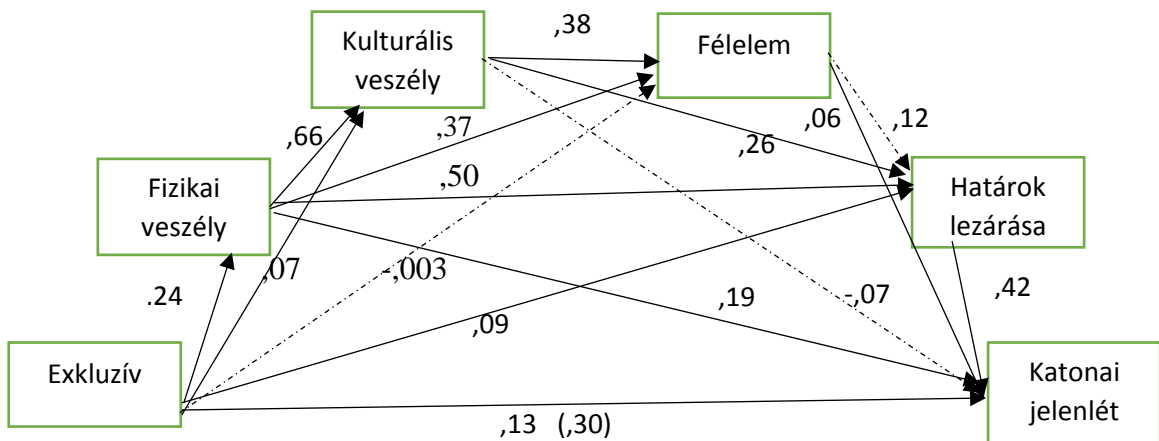
Figyelembe véve, hogy a menekültekkel kapcsolatos attitűdöket a velük való személyes tapasztalatok is befolyásolhatják, minden kimeneti változóra elvégeztem az eddig ismertetett regresszió elemzéseket, azzal a kiegészítéssel, hogy plusz változóként bevezettem annak a kérdésnek a dummy-kódolt verzióját is, mely arra kérdezett rá, hogy van-e a kitöltőnek személyesen is élménye a menekültekkel kapcsolatban. A demográfiai, politikai, vallási és szociálpszichológiai változók mellett a személyes tapasztalatnak kizárólag a proszociális segítség változójában volt szignifikáns bejósoló ereje [$b=2,89$, $SE=,97$, $\beta=,15$, $p<,01$; $R^2=,31$, $F(27,316)=5,26$, $p<,01$]. Eszerint, a menekültekkel való személyes tapasztalat pozitívan jósolta be a nekik való segítségre mutatott hajlandóságot. Azonban a negatív reakciók egyikének esetében sem volt szignifikáns szerepe a személyes tapasztalatoknak.

Összességében, vizsgálatom fő kérdése szempontjából a többszörös regresszió elemzések legfontosabb eredménye, hogy különböző szociológiai és szociálpszichológiai változókra kontrollálva is, az exkluzív áldozati vélekedések a menekültekkel kapcsolatos kultúránkat és értékeinket fenyegető szimbolikus veszély érzetét, a félelmet, valamint a határok lezárásával való egyetértést és a magasabb katonai jelenlét támogatását is szignifikánsan pozitívan jósolta be. Az inkluzív áldozati vélekedések ezekkel szemben, a menekültek perspektívájának a felvételével, az irántuk érzett empátiával, valamint a proszociális segítségre való hajlandósággal mutatott szignifikáns pozitív kapcsolatot.

A kognitív, affektív és viselkedési szándékot mérő változók közötti közvetett kapcsolatok vizsgálatára többszörös közvetítő elemzéseket végeztem a Hayes (2013) által kifejlesztett PROCESS macro (6-os modell) segítségével, mely 5000 mintán alapuló bootstrapping eljárással, torzítás-korrigált 95%-os megbízhatósági tartomány (konfidencia intervallum; CI) figyelembevételével került elvégzésre. Az első elemzésben a független változó az exkluzív áldozati vélekedések, a közvetítő változók pedig sorban: a fizikai veszély, a kulturális veszély, a félelem és a határok lezárása voltak, tulajdonképpen a kognitív, érzelmi és viselkedéses válaszok egymásutánosságát illusztrálva. Kimeneti változóként a bizonyos szempontból legszélsőségesebb reakciót, a fegyveres erők bevetésével való egyetértést használtam. A kapcsolatok a 3. ábrán kerülnek illusztrálásra, a közvetlen kapcsolatok nem standardizált regressziós koefficiens értékeinek feltüntetésével. A közvetlen és közvetett kapcsolatokra vonatkozó nem

standardizált regressziós koefficiens, standard hiba és 95%-os konfidencia intervallum értékeit a 18. táblázat tartalmazza.

3. ábra Az exkluzív áldozati vélekedések katonai fellépés támogatására való hatásának többszörös közvetítő elemzése. (A szaggatott vonalak a nem szignifikáns útvonalakat jelölik. Az exkluzív vélekedések és a katonai jelenlét közötti útvonalon jelzett érték a közvetlen hatást mutatja, mögötte zárójelben pedig a teljes hatás értéke szerepel).

18. táblázat A közvetlen és közvetett kapcsolatokra vonatkozó nem standardizált regressziós koefficiens, standard hiba és 95%-os konfidencia intervallum értékei (N=372)

	<i>b</i>	<i>SE</i>	95% CI
Teljes hatás ($R^2=,35$)			
Exkluzív áldozati vélekedések → Katonai jelenlét	,30	,02	[0.25, 0.34]
Közvetlen hatás			
Exkluzív áldozati vélekedések → Katonai jelenlét	,13	,02	[0.09, 0.17]
Útvonalak a független változótól a mediátor változóig			
Exkluzív → Fizikai veszély	,24	,02	[0.19, 0.28]
Exkluzív → Kulturális veszély	,07	,02	[0.03, 0.10]
Exkluzív → Félelem	-,003	,02	[-0.04, 0.04]
Exkluzív → Határok lezárása	,09	,02	[0.06, 0.13]
Útvonalak mediátortól mediátorig			
Fizikai veszély → Kulturális veszély	,66	,04	[0.59, 0.74]
Fizikai veszély → Félelem	,37	,06	[0.26, 0.48]
Fizikai veszély → Határok lezárása	,50	,05	[0.39, 0.61]
Kulturális veszély → Félelem	,38	,06	[0.27, 0.50]
Kulturális veszély → Határok lezárása	,26	,06	[0.15, 0.37]
Félelem → Határok lezárása	,06	,05	[-0.04, 0.15]

Útvonalak a mediátoroktól a függő változóig			
Fizikai veszély → Katonai jelenlét	,19	,07	[0.05, 0.33]
Kulturális veszély → Katonai jelenlét	-,07	,07	[-0.20, 0.06]
Félelem → Katonai jelenlét	,12	,06	[0.01, 0.23]
Határok lezárása → Katonai jelenlét	,42	,06	[0.30, 0.55]
Közvetett hatások			
Teljes hatás	,17	,02	[0.13, 0.20]
Exkluzív → Fizikai veszély → Katonai jelenlét	,04	,02	[0.01, 0.08]
Exkluzív → Fizikai veszély → Kulturális veszély → Katonai jelenlét	-,01	,01	[-0.03, 0.01]
Exkluzív → Fizikai veszély → Félelem → Katonai jelenlét	,01	,01	[0.001, 0.02]
Exkluzív → Fizikai veszély → Határok lezárása → Katonai jelenlét	,05	,01	[0.03, 0.07]
Exkluzív → Fizikai veszély → Kulturális veszély → Félelem → Katonai jelenlét	,01	,004	[0.001, 0.02]
Exkluzív → Fizikai veszély → Kulturális veszély → Határok lezárása → Katonai jelenlét	,02	,005	[0.01, 0.03]
Exkluzív → Fizikai veszély → Félelem → Határok lezárása → Katonai jelenlét	,002	,002	[-0.002, 0.007]
Exkluzív → Fizikai veszély → Kulturális veszély → Félelem → Határok lezárása → Katonai jelenlét	,001	,002	[-0.001, 0.005]
Exkluzív → Kulturális veszély → Katonai jelenlét	-,005	,005	[-0.02, 0.004]
Exkluzív → Kulturális veszély → Félelem → Katonai jelenlét	,003	,002	[0.001, 0.008]
Exkluzív → Kulturális veszély → Határok lezárása → Katonai jelenlét	,01	,003	[0.003, 0.015]
Exkluzív → Kulturális veszély → Félelem → Határok lezárása → Katonai jelenlét	,001	,001	[-0.0004, 0.002]
Exkluzív → Félelem → Katonai jelenlét	-,0004	,003	[-0.01, 0.005]
Exkluzív → Félelem → Határok lezárása → Katonai jelenlét	-,0001	,001	[-0.003, 0.001]
Exkluzív → Határok lezárása → Katonai jelenlét	,04	,01	[0.02, 0.06]

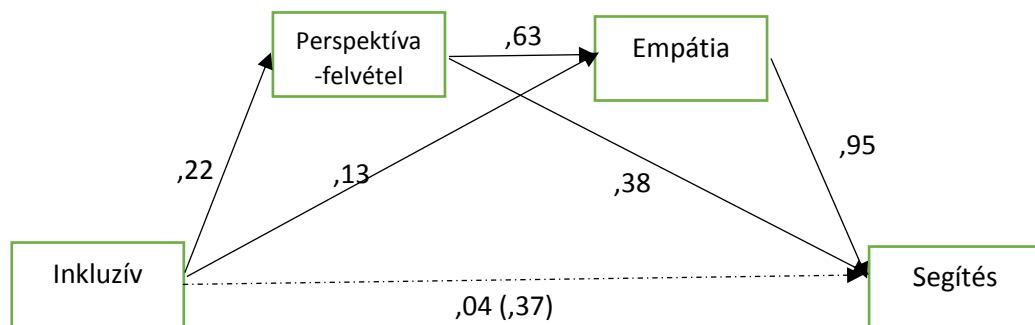
Megjegyzés A szignifikáns kapcsolatok félkövérrel kiemelve (Amennyiben a 95%-os konfidencia intervallum nem tartalmazza a 0 értéket, a közvetett kapcsolat szignifikánsnak tekinthető)

Az eredmények azt mutatják, hogy az exkluzív áldozati vélekedések katonai fellépés támogatására való hatásának többszörös közvetítő elemzésére felállított teljes modell szignifikáns [$R^2=,35$; $F(1,349)=189,61$, $p<,01$]. Az exkluzív áldozati vélekedéseknek a katonai fellépésre gyakorolt teljes hatása ($b=,30$, $SE=,02$, $t=13,77$, CI

[0.25, 0.34]), és közvetlen hatása ($b=,13$, $SE=,02$, $t=6,05$, CI [0.09, 0.17]) is szignifikáns, ami a mediáló változók általi részleges közvetítést jelent. De ugyanígy, a közvetett hatások teljes hatása ($ab=,17$, $SE=,02$, CI [0.13, 0.20]) is szignifikáns eredményt mutat. Bár – egyéb közvetett kapcsolatok mellett – az exkluzív áldozati vélekedések → fizikai veszély → kulturális veszély → félelem → határok lezárása → katonai jelenlét változóinak kifejezetten ilyen logikai sorrendű összefüggése nem mutatott szignifikáns hatást ($b=,001$, $SE=,002$, CI [-0.001, 0.005]), ezen változók, vagyis az attitűd különböző aspektusainak együttes figyelembevétele a modell szerint azonban mégiscsak indokolt; hozzájárul a menekültek iránt tanúsított reakciók teljesebb körű megértéséhez.

A következő elemzésben a független változó az inkluzív áldozati vélekedések, a közvetítő változók pedig sorban: a perspektíva-felvétel és az empátia voltak. Kimeneti változóként a proszociális segítségre való hajlandóságot használtam. A kapcsolatok a 4. ábrán kerülnek illusztrálásra, a közvetlen kapcsolatok nem standardizált regressziós koefficiens értékeinek feltüntetésével. A közvetlen és közvetett kapcsolatokra vonatkozó nem standardizált regressziós koefficiens, standard hiba és 95%-os konfidencia intervallum értékeket a 19. táblázat tartalmazza.

4. ábra Az inkluzív áldozati vélekedések proszociális segítségre gyakorolt hatásának többszörös közvetítő elemzése. (A szaggatott vonal a nem szignifikáns útvonalat jelöli. Az inkluzív vélekedések és a segítség közötti útvonalon jelzett érték a közvetlen hatást mutatja, mögötte zárójelben pedig a teljes hatás értéke szerepel).

19. táblázat A közvetlen és közvetett kapcsolatokra vonatkozó nem standardizált regressziós koefficiens, standard hiba és 95%-os konfidencia intervallum értékei (N=372)

	<i>b</i>	<i>SE</i>	95% <i>CI</i>
Teljes hatás ($R^2=,12$)			
Inkluzív áldozati vélekedések → Segítés	,37	,05	[0.27, 0.48]
Közvetlen hatás			
Inkluzív áldozati vélekedések → Segítés	,04	,04	[-0.05, 0.12]
Útvonalak a független változótól a mediátor változóig			
Inkluzív → Perspektíva-felvétel	,22	,03	[0.16, 0.28]
Inkluzív → Empátia	,13	,03	[0.08, 0.18]
Útvonal mediátortól mediátorig			
Perspektíva-felvétel → Empátia	,63	,04	[0.55, 0.71]
Útvonalak a mediátoroktól a függő változóig			
Perspektíva-felvétel → Segítés	,38	,09	[0.21, 0.55]
Empátia → Segítés	,95	,09	[0.78, 1.12]
Közvetett hatások			
Teljes hatás	,34	,04	[0.27, 0.42]
Inkluzív → Perspektíva-felvétel → Segítés	,09	,02	[0.05, 0.14]
Inkluzív → Perspektíva-felvétel → Empátia → Segítés	,13	,03	[0.09, 0.19]
Inkluzív → Empátia → Segítés	,12	,03	[0.07, 0.17]

Megjegyzés A szignifikáns kapcsolatok félkövérrel kiemelve (Amennyiben a 95%-os konfidencia intervallum nem tartalmazza a 0 értéket, a közvetett kapcsolat szignifikánsnak tekinthető)

Az eredmények alapján az inkluzív áldozati vélekedések proszociális segítési szándék megjelenésére való hatásának többszörös közvetítő elemzésére felállított teljes modell szignifikáns [$R^2=,12$; $F(1,356)=48,96$, $p<,01$]. Az inkluzív áldozati vélekedéseknek a proszociális segítésre gyakorolt teljes hatása ($b=,37$, $SE=,05$, $t=7,00$, $CI [0.27, 0.48]$) szintén szignifikáns. Közvetlen hatása ($b=,04$, $SE=,04$, $t=0,83$, $CI [-0.05, 0.12]$) azonban nem az, ami a mediáló változók általi teljes közvetítést jelent. A közvetett hatások teljes hatása ($ab=,34$, $SE=,04$, $CI [0.26, 0.41]$) szignifikáns eredményt mutat.

A közvetítő elemzések révén – bár korrelatív jellegükből kifolyólag valódi oksági összefüggések megfogalmazására nem alkalmasak - némileg behatóbb képet kaptunk az exkluzív és inkluzív áldozati vélekedéseknek a menekültekkel szembeni pozitív és negatív attitűdök mérésére szolgáló kognitív, affektív és viselkedéses változókön keresztül kifejtett közvetett hatásairól is. Ezek alapján az inkluzív áldozati vélekedések a perspektíva-felvételen és empátián keresztül gyakorolnak hatást a segítő szándék megjelenésére, olyannyira, hogy ezen mediáló változók modellbe történő beemelésével az inkluzív vélekedések segítésre gyakorolt közvetlen hatása eltűnik. Az exkluzív áldozati vélekedéseknek a katonai jelenlét támogatására gyakorolt - közvetítő változókön

keresztül kifejtett - hatása ennél komplexebb képet mutat, a lényeg mégis az, hogy az exkluzív vélekedéseknek a fizikai és kulturális veszéllyel, a félelemmel és a határok lezárásának támogatásával való különböző kombinációjú közvetett összefüggései együttesen képesek magyarázatul szolgálni a vizsgált jelenségre.

Megvitatás

Jelen kutatásban a kollektív áldozati tapasztalatok élményszervezési módjaiban mutatkozó eltérések – exkluzív versus inkluzív áldozati vélekedések - hatását a 2015-ben kirobbant menekültválságra adott magyar reakciókra, egészen pontosan a menekültek iránti attitűdökre vonatkozóan vizsgáltam. A kutatói kérdésfeltevés relevanciáját a helyzet társadalmi-politikai aktualitásán túl az szolgálta, hogy a történelmi áldozattá válás eltérő konstruálási módjainak hatását egy olyan szituációban nyílt lehetőség megvizsgálni, ami a közvéleménynek rögtön a legelső reakciói alapján is már úgy tűnt, a magyar történelem meghatározó eseményeinek az emlékét idézi fel. Különbség volt azonban abban, hogy mely eseményét. A két legjelentősebb: egyik oldalról a török hódoltság (pl. Meotti, 2016), másik oldalról az országot 1956-ban elhagyó magyar menekültek történeteinek felemlegetése volt (pl. Kecskés, 2015; Stumpf, 2016). Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke hangsúlyozta, hogy a magyarság történelmi tapasztalatai, egészen pontosan a 150 éves török hódoltság megtanították a magyarokat arra, hogy ne akarjanak újra nagyszámú muszlim közösséget az országukba; a magyarokat – az évszázadokkal ezelőtti eseményekhez hasonlóan – az európai értékek védelmezőiként, Magyarországot a kereszténység védőbástyájaként feltüntetve (pl. FOCUS, 2015; „Orban: Muslims not welcome”, 2015; Stark, 2015; Tharoor, 2015).

A fő kérdés tehát az volt, hogy a jellemzően áldozati identitással rendelkező magyarság egy másik áldozati csoport irányában milyen reakciókat mutat, hajlandó-e egyáltalán áldozatként elismerni a külső csoport tagjait, vagy a fent említett okokból fenyegetve érzi magát általuk. Hogy erre az aktuálisan előálló társadalmi kérdésre ki milyen választ ad, bizonyos szempontból tehát attól függ, hogy a külső – eleddig ismeretlen – csoport tagjaira elsősorban elesettekként vagy támadóként tekint, ezzel párhuzamosan önmagát a menekülővel vagy a lerohanttal azonosítja inkább.

A 2015-ben kezdődő menekültválság kapcsán a magyarok menekültek iránti pozitív és negatív attitűdjeit kognitív, affektív és viselkedéses szempontból vizsgáltam. Az eredmények meglehetősen egyértelmű mintázatot mutatnak. Míg az exkluzív áldozati

vélekedések, amelyek a saját csoport történelmi sérelmeit egyedinek és másokkal összehasonlíthatatlannak tartják, napjaink menekültjeinek irányában negatív attitűdöket, csoportközi szinten destruktív kapcsolatrendezést eredményeznek, addig az inkluzív áldozati vélekedések, melyek más csoportok szenvedéseit is elismerik, és a tapasztalatok hasonlóságára helyezik a hangsúlyt, a menekültek iránti pozitív attitűdökhöz, konstruktív kimenetelhez vezetnek. Mindeközben a menekültekkel kapcsolatos személyes tapasztalatok alig (kizárólag a segítség dimenziójában) jelentenek befolyásoló erőt az irántuk tanúsított attitűdökre nézve.

A magyarságot ért sorozatos sérelmekből megkonstruált kizárólagos áldozatiság gondolata a Bar-Tal és Antebi (1992a,1992b) által a zsidó nép kapcsán megfogalmazott „ostromlott erőd” mentalitáshoz vezet, és mint ilyen, nagy valószínűséggel intenzívebb fenyegetettség-érzéssel jár együtt. Ilyen állapotban bármely, a csoport fizikai biztonságát, vagy – kultúráján és értékein keresztül - annak identitását érintő vélt vagy valódi veszély, az eredendően fokozottabb szenzitivitás révén, erőteljes bezárkózáshoz vezet. A keresztény, európai értékek szembetalálkozása a muszlim vallású, keletről érkező menekültekkel lényegében ezt a fajta identitásfenyegetést hordozza magában, amire az exkluzív áldozati vélekedésekkel rendelkezők, a minden szempontból - azaz földrajzilag, etnikailag, vallásilag, hagyományaiban és értékeiben is - idegen csoportra potenciális veszélyforrásként tekintenek, így a helyzetük iránti közömbösséggel, - az eredmények alapján - a perspektíva-felvétel és empátia teljes hiányával reagálnak. Ezzel is igazolva, hogy a saját csoport szenvedéseire való elsődleges fókuszálás a másik csoport iránti empátia hiányához vezet (Mack, 1990).

Az aktuális helyzetre adott magyar reakciók értelmezését árnyalja a háború elől otthonukat elhagyni kényszerülő tömegek problémájának a gazdasági indíttatású bevándorlás, valamint a terrorizmus kérdéseivel való összemosódása is, hiszen ez tovább erősíti az alapvetően történelmi gyökerekkel bíró fenyegetettség-érzést, hangsúlyozva a jelen helyzetnek a megélhetést, a fizikai biztonságot, sőt az életben maradást veszélyeztető voltát. Az exkluzív áldozati vélekedésekkel rendelkezők reakcióit megvizsgálva úgy tűnik, ők alapvetően ezekre a szempontokra alapozva formálják válaszaikat. Ez a viláértelmezési mód azonban természetesen a félelem elemi erővel jelentkező érzését indukálja. Azt a félelmet, amelyet, egy számos kudarcot és veszteséget elszenvedett nép esetében nem is olyan nehéz kiváltani, hiszen ahogyan Fülöp és László (2011; László és Fülöp, 2010) kutatásai is kimutatták, a félelem a magyarok történelmi pályájából következő kollektív érzelmek egyik legjellegzetesebbike. Így nem is igazán

kiváltódik, mint inkább aktiválódik. Az eredmények alapján az exkluzív áldozati vélekedések pedig egyértelműen bejósolják megjelenését. Egy nemzet, melynek érzelmi orientációját, azaz kollektív szintű érzelmi hajlamát a félelem kultúrájaként lehetne meghatározni, Bar-Tal (2001) szerint az új helyzetek kiértékelését is ezen a szűrőn keresztül végzi. Ez bizonyos esetekben adaptív válaszokhoz vezet, akár az aktív védekezés sürgető szükségességét is teljesen indokolttá téve. Mint látható, az exkluzív vélekedések nem csak a veszély észlelésével és félelem érzéseivel járnak együtt, de viselkedéses reakciók szintjén is kimutatható hatásuk van: a határokat le kell zárni, a katonai jelenlétet növelni kell. A bezárkózáshoz képest azonban a fegyverek - akár csak passzív - bevetésének támogatása már egy minőségében másik, de egyáltalán nem ismeretlen szintje a menekülthelyzetre adott válasznak. Maoz és Eidelson (2007) kutatásai szerint a saját csoportot sérülékenynek tartó személyek jobban támogatják az aktív katonai beavatkozást igénylő, szélsőségesebb konfliktuskezelési stratégiákat (például a másik csoport bombázása vagy kitelepítése). Ez a beállítódás azonban egyúttal a gyanakvás és a bizalmatlanság légköréhez vezet, és mint ilyen, hosszútávon a békés, kiegyensúlyozott csoportközi kapcsolatok gátja lehet.

Nem úgy az inkluzív áldozati vélekedések, amelyek a csoportok közötti bármily nemű különbségeket és határokat áthidalva, a menekültek kiszolgáltatott helyzetére iránti fokozott érzékenységet, a proszociális segítségre való nagyobb mértékű hajlandóságot eredményeznek. Az áldozati tapasztalatokban való osztozás a „ne hagyjuk, hogy mások is annyit szenvedjenek, amennyit nekünk kellett” gondolatától (pl. Klar és mtsai, 2013) vezérelve, és a szenvedésből született altruizmus hipotézisét alátámasztandó (Staub és Vollhardt, 2008; Vollhardt és Staub, 2011), az aktív segítségre való hajlandóságot növeli. Feltehetően az 1956-ban a szovjet megszállás elől külföldi országokba menekülő magyarok helyzete mint a magyarság kollektív emlékezetének része is szerepet játszhat abban, hogy az inkluzív áldozati vélekedések - a bizonyos szempontból hasonló események, a menekülés, a szülőföld elhagyásának kényszerén alapulva - a napjainkban Szíriából, Afganisztánból és egyéb országokból érkező menekültek iránti nagyobb fokú együttérzéshez és elfogadáshoz vezetnek. Ez azonban csak feltételezés. Hogy a jelenlegi menekültválságra adott válaszokat valóban befolyásolja-e a jelen menekültválságnak az 1956-os magyar menekültek helyzetével kapcsolatban észlelt és elismert hasonlósága, a harmadik kutatásban vizsgáltam meg közvetlenül is.

VIII.3. Harmadik vizsgálat: Az 1956-os magyar menekültek és napjaink menekültválságának speciális összehasonlítása a kollektív áldozati vélekedések tükrében

A történelmi viktimizációra vonatkozó kollektív áldozati vélekedések menekülthelyzetre gyakorolt hatásának tesztelése során kapott összefüggések alaposabb megértése érdekében egy új, specifikusabb vizsgálatot terveztünk. Ebben külön szempontként szerepelt az 1956-ban Magyarországot elhagyó menekültek és napjainkban a közel-keletről érkező menekültek helyzetének összehasonlíthatóságára vonatkozó ítéletek. A feltételezés szerint a múltbeli áldozati tapasztalatok eltérő konstruálásán túl a konkrét jelenbeli események speciális összehasonlíthatóságával való egyetértés önmagában is jelentős mértékben szerepet játszik a külső csoport iránti reakciók alakulásában.

Ráadásul, a történelmi áldozattá válás fentiekben alkalmazott, általános érvényű mérése során nem kontrolláltuk, hogy a kitöltők vajon valóban univerzális értelemben vagy esetleg specifikusan egy-egy adott csoportra (pl. lengyelekre) vonatkoztatva jelölték-e inkluzivitásuk mértékét. Mely szempont azonban a csoportközi kimenetek szintjén különös jelentőséggel bírhat (ld. univerzális versus szelektív típusú inkluzivitás, Cohrs és munkatársai, 2015). Ez a megfontolás is indokoltá tette, hogy a vizsgálni kívánt külső csoport iránti attitűdöket olyan áldozati vélekedések függvényében legyünk képesek feltárni, melyek explicite magukban foglalják az adott külső csoportot.

Mindezen szempontok mellett, az Eidelson és Eidelson (2003) által megfogalmazott úgynevezett veszélyes vélekedések releváns elemeit is bevontuk az elemzésekbe, feltételezve, hogy mediáló változóként szerepet játszanak a kimenetelben. Hiszen ahogyan ők is kitérnek rá, a szubjektív torzításokat is magában foglaló észlelt igazságtalanság, a vélt vagy valós fenyegetettségből fakadó és sokszor a veszélyek túlbecsüléséhez vezető sebezhetőség, vagy az áldozati tapasztalatokkal alapvetően együttjáró tehetetlenség érzése a más csoportokkal való kapcsolatot tekintve romboló hatással bírhatnak.

Valamint, reagálva a közbeszédben beállt legújabb változásokra, az eddigi kimeneti változókon túl a menekültek kriminalizálására való hajlamot is mérni kívántuk.

Mi több, külön szempontként jelent meg ezúttal, hogy a vizsgálatban résztvevők a segítség dimenziójában immáron nem csupán a viselkedéses szándékukat fejezhették ki, hanem a valós viselkedés szintjén is információt kaptunk arra vonatkozóan, hogy mi történik, ha a kitöltő számára valódi tétje van a válaszában (lemond-e az esetleges pénznyereményéről a menekültek javára).

Módszer

Résztvevők

A vizsgálatban 280 fő vett részt, 65,6%-uk nő, 34,4%-uk férfi. Az átlagéletkor 26,13 év (szórás: 9,26) volt, a legfiatalabb kitöltő 18, a legidősebb 78 éves volt. Lakhelyüket tekintve a résztvevők 41,4%-a Budapesten, 24,1%-a városban, 23,4%-a megyeszékhelyen, 11,2%-a faluban él. A legmagasabb iskolai végzettség szempontjából 47,1% gimnáziumi, 23,9% főiskolai vagy BA, 15,4% egyetemi vagy MA, 8,6% szakközépiskolai, 2,1% szakmunkás iskolai, 1,8% doktori, 1,1% pedig általános iskolai végzettséggel rendelkezik.

A vallásosság szempontjából, míg 46,1% igen, 51,8% nem tartja magát vallásos embernek, 2,1% pedig azt jelölte, hogy nem szeretne válaszolni vagy nem is tette meg.

Ami a politikai pártpreferenciát illeti, 22,1% a Momentum Mozgalmat, 12,1% a Kétfarkú Kutypártot, 10% a Fidesz-KDNP-t, 6,4% a Jobbikot, 6,1% az LMP-t, 2,1% az Együtt nevezetű pártot, 1,1% az MSZP-t, 0,4% a DK, és szintén 0,4% a Párbeszéd nevű pártot jelölte. 31,1%-uk válaszolta azt, hogy nem tudja, 6,8% jelölte, hogy nem szeretne válaszolni, vagy nem is válaszolt, és 1,4% választana a felsoroltakon túli egyéb pártot. A vizsgálat alapjául szolgáló minta 2017 tavaszán, kényelmi mintavétellel, a PTE, az ELTE és a PPKE egyetemi hallgatóinak közreműködésével került összegyűjtésre.

Eljárás és vizsgálati anyag

A vizsgálatban részt vevő személyek egy része a kérdőívet online, más része nyomtatott verzióban kapta meg. A kérdőívek kitöltése anonim és önkéntes volt, a résztvevők a kitöltésért jutalmat nem kaptak.

A kérdőív első részében egy rövid tájékoztatót követően a vizsgálati személyek demográfiai háttérére (életkor, nem, település jellege, legmagasabb iskolai végzettség), vallásosságára (és mértékére) és politikai irányultságára (politikai orientáció, pártpreferencia) vonatkozó kérdéseket tettem fel. A válaszlehetőségek megegyeztek a

korábbi vizsgálatokban alkalmazottakkal, annyi kiegészítéssel, hogy a politikai pártok sora a 2017 tavaszán ismerteknek megfelelően lett kiegészítve.

Ezután a kollektív áldozati tudat kérdőívnek egy statisztikai és elméleti megfontolások alapján lerövidített verziója következett, mely négy-négy állítással méri az exkluzív és az inkluzív áldozati vélekedéseket.

Ezt követően olyan állítások következtek, amelyek célja az 1956 után Magyarországról elmenekült emberek helyzetének közvetlen összehasonlítása volt a ma Európába érkező menekültek helyzetével. Az összehasonlítások a klasszikus kollektív áldozati vélekedés állításainak mintájára lettek megfogalmazva, csak épp kontextusra specifikálva. Ez alapján négy állítás - amolyan kvázi inkluzív módon megfogalmazva – kapcsán azt kellett megítélnie a résztvevőknek, hogy milyen mértékben gondolják úgy, hogy az 1956-os magyarok és a jelenlegi menekültek megpróbáltatásai összemérhetőek (pl. *A menekültek hasonló üldöztetésnek vannak kitéve, mint az országot 1956-ban elhagyó magyarok voltak*). Négy másik állítás pedig az 1956-os magyarok szenvedéseinek egyediségét próbálta megragadni napjaink közel-keleti menekülteinek tapasztalataival szemben (pl. *Jóllehet a menekülteket is érték sérelmek, mégis ami az országot 1956-ban elhagyó magyarokkal történt, az összességében sokkal súlyosabb*).

Majd egy rövid összefoglalót olvashattak a résztvevők a 2015-ben kiobbant menekültválság Magyarországot érintő, tényszerű és számszerű információiról, melyet a menekültek iránti attitűdök mérésére szolgáló állítások követték. A menekültek helyzetével kapcsolatos perspektíva-felvétel és empátia együttes mérésére – mivel elméleti különválasztásuk nem tesz hozzá érdemben az értelmezéshez - ezúttal összesen öt állítás (pl. *Próbálok magam beleképzelni a menekültek helyzetébe*) szolgált. A proszociális segítségre való szándékot három állítással mértem (pl. *Úgy érzem, hogy személyes felelősségem a menekültek segítése*).

A menekültekkel szembeni negatív attitűdök mérése ezúttal a következő skálák szolgáltak: Stephan, Ybarra és Bachmann (1999) munkáját alapul véve a magyar viszonyokra alakítva négy-négy állítás szolgált a valódi fenyegetettség – értve ezalatt fizikai és gazdasági tényezőket (pl. *A menekültek miatt nő a bűncselekmények száma Magyarországon*) -, és a szimbolikus fenyegetettség – értve ezalatt a kultúrát, értékeket és identitást (pl. *A menekültek jelenléte az országban, fenyegető a magyar identitásra nézve*) – mérésére. A félelem érzését (pl. *Félelem a menekültektől*) három állítás, az aktív,

katonai védekezést összesen öt állítás volt hivatott mérni (pl. *Magyarország határait fegyverrel kell megvédeni*). Ezen kívül a menekültek bűnözőként való kezelésére, vagyis kriminalizálására való hajlamot nyolc állítással mértem (pl. *Egyetérték azzal, hogy minden menedékkérőt szögesdróttal körülvett táborba zárjunk*).

A következő részben az Eidelson és Eidelson (2003) által leírt veszélyes vélekedések mérésére kidolgozott Egyéni-Csoport Vélekedések Kérdőív (Eidelson, 2009) három skáláját használtam a magyar csoportra adaptálva. A sebezhetőség (pl. *Véleményem szerint Magyarország biztonsága meglehetősen bizonytalan*), az észlelt igazságtalanság (pl. *Más csoportok gyakran igazságtalanul viselkednek Magyarországgal*) és a tehetetlenség (pl. *Magyarország sorsa más csoportok kezében van*) mérésére is három-három állítás szolgált.

Mindezeket követően Roccas, Klar és Liviatan (2006) kétdimenziós nemzeti azonosulási kérdőívének magyar megfelelője következett, mely a már korábban ismertetett glorifikáló és kötődő azonosulási módokat különbözteti meg, négy-négy állítással.

A teljes kérdőívcsomag állításaival való egyetértés mérésére – ha csak másként nem jelöltem - a korábbiakhoz hasonlóan ezúttal is mindenhol hétfokú Likert-skála szolgált, ahol a magasabb jelölt érték az állítással való nagyobb fokú egyetértést jelentette.

A kérdőív utolsó részében a proszociális segítség valós viselkedéses szinten történő mérésére nyílt lehetőség. Ennek menete a következő volt: a kérdőív kitöltéséért cserébe felajánlottuk a résztvevők számára a lehetőséget, hogy amennyiben kívánnak, egy sorsoláson vehetnek részt, ahol 10.000 forintos ajándékutalványt lehet nyerni. Akik úgy döntöttek, hogy részt vesznek a sorsoláson, megadták az e-mail-es elérhetőségüket, ahol felkereshetjük őket, amennyiben nyernek (Ezzel kapcsolatban külön biztosítottuk a kitöltőket, hogy az elérhetőségüket és a kérdőív során nyújtott válaszokat külön kezeljük egymástól, az anonimitást tiszteletben tartva.) Ezt követően alternatív lehetőségként felajánlottuk, hogy aki szeretné, nyereményét teljes egészében vagy akár csak részben, de felajánlhatja a menekülteket segítő Migráns Szolidaritás Csoportnak (MigSzol). Itt tehát a kitöltő először egy eldöntendő kérdésre válaszolva jelezte, hogy fel szeretné-e ajánlani, vagy sem a nyereményét. Majd egy következő kérdésre megadhatta, hogy ha felajánlja, akkor mekkora részét. Ez a rész tehát már nem pusztán a viselkedéses

intenciók, sokkal inkább a valós viselkedés mérésére szolgált. Az elemzésekben felhasznált változó pedig a felajánlott összeg, melynek minimális értéke 0, maximális értéke 10.000 forint volt.

A kutatás során használt vizsgálati anyagot a 4. számú melléklet tartalmazza.

Eredmények

Első lépésként a rövidített kollektív áldozati tudat kérdőív belső struktúráját vizsgáltam meg. Az eredeti, hosszabb kérdőívhez hasonlóan ismét a megerősítő faktorelemzés módszerét választottam, amit az IBM SPSS AMOS 24.0.0. verziószámú elemzőprogramjával készítettem (néhány random hiányzó adat miatt a Legnagyobb Valószínűség módszer becslési eljárását - Maximum likelihood Estimated means and intercepts parancsát – alkalmazva). A rövidített kérdőív megfelelő illeszkedési mutatókkal rendelkezik: CMIN/DF=2,26, $p < ,05$, CFI=,965, NFI=,939, RMSEA=,067.

Az adatok további elemzéséhez az SPSS 22.0.0 verziószámú statisztikai elemzőprogramot használtam.

Először a vizsgálatban használt skálák megbízhatósági adatait számoltam. A reliabilitás vizsgálatok alapján az 1956-os magyar menekültek és a jelenlegi menekültek helyzetét egymással összemérhetőnek ítéelő specifikus inkluzív áldozati vélekedések Cronbach's alpha értéke megfelelő megbízhatóságot mutatott ($\alpha = ,81$), azonban a két helyzet összehasonlíthatóságát elutasító specifikus exkluzív áldozati vélekedések reliabilitás mutatója ($\alpha = ,66$) megkérdőjelezhető értéket adott. Ezért a - specifikus exkluzív áldozati vélekedések tételeit megfordítva a - két skála összevonása mellett döntöttem, így létrehozva a két esemény összehasonlíthatóságát mérő specifikus inkluzív áldozati vélekedések skáláját, melynek megbízhatósága jónak mondható ($\alpha = ,83$).

Ezen kívül, a megbízhatósági adatok alapján még egy skála került felülvizsgálatra. A veszélyes vélekedések közül a tehetetlenséget mérő három állítás Cronbach's alpha értéke meglehetősen gyenge ($\alpha = ,59$) volt, így egy állítás törlésével a bent maradt két állítás egymással való korrelációja ($r = ,74$) meglehetősen magas lett.

A többi skála megfelelő megbízhatósági adatokkal rendelkezett a további elemzések elvégzéséhez. A vizsgálatban használt skálák átlag és szórás értékeit, megbízhatósági adatait, és korrelációs együtthatóit a 20. táblázatban ismertetem. A

nagyszámú változó áttekinthetőbb ismertetése érdekében azonban a kötődésre ($M=4,88$, $SD=1,65$, $\alpha=.87$) és glorifikációra ($M=3$, $SD=1,39$, $\alpha=.84$) vonatkozó adatok a táblázatban nem kerülnek feltüntetésre.

Mivel a jelen adatfelvétel célja az előző vizsgálatban kapott összefüggések differenciáltabb értelmezése volt, két fő kérdés mentén elemeztem adataimat.

Az egyik, hogy a korábban megfogalmazott feltételezésemnek megfelelően az 1956-os magyar menekültek és napjaink - többségében a Közel-Keletről érkező - menekültjei helyzetének közvetlen, specifikus összehasonlíthatóságára vonatkozó ítéletek valóban összefüggést mutatnak-e a menekültekre adott reakciókkal. Egész pontosan, kijelenthető-e az, hogy a történelmi viktimizáció eltérő megkonstruálási módjain túl, aki a két eseményt bizonyos szempontból összemérhetőnek, sőt hasonlóknak tartja, az pozitívabb attitűdöket mutat a napjainkban otthonaikat elhagyni kényszerülő emberekkel szemben.

A másik kérdésem, hogy a csoportközi kapcsolatok alakulása szempontjából központi jelentőségűnek tartott veszélyes vélekedések (Eidelson és Eidelson, 2003) jelen kutatásban szerepet játszanak-e a menekültekre adott reakciókban, vagyis van-e közvetítő szerepük a kollektív áldozati vélekedések és a külső csoport iránti attitűdinális változók között.

A jobb áttekinthetőség érdekében az eredményeket ismét külön alfejezetekben tárgyalom.

20. táblázat Leíró és megbízhatósági adatok, valamint korrelációs együtthatók a vizsgálat változói között (N=280)

Változók	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Áldozati vélekedések														
1. Exkluzív	-	-,65**	-,45**	,54**	,60**	,39**	,51**	,57**	,44**	,56**	,55**	-,42**	-,38**	-,37**
2. Inkluzív		-	,40**	-,39**	-,38**	-,24**	-,35**	-,40**	-,38**	-,39**	-,37**	,35**	,31**	,19 ⁺
3. Specifikus inkluzív (1956)			-	-,37**	-,43**	-,27**	-,48**	-,58**	-,41**	-,59**	-,61**	,62**	,56**	,27**
Veszélyes vélekedések														
4. Sebezhetőség				-	,63**	,53**	,65**	,64**	,62**	,60**	,54**	-,37**	-,37**	-,32**
5. Igazságtalanság					-	,57**	,69**	,69**	,63**	,69**	,65**	-,47**	-,49**	-,29**
6. Tehetetlenség						-	,50**	,49**	,45**	,45**	,42**	-,29**	-,33**	-,34**
Negatív attitűdök														
7. Matriális fenyegetés							-	,85**	,79**	,77**	,72**	-,57**	-,63**	-,34**
8. Szimbolikus fenyegetés								-	,74**	,83**	,76**	-,60**	-,64**	-,40**
9. Félelem									-	,69**	,62**	-,47**	-,54**	-,34**
10. Katonai védelem										-	,83**	-,64**	-,67**	-,30**
11. Kriminalizálás											-	-,69**	-,67**	-,28**
Pozitív attitűdök														
12. Empátia												-	,80**	,23*
13. Segítési szándék													-	,26**
14. Valós segítség														-
<i>M</i>	3,03	5,00	3,91	3,60	3,70	3,60	3,95	3,48	2,73	3,48	3,53	4,46	3,30	7795
<i>SD</i>	1,48	1,23	1,13	1,57	1,83	1,70	1,73	2,00	1,97	1,86	1,80	1,60	1,53	3044
α	,89	,86	,83	,78	,91	,74	,95	,86	,94	,90	,94	,92	,87	-

Megjegyzés ** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .06$ (2-tailed)

VIII.3.1. A speciális inkluzív áldozati vélekedések hatása a menekültek iránti attitűdökre

Az első kérdés statisztikai tesztelésére többszörös lineáris regresszió-elemzéseket végeztem, melyek során a feltételezett prediktor változók a korábbi elemzések alkalmával használt demográfiai, politikai és vallási változókon (a kategoriális változók dummy-kódolt formában), valamint a nemzeti azonosulás két módján túl egyrészt a történelmi viktimizációból eredeztethető inkluzív és exkluzív áldozati vélekedések (melyek nem neveznek meg specifikus csoportot az összehasonlítások alapjaként), másrészt azok az aktuális helyzethez kötött speciális inkluzív áldozati vélekedések voltak, melyek az 1956-os, otthonukat elhagyni kényszerülő magyarok és a jelenlegi menekültek helyzetének összehasonlíthatóságát fogalmazták meg.

A menekültek iránti pozitív attitűdök mérésére jelen vizsgálatban három változó szolgált: egy a perspektíva-felvétel és empátia közös mérésére, egy a proszociális segítségre vonatkozó intenció, és egy a viselkedéses szinten is megnyilvánuló valós segítség mérésére. A valós segítség vizsgálatára a kérdőív végén szereplő kérdés szolgált, mely során a kitöltőnek – amennyiben részt vesz a sorsoláson - lehetősége volt felajánlani 10.000 forintos nyereményének tetszőleges hányadát a menekülteket segítő MigSzol csoportjának. A vizsgálatban résztvevő 280 főből összesen 162-en (57,9%) válaszoltak arra a kérdésre, hogy szeretnének-e részt venni a sorsoláson; 107-en (38,2%) jelölték, hogy nyereményük egy részét szeretnék felajánlani a MigSzolnak, és 55-en (19,6%), hogy nem szeretnék felajánlani.

A többszörös lineáris regresszió elemzések szignifikáns pszichológiai prediktorokra vonatkozó eredményeit a 21. táblázat tartalmazza. (A lineáris regresszió elemzések összes többi eredményét, a demográfiai és politikai változókkal együtt az 5.11. számú melléklet tartalmazza.)

21. táblázat Regresszió elemzések pszichológiai változókra vonatkozó szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Empátia, Segítés szándéka, Valós segítség (N=280)

Változók	Empátia			Segítés szándéka			Valós segítség		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	6,34	4,89		1,63	3,41		5252	3917	
Specifikus inkluzív vélekedések	,42	,05	,47**	,25	,04	,41**	103	42	,23**
Glorifikáció	-,25	,12	-,17*	-	-	-	-	-	-
Modell:	$R^2=,53$, $F(30,226)=8,52$, $p<,01$			$R^2=,53$, $F(30,226)=8,34$, $p<,01$			$R^2=,44$, $F(30,112)=2,93$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p<,05$ ** $p\leq,01$

Az eredmények alapján a specifikus inkluzív áldozati vélekedések mind az empátia ($\beta=,47$, $p<,01$), mind a segítség szándéka ($\beta=,41$, $p<,01$), mind pedig a valós cselekvés szintjén megnyilvánuló segítség ($\beta=,23$, $p<,01$) megjelenésében is jelentős bejósoló erővel bír. Mindezt úgy, hogy mindhárom kimeneti változó esetében a történelmi viktimizációra vonatkozó exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések nem mutatnak szignifikáns bejósoló hatást. A regressziós modellek az empátia esetében 53%-ban [$R^2=,53$, $F(30,226)=8,52$, $p<,01$], a segítség szándéka esetében szintén 53%-ban [$R^2=,53$, $F(30,226)=8,34$, $p<,01$], a valódi segítség esetében pedig 44%-ban [$R^2=,44$, $F(30,112)=2,93$, $p<,01$] magyarázzák a kimeneti változók variációját.

A menekültekkel kapcsolatos negatív viszonyulások mérésére a valódi fenyegetés, a szimbolikus fenyegetés, a félelem, a katonai védelem és a menekültek kriminalizálása, vagyis bűnözőként való kezelése szolgált. A többszörös lineáris regresszió elemzések szignifikáns pszichológiai prediktorokra vonatkozó eredményeit a 22. és a 23. táblázatban ismertetem. (A lineáris regresszió elemzések összes többi eredményét, a demográfiai és politikai változókkal együtt az 5.12. és az 5.13. számú melléklet tartalmazza.)

22. táblázat Regresszió elemzések szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Valódi fenyegetés, Szimbolikus fenyegetés, valamint Félelem (N=280)

Változók	Valódi fenyegetés			Szimbolikus fenyegetés			Félelem		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	16,08	4,01		15,91	4,37		14,90	3,78	
Specifikus inkluzív vélekedések	-,18	,04	-,24**	-,30	,05	-,34**	-,14	,04	-,21**
Glorifikáció	,25	,09	,20**	,25	,10	,18**	,17	,09	,16 ⁺
Modell:	$R^2=,56$, $F(30,224)=9,47$, $p<,01$			$R^2=,61$, $F(30,226)=11,68$, $p<,01$			$R^2=,48$, $F(30,226)=6,95$, $p<,01$		

Megjegyzés ** $p<,01$ * $p<,05$ + $p<,06$

A kutatói kérdésem szempontjából legfontosabb eredmények alapján: sem a történelmi áldozattá válásra vonatkozó inkluzív, sem az exkluzív áldozati vélekedések nem jelentek meg szignifikáns prediktor változóként. Ezzel szemben, a specifikus inkluzív áldozati vélekedések kognitív szinten a valódi fenyegetés ($\beta=-,24$, $p<,01$) és a szimbolikus fenyegetés ($\beta=-,34$, $p<,01$), érzelmi szinten a félelem ($\beta=-,21$, $p<,01$), viselkedéses szinten pedig a katonai védekezés ($\beta=-,36$, $p<,01$) és a kriminalizálás ($\beta=-,35$, $p<,01$) változónak is szignifikáns negatív prediktorainak bizonyultak.

23. táblázat Regresszió elemzések szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Katonai védelem, Kriminalizálás (N=280)

Változók	Katonai védelem			Kriminalizálás		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	17,69	4,97		19,72	7,85	
Specifikus inkluzív vélekedések	-,37	,05	-,36**	-,56	,08	-,35**
Kötődés	,17	,08	,12*	-	-	-
Glorifikáció	,26	,12	,15*	,41	,19	,16*
Modell:	$R^2=,63$, $F(30,225)=12,76$, $p<,01$			$R^2=,63$, $F(30,223)=12,60$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p<,05$ ** $p<,01$

A lineáris regressziós modellek a valódi fenyegetés esetében 56%-ban [$R^2=,56$, $F(30,224)=9,47$, $p<,01$], a szimbolikus fenyegetés esetében 61%-ban [$R^2=,61$, $F(30,226)=11,68$, $p<,01$], a félelem esetében 48%-ban [$R^2=,48$, $F(30,226)=6,95$, $p<,01$], a katonai védekezés esetében 63%-ban [$R^2=,63$, $F(30,225)=12,76$, $p<,01$], és a menekültek kriminalizálása esetében szintén 63%-ban [$R^2=,63$, $F(30,223)=12,60$, $p<,01$] képesek magyarázni a kimeneti változóban mutatkozó varianciát.

Összességében elmondható, hogy az otthonaikat elhagyni kényszerülő 1956-os magyar és 2015/16-os szír, afgán, líbiai menekültek helyzetét hasonlóan ítélő specifikus inkluzív áldozati vélekedések jelentős hatással vannak a napjaink menekültválságára adott reakciókra, olyannyira, hogy a hagyományos exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések bele sem kerülnek a magyarázó modellekbe.

Megvitatás

Miután a menekültválság kapcsán immáron egyre gyakrabban nem csak csoporton belül, azaz magyar részről hangzik el a jelenlegi helyzet társadalmi és politikai megértését és kezelését árnyalni kívánó összehasonlítás az '56-os magyarok megpróbáltatásaival, hanem kívülről, mások által is, releváns szempontnak tűnt megvizsgálni mindezt a kollektív áldozati vélekedések elméleti keretében empirikusan is. Colleen Bell, az Egyesült Államok volt amerikai nagykövete, Frans Timmermans, az Európai Bizottság alelnöke, Didier Reynders belga külügyminiszter egy-egy megszólalásukban mindannyian az 1956-os magyar menekülthullám és napjaink migrációs helyzete között vont párhuzam kihangsúlyozásával igyekeztek Magyarország figyelmét ráirányítani a menekültek iránt tanúsított szolidaritás fontosságára (pl. Stumpf, 2016; Timmermans '56-hoz hasonlította...”, 2017; „Belga külügyminiszter beszólt”, 2016). A párhuzamok felemlegetése és felvázolása mögött álló logika megértésére Warner és Branscombe (2012) kutatási eredményei látszanak magyarázatot szolgáltatni, melyek szerint külső megfigyelők hajlamosak azt az elvárást megfogalmazni, hogy egy korábban áldozattá vált csoport a hasonló tapasztalatok révén nagyobb hajlandóságot kell, hogy mutasson az újonnan áldozattá válók megsegítésére, ezáltal amolyan kívülről érkező morális kötelezettség terhére rájuk a korábbi áldozati csoport vállára. Egyáltalán nem mindegy, hogy ki kommunikálja a csoportok élményei közötti hasonlóságot; ha a külső csoport egy

tagja beszél a másik csoport tapasztalataival való hasonlóságról, az eleve kevésbé pozitív attitűdöt eredményez a külső csoport irányában (Gómez, Dovidio, Gaertner, Fernandez és Vázquez, 2013).

A magyarok azonban mintha nem mutatnának egyértelmű hajlandóságot a morális kötelezettség terhének a felvállalására, bizonyítja ezt az a közbeszédben újra és újra fellángoló vita, ami a két esemény közötti összehasonlítások jogosságát illetően folyik (pl. Stumpf, 2016; Surján, 2017; Mink, 2017). Orbán Viktor miniszterelnök egy nyilatkozatában például egy-az-egyben vissza is utasította a jelenlegi állapotok és az 1956-os magyarok közötti analógia felvetését („Orbán: politikai menekültekből megélhetési bevándorlók”, 2015).

Mindezek szolgáltatták tehát a társadalmi keretét annak, hogy empirikus vizsgálatban is teszteljem, vajon az '56-os események és a jelenlegi menekülthelyzet között vonható közvetlen párhuzam, vagyis az a vélekedés, mely szerint specifikusan ez a két esemény egymással hasonlóságot mutat, befolyással van-e a napjainkban menekülők megítélésére.

Az eredmények alapján egyértelmű a kép: minél inkább egyetért valaki azzal, hogy a menekülteknek és az '56-os magyaroknak hasonló megpróbáltatásokat kellett elszenvedniük, annál nagyobb mértékű empátiát mutatnak a menedékkérők iránt, mintha ez könnyebbé tenné a helyzetükbe való belehelyezkedést.

Ezúttal külön kezeltem a segítségnyújtásra való hajlamot szándék és valós viselkedés szintjén, vagyis nem csupán arra voltam kíváncsi, hogy valaki milyen mértékben ért egyet azzal, hogy kötelességünk segíteni, hanem hogy adott esetben kész-e akár saját kárára is pénzt adományozni. Az eredmények pedig azt mutatják, hogy a két helyzetet hasonlóan ítélik mind a szándék, mind a cselekvés szintjén nagyobb segítségi hajlandósággal jellemezhetőek.

Ami a negatív attitűdöket illeti, jelen adatfelvételben a Stephan és Stephan (2000) által megfogalmazott integrált fenyegetettség elméletet alapul véve vizsgáltam a menekültek iránti attitűdöket. Amerikai, spanyol, izraeli mintán lefolytatott kutatásaik egyöntetűen alátámasztják, hogy a bevándorlókkal szembeni negatív attitűdök, előítéletek háttérében a fenyegetettség különböző formái állnak (Stephan, Ybarra és Bachmann, 1999; Stephan, Ybarra, Martínez, Schwarzwald, Tur-Kaspa, 1998). Jelen kutatás fókuszában a fenyegetettség külső csoportokra gyakorolt hatásának vizsgálata helyett

azonban elsősorban az állt, hogy mi áll a fenyegetettség érzésének hátterében: az aktuális kérdés kapcsán valaki mennyire ismeri vagy utasítja el a két menekülési történet összehasonlíthatóságát; és ahogyan látható volt, a specifikus inkluzivitást elutasítók mutattak nagyobb mértékű fenyegetettséget.

Ezzel összhangban, a félelem érzése és a katonai védekezés szükségességével, sőt a menekülteket bűnözőként kezelő szigorú intézkedésekkel való egyetértés is akkor jelentkezett intenzívebben, ha valaki kevésbé tartotta összevethetőnek a két eseményt. A helyzet tehát az, hogy aki nem látja a hasonlóságot az '56-os magyarok és napjaink menedékkérőinek kiszolgáltatottságában, az olyan mértékű fizikai és identitás-fenyegetésként éli meg a jelenlétüket – sok esetben pedig csak az érkezésükről szóló híreket –, hogy reakcióját a védekezés bármilyen eszközzel – akár ártatlan emberek bebörtönzésével – történő megvalósítása vezérli.

Végezetül fontos kitérni arra is, hogy jelen kutatásban a történelmi viktimizáció eltérő megkonstruálási módjai helyett a szituáció-specifikus, vagyis konkrét helyzetek összehasonlíthatóságára vonatkozó ítéletek gyakorolták a szignifikáns hatást. Az itt kapott eredmények bár lényegében összhangban vannak a második vizsgálat eredményeivel (ld. történelmi exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések befolyásoló hatása), vagyis a csoportot ért megpróbáltatások összehasonlíthatóságára épülő inkluzív vélekedések pozitív, míg az ezt elutasítók negatív attitűdökhöz vezetnek a menekültek irányában. A különbség abban van, hogy a specifikus inkluzív áldozati vélekedések nem amolyan univerzálisan érvényes történelmi összehasonlításokon, vagyis a csoport múltbeli megpróbáltatásainak más (közvetlenül nem-specifikált) csoportokkal történő összemérésén alapulnak, hanem az esemény jellegét tekintve konkrét, szituáció-specifikus összevetésen, mely explicit módon magában foglalja a menekülteket. A hasonló típusú élmények pedig egyrészt megkönnyíthetik a közös hang megtalálását, ugyanakkor akár identitás-fenyegetést is hordozhatnak magukban. Hiszen az inkluzivitással sokszor együttjár a sérelmek „általánosíthatósága”, ami veszélyeztetheti az áldozati identitással rendelkező csoportok speciális státuszát és identitását (Vollhardt, 2009b).

Másik oldalról ráadásul, a csoportokat ért megpróbáltatások közötti hasonlóságok elutasítása, azaz a különbségeknek a kihangsúlyozása akár versengő áldozatisághoz is vezethet (Noor, Brown, Gonzalez és mtsai, 2008, 2012; Vollhardt, 2009b). Hipotetikusán az is elképzelhető, hogy a közel-keleti menekülteket tárt karokkal fogadó Európa a

magyarok számára sebeket tép fel, hiszen ahogyan Pataki (2011) is írja, a magyarok Európával kapcsolatos viszonyában tetten érhető a cserbenhagyottság és örök sértettség érzése. De tovább árnyalják az ilyen irányú értelmezéseket De Guissmé és Licata (2017) eredményei is, melyek szerint, ha egy áldozati csoport egy másik, szintén áldozati csoport szenvedéseit úgy észleli, hogy a másik csoport sérelmei nagyobb elismerésben részesültek egy harmadik fél által, az a külső csoport iránti negatív attitűdöket eredményez, amit nem a szenvedések észlelt súlyossága, hanem a saját csoport szenvedéseinek az elismeréséért folytatott versengés közvetít. Ugyanígy, örmény amerikaiak például gyakran adnak hangot neheztelésüknek, mely szerint jelentős eltérés van a Holokauszt és az örmény népirtás nemzetközi elismerésében, hangsúlyozva egyúttal azt is, hogy mindez a két csoportot egyértelműen távolabb sodorja egymástól (Vollhardt, 2015).

VIII.3.2. A veszélyes vélekedések mediáló szerepe a kollektív áldozati vélekedések és a menekültek iránti attitűdök között

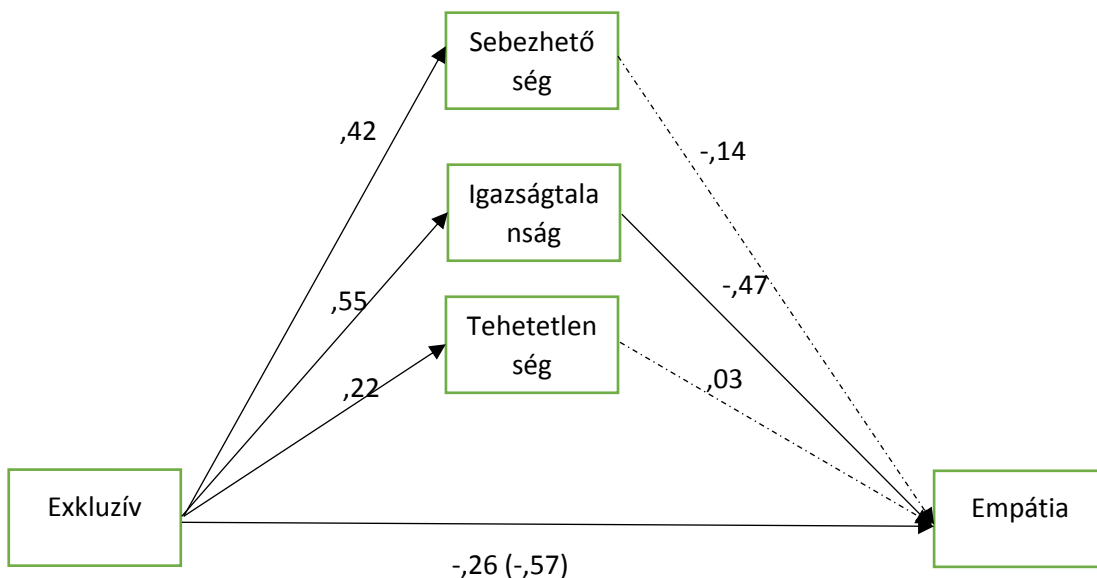
A kutatás másik fő kérdésének értelmében arra voltam kíváncsi, hogy a sajátos történelmi reprezentációkból eredeztethető kollektív áldozatiság milyen közvetítő változókon keresztül fejt ki a hatását aktuális társadalmi kérdésekben adott válaszokra, jelen esetben a menekültek irányában mutatott attitűdökre. Ehhez az Eidelson és Eidelson (2003) által megfogalmazott veszélyes vélekedések – észlelt sebezhetőség, igazságtalanság és tehetetlenség - esetleges befolyásoló szerepének feltérképezését választottam, abból az elképzelésből kiindulva, hogy lényegében éppen az ilyen típusú, közös élményekből származó, közös referencia-keretet nyújtó, a világ megértésére szolgáló kollektív templátok képezik a kognitív alapját az áldozati identitáskonstruálásnak. Esetleges mediáló szerepük feltárásával a kollektív áldozati vélekedések működésének alaposabb megértéséhez juthatunk közelebb.

Ennek vizsgálatára többszörös párhuzamos közvetítő elemzéseket végeztem a Hayes (2013) által kifejlesztett PROCESS macro (4-es modell) segítségével (5000 mintán alapuló bootstrapping eljárással, torzítás-korrigált 95%-os megbízhatósági tartománnyal dolgozva).

Lévén, hogy elméleti szempontból elsősorban az exkluzív áldozati vélekedések esetében tűnik relevánsnak és indokoltnak alaposabban is megvizsgálni a veszélyes vélekedések mediáló hatását, így a közvetítő elemzések független változójaként mindenhol az exkluzív áldozati vélekedések kerültek a modellbe. Az egymástól független közvetítő változók: a sebezhetőség, az észlelt igazságtalanság és a tehetetlenség voltak. Kimeneti változóként pedig kíváncsi voltam az eddig használt, menekültek iránti pozitív és negatív attitűdök mérésére szolgáló minden változóra, így egyesével megvizsgáltam mindegyiket.

Az első három modellben az exkluzív áldozati vélekedéseknek külön-külön a menekültek iránti empátiára, segítségi szándékra, valamint valós segítségre gyakorolt közvetett hatását elemeztem. A három modell közül az empátia kimeneti változójára vonatkozó kapcsolatok az 5. ábrán kerülnek illusztrálásra, a közvetlen kapcsolatok nem standardizált regressziós koefficiens értékeinek feltüntetésével.

5. ábra Az exkluzív áldozati vélekedések empátia megjelenésére gyakorolt hatásának többszörös, párhuzamos közvetítő elemzése, a közvetlen kapcsolatokra vonatkozó, nem standardizált regressziós koefficiens értékek feltüntetésével. (A szaggatott vonalak a nem szignifikáns útvonalakat jelölik. Az exkluzív vélekedések és az empátia közötti útvonalon jelzett érték a közvetlen hatást mutatja, mögötte zárójelben pedig a teljes hatás értéke szerepel).

A vizsgált modellek mind az empátia [$F(1,266)=56,13, p<,01, R^2=,17$], mind a segítségi intenció [$F(1,267)=42,26, p<,01, R^2=,14$], mind pedig a valós segítség esetében

[$F(1,148)=24,43, p<,01, R^2=,14$] szignifikánsak. Az exkluzív vélekedések empátiára [$b=-,57, SE=,08, t=-,7,49, p<,01, CI (-0.72, -0.42)$], segítési szándékra [$b=-,29, SE=,04, t=-,6,5, p<,01, CI (-0.38, -0.20)$], és valós segítésre [$b=-275,18, SE=55,67, t=-4,94, p<,01, CI (-385.20, -165,16)$] gyakorolt teljes hatása szintén szignifikáns. A mediátor változók közvetítő hatására vonatkozó regressziós koefficiens, standard hiba és 95%-os konfidencia intervallumok értékeit a 24. táblázatban ismertetem. Az exkluzív áldozati vélekedések az empátiára és a segítési szándékra az észlelt igazságtalanság, a valós segítésre pedig a sebezhetőség változóján keresztül fejtenek ki szignifikáns közvetett hatást. Az exkluzív vélekedések közvetlen hatása az empátiára [$b=-,26, SE=,09, t=-2,77, CI (-0.44, -0.07)$] szignifikáns, míg a segítési szándékra [$b=-,08, SE=,05, t=-1,49, CI (-0.18, 0.03)$] és a valós segítésre [$b=-79,88, SE=68,27, t=-1,17, CI (-214.81, 55.06)$] nem szignifikáns. Ez azt jelenti, hogy az empátia esetében részleges közvetítésről, a segítési intenció és valós segítés esetében pedig a mediátor változókon keresztül kifejtett teljes közvetítésről beszélhetünk.

24. táblázat A mediátor változók közvetítő hatására vonatkozó regressziós koefficiens, standard hiba és 95%-os konfidencia intervallumok értékei

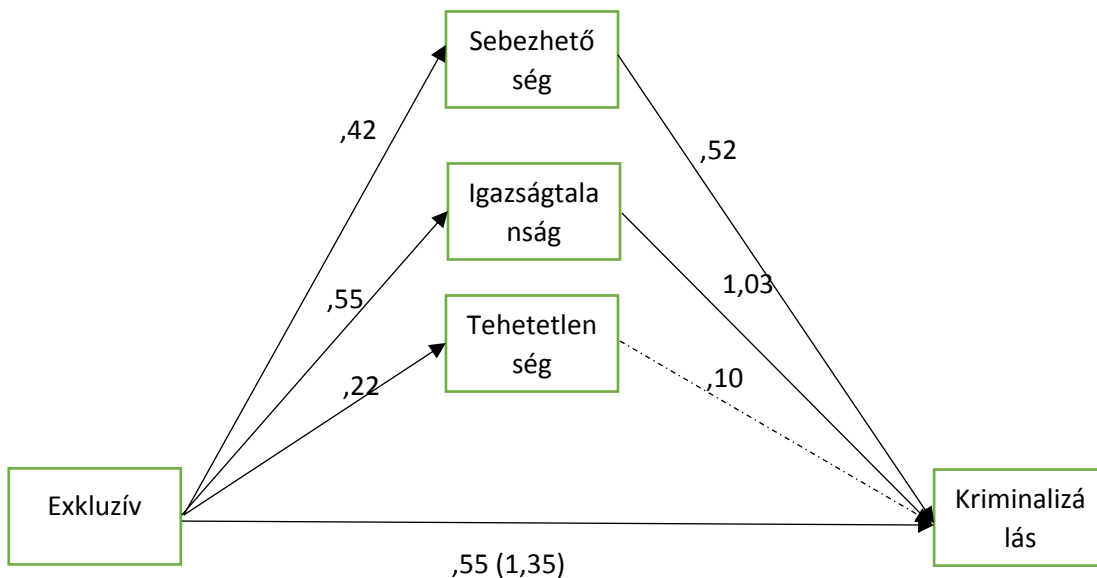
Függő változó	Mediátor	<i>b</i>	<i>SE</i>	Konfidencia intervallum (Bootstrapped 95% CI)
Empátia	Sebezhetőség	-,06	,07	(-0.19, 0.06)
	Igazságtalanság	-,26	,08	(-0.41, -0.11)
	Tehetlenség	,006	,04	(-0.08, 0.08)
	Teljes	-,31	,07	(-0.44, -0.18)
Segítési szándék	Sebezhetőség	-,03	,03	(-0.10, 0.03)
	Igazságtalanság	-,16	,04	(-0.25, -0.08)
	Tehetlenség	-,01	,02	(-0.06, 0.02)
	Teljes	-,21	,04	(-0.28, -0.13)
Valós segítés	Sebezhetőség	-89,80	39,00	(-180.67, -24.57)
	Igazságtalanság	-82,27	54,63	(-198.85, 19.25)
	Tehetlenség	-23,23	21,41	(-77.15, 10.70)
	Teljes	-195,30	45,43	(-288.34, -109.56)

Megjegyzés A szignifikáns kapcsolatok félkövérrel kiemelve (Amennyiben a 95%-os konfidencia intervallum nem tartalmazza a 0 értéket, a közvetett kapcsolat szignifikánsnak tekinthető)

A következő modellekben az exkluzív áldozati vélekedéseknek külön-külön a valódi fenyegetésre, a szimbolikus fenyegetésre, a félelemre, a katonai védekezésre és a menekültek kriminalizálására gyakorolt közvetett hatását elemeztem. Az öt modell közül ezúttal a kriminalizálás kimeneti változójára vonatkozó kapcsolatokat szemléltetem a 6.

ábrán, a közvetlen kapcsolatok nem standardizált regressziós koefficiens értékeinek feltüntetésével.

6. ábra Az exkluzív áldozati vélekedések menekültek kriminalizálására való hajlamára kifejtett hatásának többszörös, párhuzamos közvetítő elemzése, a közvetlen kapcsolatokra vonatkozó, nem standardizált regressziós koefficiens értékek feltüntetésével. (A szaggatott vonal a nem szignifikáns útvonalat jelöli. Az exkluzív vélekedések és a kriminalizálás közötti útvonalon jelzett érték a közvetlen hatást mutatja, mögötte zárójelben pedig a teljes hatás értéke szerepel).

A vizsgált modellek mind a valódi fenyegetés [$F(1,264)=91,55, p<,01, R^2=,26$], mind a szimbolikus fenyegetés [$F(1,267)=129,07, p<,01, R^2=,33$], mind a félelem [$F(1,267)=63,09, p<,01, R^2=,19$], mind a katonai védekezés [$F(1,266)=123,22, p<,01, R^2=,32$], mind pedig a menekültek kriminalizálása esetében [$F(1,265)=118,95, p<,01, R^2=,31$] szignifikánsak. Az exkluzív vélekedések valódi fenyegetésre [$b=,59, SE=,06, t=9,57, p<,01, CI (0.46, 0.71)$], szimbolikus fenyegetésre [$b=,77, SE=,07, t=11,36, p<,01, CI (0.63, 0.90)$], félelemre [$b=,43, SE=,05, t=7,94, p<,01, CI (0.33, 0.54)$], katonai védekezésre [$b=,88, SE=,08, t=11,10, p<,01, CI (0.72, 1.03)$] és kriminalizálásra [$b=1,35, SE=,12, t=10,91, p<,01, CI (1.10, 1.59)$] gyakorolt teljes hatása szintén szignifikáns. A mediátor változók közvetítő hatására vonatkozó regressziós koefficiens, standard hiba és 95%-os konfidencia intervallumok értékeit a 25. táblázatban ismertetem.

25. táblázat A mediátor változók közvetítő hatására vonatkozó regressziós koefficiens, standard hiba és 95%-os konfidencia intervallumok értékei

Függő változó	Mediátor	<i>b</i>	<i>SE</i>	Konfidencia intervallum (Bootstrapped 95% CI)
Valódi fenyegetés	Sebezhetőség	,20	,05	(0.11, 0.29)
	Igazságtalanság	,26	,05	(0.18, 0.37)
	Tehetlenség	,04	,03	(-0.01, 0.09)
	Teljes	,49	,05	(0.40, 0.59)
Szimbolikus fenyegetés	Sebezhetőség	,21	,05	(0.11, 0.32)
	Igazságtalanság	,28	,06	(0.17, 0.41)
	Tehetlenség	,03	,03	(-0.02, 0.10)
	Teljes	,53	,05	(0.43, 0.64)
Félelem	Sebezhetőség	,19	,04	(0.11, 0.28)
	Igazságtalanság	,20	,05	(0.12, 0.31)
	Tehetlenség	,02	,02	(-0.02, 0.07)
	Teljes	,42	,05	(0.33, 0.51)
Katonai védekezés	Sebezhetőség	,20	,07	(0.07, 0.34)
	Igazságtalanság	,39	,07	(0.26, 0.54)
	Tehetlenség	,004	,04	(-0.06, 0.07)
	Teljes	,59	,07	(0.47, 0.74)
Kriminalizálás	Sebezhetőség	,22	,11	(0.03, 0.44)
	Igazságtalanság	,56	,12	(0.33, 0.82)
	Tehetlenség	,02	,06	(-0.09, 0.14)
	Teljes	,80	,11	(0.59, 1.02)

Megjegyzés A szignifikáns kapcsolatok félkövérrel kiemelve (Amennyiben a 95%-os konfidencia intervallum nem tartalmazza a 0 értéket, a közvetett kapcsolat szignifikánsnak tekinthető)

Az exkluzív áldozati vélekedések minden kimeneti változó esetében a sebezhetőség és az észlelt igazságtalanság változóján keresztül fejtenek ki szignifikáns közvetett hatást. Az exkluzív vélekedések közvetlen hatása a valódi fenyegetésre [$b=,09$, $SE=,06$, $t=1,49$, $CI (-0.03, 0.21)$] és a félelemre [$b=,02$, $SE=,06$, $t=,29$, $CI (-0.10, 0.13)$] nem szignifikáns, míg a szimbolikus fenyegetésre [$b=,24$, $SE=,07$, $t=3,41$, $CI (0.10, 0.38)$], a katonai védekezésre [$b=,28$, $SE=,08$, $t=3,36$, $CI (0.12, 0.45)$] és a kriminalizálásra [$b=,55$, $SE=,14$, $t=3,93$, $CI (0.27, 0.82)$] szignifikáns. Ez azt jelenti, hogy a valódi fenyegetés és a félelem esetében a mediátor változókon keresztül kifejtett teljes közvetítésről, a szimbolikus fenyegetés, a katonai védekezés és a menekültek kriminalizálása esetében pedig részleges közvetítésről beszélhetünk.

A tehetetlenség egyik elemzésben sem mutatott szignifikáns mediáló hatást.

Megvitatás

A korábbiak során ismertetett kutatási eredmények alapján látható, hogy az eltérő áldozati vélekedések különböző kontextusokban szisztematikusan ugyanolyan irányú összefüggéseket mutatnak. Nevezetesen, az inkluzív áldozati vélekedések a csoportközi kapcsolatok szempontjából konstruktívabb, míg az exkluzív áldozati vélekedések destruktívabb kapcsolatrendezést jósolnak be. Jelen vizsgálat célja annak tesztelése volt, hogy az áldozatisággént címkézett élményszervezés, azon belül is a jellemzően negatív kimenetekhez vezető exkluzív áldozati vélekedések pontosan milyen világértelmezési módokon, azaz milyen közvetítő változókon keresztül fejtik ki hatásukat aktuális társadalmi-politikai kérdésekben mutatott reakciókra. Az Eidelson és Eidelson (2003) által megfogalmazott veszélyes vélekedések alkalmazását az indokolja, hogy ezek a csoportnak olyan, a körülötte lévő világ működésére vonatkozó, többnyire saját csoport-elfogultsággal, és ezáltal torzításokkal jellemezhető közösen osztott vélekedései, melyek sajátos módon csoportközi konfliktusok forrásai lehetnek, és mint ilyenek, az exkluzív áldozati vélekedésekkel való esetleges összefüggéseik révén, az áldozati tudat működésének hátterében álló folyamatok alaposabb megértéséhez vihetnek közelebb.

Vizsgálatomban az észlelt igazságtalanság, sebezhetőség és tehetetlenség változóit mértem fel, és az eredmények alapján a negatív csoportközi kimenetek mindegyikénél, azaz a menekültekkel kapcsolatos valódi és a szimbolikus fenyegetettség, a félelem, a katonai jelenlét és a menekültek kriminalizálása esetében is a saját csoportot korábban ért észlelt igazságtalanságok, és a saját csoport sérülékenységének érzése volt az, ami közvetítette az exkluzív áldozati vélekedések hatását. A pozitív viszonyulások kapcsán is ehhez hasonló összefüggéseket találtam, azzal a különbséggel, hogy a menekültek irányában érzett és mutatott empátia és segítségi szándék az igazságtalanság, a valós segítség pedig a sebezhetőség közvetítésével jelent meg, értelemszerűen fordított összefüggésben, azaz például a magyarságot ért igazságtalanságok fokozott észlelése a menekültek iránti csökkent empátiát eredményezett. Ráadásul a segítségi intenció és valós segítség, valamint a valódi fenyegetés és a félelem esetében a mediátor változókon keresztül kifejtett teljes közvetítésről beszélhetünk, azaz az exkluzív áldozati vélekedések egy-az-egyben ezeken keresztül fejtik ki hatásukat a menekültekre adott reakciókra.

Az exkluzív áldozati vélekedések, vagyis az az elképzelés, hogy a csoport másokhoz képest több megpróbáltatásnak volt kitéve, bizonyos szempontból magában foglalja az igazságtalanság és sebezhetőség képzetét (pl. Bar-Tal és mtsai, 2009). Kicsit

alaposabban szemügyre véve, az igazságtalanság érzése mintha körülölelné az áldozatiságot: egyrészt táplálja, vagyis szerepet játszik a kialakulásában, másrészt a már létrejött áldozati identitásnak a jelen viszonyok között is közvetíti, felerősíti a hatását. Hiszen egyrészt az, hogy a saját csoport másokhoz képest többet szenvedett, vagyis számos igazságtalanság és méltánytalanság elszenvedője volt a múltban, az feltehetően hozzájárul az exkluzív áldozati vélekedések kialakulásához. Egy ilyen értelemben szenzitivizált csoport pedig érthető módon hajlamosabb a jelen eseményeit is úgy értelmezni, ami alátámasztja ezt a fajta valóságkonstrukciót, vagyis akár torzítások révén is hajlamosabb a csoporttal történt eseményeket igazságtalannak ítélni. Ahogy látható, mindez pedig a menekültek helyzete iránt mutatott empátia és segítségi szándék csökkenéséhez, sőt az ellenséges reakciók felerősödéséhez vezet. A csoport nem érti, hogy hogyan is várhatja el tőle bárki, hogy segítőkés kezdet nyújtson a rászorulóknak, ha az ő irányában sem mutatnak mások méltányosságot. Olybá tűnik, hogy a korábban már többször említett sértettség (Pataki, 2011) és cserbenhagyottság (Csepeli, 1992) érzései sejlenek fel a háttérben. A magyarok fő traumájának, Trianonnak az üzenete, hogy a magyarokkal elbánt az egész világ, ellenségek veszik körül (Pfitzner, 2013).

Eidelson és Eidelson (2003) szerint az igazságtalan külvilág képe azon túl, hogy növeli a saját csoporttal való azonosulást (Brewer és Brown, 1998), az ártatlanság és áldozatiság témáinak retorikai eszközökkel történő sikeres ötvözésével hatékony mozgósító erővel bír és cselekvésre ösztönöz. Az igazságtalan külvilág mint értelmezési keret lényegében segít definiálni egy problémát és azonosítani egy speciális ellenséget, aki felelőssé tehető a csoportot ért nehézségekért (Gamson, 1995); és ez, vagyis külső csoportok, külső tényezők felelőségének hangsúlyozására mutatott fokozott hajlam - ahogy korábbi kutatások is igazolják (ld. pl. Csepeli, 1992, 2013b; Ferenczhalmy, Szalai és László, 2011; László, 2003; Szalai és László, 2007; Vincze, 2009; Vincze és László, 2010) - a magyarság pszichés működés módjától sem áll távol.

A sebezhetőség mint szignifikáns mediáló változó az exkluzív áldozati vélekedésekkel erősebben egyetértők részéről ugyanígy könnyen megérthető. Hiszen egy másokhoz képest komolyabb megpróbáltatásokat elszenvedni kénytelen csoport természetesen sérülékenyebbnek tűnik, ami nem csak a csoport belső életét, de külső csoportokkal való kapcsolatát is befolyásolja. A csoporton belül megnövekedett szolidaritás és etnocentrizmus, valamint a csoport határainak a megerősítése (LeVine és Campbell, 1972) jelenik meg, a külső csoportok irányában pedig az átélte fokozott

sérülékenység megfelelő alapot teremt ahhoz, hogy a csoport érzékenyebben reagáljon bármely vélt vagy valós fenyegetéssel szemben, ami egyúttal indokoltá teszi a csoport számára azt is, hogy saját önvédelme és biztonsága érdekében ne féljen akár szélsőséges, agresszív eszközökhöz is nyúlni. Maoz és Eidelson (2006) eredményei alapján, akik úgy ítélik meg, hogy a saját csoport sérülékeny, és hogy más csoportok igazságtalanul jártak el vele szemben, jobban támogatják az akár szélsőségesebb konfliktuskezelési stratégiákat is. Az eltúlzott mértékű észlelt sebezhetőség azonban gyakran a kockázatok túlbecsüléséhez vezet. Lake és Rothchild (1998) szerint a jövővel kapcsolatos félelem a leggyakoribb oka az etnikai konfliktusoknak, és gyakran vezet az erőszak körforgásához. Jelen kutatásban kapott eredmények alátámasztani látszanak ezt a gondolatmenetet, eszerint a saját csoport észlelt sebezhetősége a valódi és szimbolikus fenyegetettség és a félelem érzésén túl, a katonaság bevetésével, sőt a menekültek kriminalizálásával – szigorú büntetésével és bebörtönzésével - kapcsolatos vélekedések megjelenésére is hatással volt.

A csoport helyzete felett érzett tehetetlenség, vagy kilátástalanság, ami a csoport képességei mellett a környezetében lévő lehetőségeket is tükrözi, nem mutatott összefüggést a vizsgált változókkal. Ennek jellegzetessége, hogy a közösen osztott pesszimizmus leszűkíti a csoport fókuszát önmaga gyengeségére és belső korlátaira. A saját csoport szenvedéseinek egyediségét hangsúlyozó vélekedések azonban az eredmények alapján nem a csoport észlelt tehetetlenségén, önmaga korlátaira való fókuszáláson keresztül fejtik ki hatásukat, sokkal inkább a más csoportok által okozott igazságérzetet vagy fizikai biztonságot érintő fenyegetettség-érzésen keresztül. Ez a kifelé fókuszálás pedig az aktuális helyzetben egy ezidáig ismeretlen és többségében kiszolgáltatott csoport irányában mutatott ellenséges reakciókat eredményezett.

IX. Összegzés és általános megvitatás

A csoport történelme és kollektív identitása ugyanazon érme két oldala. Ha a nemzeti csoport történelmi reprezentációjában központi szerepet töltenek be a más csoportok által okozott sérelmek, az évszázadok során elszenvedett kudarcok és veszteségek, az jó eséllyel csoportszintű áldozati identitást alakít ki. Hogy egy nemzet hogyan definiálja önmagát, milyen képpel rendelkezik saját magáról és a világban elfoglalt helyéről, alapvetően befolyással van másokhoz való viszonyára, az aktuális társadalmi-politikai kérdésekre, problémákra adott reakcióira.

Dolgozatomban elsősorban a történelmi viktimizációból eredeztethető kollektív áldozati vélekedések eltérő konstruálási módjainak a hatását vizsgáltam aktuális csoportközi helyzetekben mutatott viszonyulási módokra. A különböző társadalmi és politikai kontextusokban kapott eredmények igazolják az elméleti predikciók alapján megfogalmazható előzetes feltevéseket. E szerint minden egyéb demográfiai és politikai változótól, valamint a nemzeti azonosulási módoktól függetlenül is, a csoport áldozati történelmének egyéni reprezentációs különbségei, vagyis, hogy a múltbeli megpróbáltatások más csoportok szenvedéseivel viszonyítva milyen keretben – inkluzív vagy exkluzív - kerülnek megkonstruálásra, önmagukban is képesek bejósolni napjaink különböző társadalmi kérdéseire adott válaszokat. A két eltérő áldozati vélekedés külső csoportok iránti viszonyulásokra gyakorolt hatása szisztematikus mintázatot mutat. Míg az exkluzív áldozati vélekedések a csoportközi kapcsolatok szempontjából jellemzően destruktív kimenetelhez, az inkluzív áldozati vélekedések konstruktív kimenetelhez vezetnek.

A kutatások legfontosabb eredményeit röviden összegyűjtve: az inkluzív áldozati vélekedések (1) a románokkal és szlovákokkal kapcsolatos megbékéléshez; (2) az ukránokon és az ukrainai magyarokon való segítségi hajlandósághoz; (3) az EU tagság pozitív megítéléséhez; valamint (4) a menekültek helyzete iránti empátiához és proszociális segítséghez vezettek.

Akik tehát a magyarság történelmi szenvedéseit más nemzetek megpróbáltatásaival összemérhetőnek és hasonlóknak tartják, napjaink csoportközi kontextusaiban sem kizárólag a saját csoport, hanem a másik fél perspektíváját is képesek és hajlandóak figyelembe venni. Így ők elsősorban nem a saját csoport-külső csoport felosztásban látják a világot, sokkal inkább egy fölrendelt kategóriát létrehozva

kiterjesztik identitásuk határait, melyen belül mindenki egyenértékű, elsősorban ember, és mint ilyen, eredendően pozitív viszonyulásokra érdemes. Működés módjuk elsősorban a nyitottság és empátia mentén írható le. Ementén érthetővé válik, hogy az inkluzív áldozati vélekedésekkel rendelkezők miért hajlandóak nyitni lényegében bárki irányában, úgymint a rossz történelmi emlékeket felidéző románok és szlovákok, vagy a jelenleg kiszolgáltatott helyzetben lévő ukránok és menekültek felé is. Az ukránok esetében feltehető, a menekültek esetében pedig már empirikusan is igazolást nyert az az elképzelés, hogy a hasonló áldozati tapasztalatok adják az alapját a segítségre való fokozott hajlamnak. Az '56-os magyarok és a napjainkban érkező menekültek megpróbáltatásai közötti közvetlen hasonlóság az, ami a másik helyzetébe való behelyezkedés révén a jelen helyzetben mutatott pozitív attitűdök háttérében felfedezhető. De ugyanez a nyitottság nyilvánul meg az EU irányában is, amely minden másnál valóságosabban jeleníti meg az inkluzivitással együttjáró fölérendelt csoporttagságban való osztozást és feloldódást, ami a valahova tartozás érzését képes nyújtani.

Ami az exkluzív áldozati vélekedéseket illeti, ezek (1) a Trianoni békeszerződés kapcsán a szomszédos románokkal és szlovákokkal kapcsolatos nehezteléshez; (2) az Ukrajnát sújtó válság kapcsán – szintén a Trianoni döntések értelmében Magyarországtól elszakított – Kárpátalja visszavételének támogatásához és az ott élő magyarok kizárólagos segítségéhez; (3) az Európai Unió hibáztatásához, és az EU által a magyar szuverenitásra gyakorolt fenyegetettség érzésének megjelenéséhez; (4) ezen kívül a menekültekkel kapcsolatban átélt fenyegetettséghez és félelemhez, sőt a katonai beavatkozás és a menekültek kriminalizálásával való egyetértéshez vezettek.

Az exkluzív áldozati vélekedések kimeneteire vonatkozó eredmények áttekintése két fő motívum meglétét sejteti: a kapott eredmények legfőbb tanulságai bizonyos szempontból mind-mind a sértettség és az önvédelem igénye mentén ragadhatók meg. Az áldozati identitással rendelkező magyarság esetében ezek könnyen értelmezhető háttérmotívumok. Mindez ráadásul külön alátámasztást nyer, ha az Eidelson és Eidelson (2003) által megfogalmazott veszélyes vélekedések: az észlelt igazságtalanság és a sebezhetőség harmadik vizsgálatban mutatott közvetítő hatásaira gondolunk. Ezek az eredmények empirikusan is igazolják, hogy az igazságtalanság, és az ezzel adott körülmények között szorosan együtt járó sértettség, valamint a sebezhetőség, és az ebből automatikusan származtatható önvédelmi igény alapvetően közvetítő szerepet tölt be az exkluzív áldozatiság gondolata és a negatív csoportközi reakciók között. Ezek, ha nem is

kizárólagos, de feltehetően központi szerepet játszanak az exkluzív áldozatiság gondolatkörének, koncepciójának és működésének megértésében, hiszen segítenek árnyalni és mélyrehatóbban értelmezni az eredményeket. Ezek alapján tehát a sebezhetőség lesz az, ami a fokozott fenyegetettség-érzést indokolja, legyen az Európai Unió által a magyarok szuverenitására gyakorolt veszély érzése, vagy a menekültek reprezentációjának központi elemeként meghatározható fizikai, valamint kultúrát és értékeket érintő észlelt veszély felerősödése. A csoport szenvedéseit kivételesnek tartók a kiszolgáltatottságtól és újra-traumatizációtól való félelmükben, a saját csoport védelmére fókuszálnak, ez adott esetben más csoportok szenvedéseinek el nem ismerésével a külső csoport helyzete iránti közömbösséghez, sőt önzéshez (Mack, 1990), vagy a szenvedések súlyosságának tagadásával akár az áldozati szerepért folytatott versengéshez (Noor, Schnabel, Halabi és Nadler, 2012) is vezethet. Ezek, a csoport sérülékenységből kiinduló világtérképezési módok, a „ne legyünk többé passzív áldozatok” üzenete által vezérelve, az igazoltnak tűnő önvédelem mellett a morális feljogosultság érzésén keresztül szélsőségesebb reaklási módokhoz, akár túlkapásokhoz, például a katonai fellépés támogatásához, kiszolgáltatott emberek kriminalizálásához is vezethetnek (pl. Klar és mtsai, 2013; Maoz és Eidelson, 2007). Másik oldalon, az észlelt igazságtalanság érzése lesz az, ami legalább részben képes lehet magyarázni, hogy lassan egy évszázaddal ezelőtti trauma kapcsán a magyarok miért neheztelnek még napjainkban is szomszédaikra, és hogy miért érzik úgy, hogy a régi sérelmeiket kárpótolva, revíziós törekvéseinek 21. századi újraélesztése igazoltnak tekinthető egy kiszolgáltatott helyzetben lévő csoporttal szemben. De ugyanígy, az EU hibáztatása és a menekültek iránti ellenséges viszonyulások háttérében is ott munkálkodhat az áldozatiságból fakadó észlelt igazságtalanság és vele együttjáró sértettség, hiszen a magyarság szenvedéseit mindezidáig senki nem ismerte el, nem kárpótolta; ez azonban – különösen, ha épp a csoport választott traumáját érinti – az észlelt igazságtalanság érzésének további növekedésén túl az áldozatiság élményének újraéléséhez vezethet (Hameiri és Nadler, 2017). A magyarok meg nem értettségének és cserbenhagyatottságának ráadásul egészen új értelmet ad az EU részéről feltétlenül tűnő segítőkészség a menekültekkel szemben. A külső fél részéről érkező fokozottabb elismerés, amely ráadásul a másik csoportot tünteti ki, a csoport iránti negatívabb viszonyulásokhoz vezet (De Guissmé és Licata, 2017).

A csoport ugyanakkor kiszolgáltatottságát és sérülékenységét kompenzáló a saját csoport túlértékelésével, felsőbbrendűségébe vetett hitének megerősödésével reagálhat (pl. Mészáros, Szabó és László, 2013). Így lesz a csoport az elszenvedett vereségeknek, ha más nem, legalább morális szempontból pozitív szereplője (Vollhardt, 2009b).

Bár kutatásaim fókuszában nem a saját csoporton belüli folyamatok, hanem a külső csoportok iránti viszonyulások feltárása szerepelt, az áldozatiság koncepciójának alaposabb megértése érdekében érdemes lehet néhány gondolat erejéig kitérni az áldozati vélekedések és a saját csoporttal kapcsolatos reakciók, nevezetesen a nemzettel való azonosulás kapcsolatára is. Az elvégzett kutatások során meglehetősen egyértelmű kép látszik kibontakozni: az exkluzív áldozati vélekedések legjelentősebb prediktora a glorifikáció volt; a legtöbb negatív csoportközi kimenetel bejósolásában az exkluzív áldozatiság és a glorifikáció szorosan együtt járt egymással. A kettő kapcsolata jól értelmezhető, különösen, ha abból indulunk ki, hogy egy jellemzően lefelé ívelő szekvenciák mentén leírható történelmi pályával rendelkező nemzet (László, 2012) identitásának erősítése céljából kialakíthatja önmaga számára a magyarság megmaradásából, a puszta túlélés tényéből táplálkozó 'mindezek ellenére még mindig itt vagyunk' érzését (Csepeli, 1992). Ez, valamint a csoporttagok számára általában jelentős büszkeség érzéssel járó 'kis nép kiemelkedő szellemi és kulturális teljesítményekkel' megközelítés az önsajnálattal és a büszkeséggel egyet hozza létre. Mindezek pedig a Volkan (2001, 2006) által megfogalmazott választott dicsőség fogalmával rokoníthatók. A koncepció alapvetően azon eseményekre és hősökre való rituális megemlékezés gyakorlatát ragadja meg, amelyeknek a mentális reprezentációi a csoport tagjai számára a siker és diadal közösen osztott érzését adják. Ez pedig nem csak nemzeti ünnepeken jelenik meg, hanem akár a tudományos, művészeti és sport eredmények kapcsán is, és gyakran nacionalista célok támogatására mobilizálja a csoporttagokat. Az instabil, fenyegetett identitással jellemezhető nemzetek számára a saját csoport dicsőítése, másokhoz képest való felsőbbrendűségének hirdetése identitáserősítő funkcióval bír. Így kapcsolódik össze egymással a csoport identitás tartalma és az egyéni azonosulás módja, vagyis az identitás makro- és mikroszintű szociálpszichológiai tényezői (ld. David és Bar-Tal, 2009). Hogy az individuális azonosulás és az identitás csoportspecifikus tartalma összefüggenek, ráadásul közösen játszanak szerepet a külső csoportok iránti viszonyulásokra, más kutatások is kimutatták. Lengyel mintán például a saját csoporttal

való azonosulás erőssége a versengő áldozatiságot jósolta be, ami viszont közvetítette az azonosulás hatását az ellenséges csoportok iránti negatív kimenetekre (Bilewicz és Stefaniak, 2013). Ehhez hasonlóan, Észak-Írországból a saját csoporttal való erősebb azonosulás közvetítette a kapcsolatot a versengő áldozatiság és a saját csoport múltbeli erőszakos tetteinek igazolása között (Noor, Brown, és Prentice, 2008). Golec de Zavala és Cichocka (2012) elemzéseikben pedig már az azonosulás intenzitásán túl annak módját is figyelembe vették a csoport áldozattá válása kapcsán tapasztalható reakciók vizsgálata során. Lengyel mintán arra találtak bizonyítékot, hogy bizonyos szempontból a glorifikációval rokonítható kollektív nárcizmus összefüggésbe hozható az ostromlott erőd mentalitással. De ugyanígy Burundiban és a Kongói Demokratikus Köztársaságban a saját csoport észlelt felsőbbrendűsége (ld. Roccas, Sagiv, Schwartz, Halevy és Eidelson, 2008) exkluzív áldozati tudatot jósolt be, ami közvetítette a felsőbbrendűség hatását a negatív csoportközi attitűdökre vonatkozóan (Vollhardt és Bilali, 2015).

Összegezve, az exkluzív áldozati vélekedések reaktiválva a választott traumához fűződő negatív érzelmeket a külső csoportok irányában mutatott ellenséges attitűdökhöz vezetnek. Pfitzner (2013) megfogalmazásával élve „a csoport paranoid módon reagálhat, ellenségképekkel, kirekesztéssel, a csoport tisztaságát kihangsúlyozva [...], ami az agresszív előítéletek megerősödéséhez [...] vezethet.” Elismerve bár, hogy a fenyegető élményekből táplálkozó félelem olykor adaptív válaszokra sarkall, hiszen a túlélést célozza (Bar-Tal, 2001), mégis, ez, az exkluzív áldozati vélekedésekkel együtt járó erőteljes saját csoport fókusz félelem és bizalmatlanság generálta bezárkózást és beszűkültséget eredményez. Végül soron pedig egy alapvetően merev, a világban végbemenő gyors változásokhoz, a kor újfajta kihívásaihoz alkalmazkodni képtelen társadalom jön létre, ami egyúttal hosszabb távon a csoport hatékony működését és fennmaradását is veszélyezteti. Ahogyan Fülöp és munkatársai (2013) felhívják rá a figyelmet, a traumatikus események kognitív és érzelmi feldolgozásához aktív és konstruktív megküzdési módokra lenne szükség, mely a gyász munka mellett a megbocsátásra való hajlandóságot, sőt a saját csoport felelősségének elismerését is magában foglalja. De része ezeknek az inkluzivitás, azaz a más csoportok perspektívájának figyelembevételére való nyitottság is. Mindezek pedig hosszú távon inkább a pozitív jövő képét előtérbe állító „remény kultúrájának” megerősödéséhez vezethetnek, amely ugyan sok kockázatot és bizonytalanságot rejt magában, mégis, a

kiegyensúlyozott és békés egymás-mellett-élésnek – akár csoport belül, akár csoportok között – az egyik legfontosabb záloga lehet (Bar-Tal, 2001).

X. Korlátok és kitekintés

Végezetül szót ejtenék a bemutatott kutatások, így az eredmények értelmezhetőségének korlátairól, valamint a fejlesztés és továbbgondolás lehetőségeiről is.

Ezek közül az egyik legfontosabb, hogy az adatfelvétel mindhárom kutatás során kényelmi mintavétellel történt. A kitöltők körében jelentősen felülreprezentáltak a magasabb iskolai végzettségű, nagyobb lélekszámú településen élők. Hogy ezek a változók valóban komoly szerepet játszhatnak a válaszokban, például utóbbi kapcsán elég csak a kisebb településeken élők - országos átlaghoz képest - felfokozottabbnak tűnő, menekültekkel kapcsolatos félelem és rettegés generálta reakcióira gondolni (ld. pl. a Tolna megyei Ócsényben és a Zala megyei Esztergályhorvátiban történtek; Vég, 2017, Földes, 2017). De jelen vizsgálati mintáimban a politikai pártpreferencia sem követi a tágabb társadalomban a közvélemény-kutatók által mért arányokat; kutatásaimban jelentős balrátolódás figyelhető meg. Egy reprezentatív mintavétellel ezek a torzítások és hiányosságok kiküszöbölhetővé válnának, ezáltal lényegesen árnyaltabb képet kaphatnánk a vizsgált jelenségekre, a háttérben lévő összefüggésekre vonatkozóan.

Ide tartozik azonban az is, hogy lévén, hogy kutatásaim legfontosabb célja a történelmi tapasztalatokból eredeztethető kollektív áldozattá válás eltérő megkonstruálási módjainak csoportközi kapcsolatokra gyakorolt különböző hatásainak vizsgálata volt, ezért dolgozatomban - bár a mérések során figyelembe vettem, - az eredmények értelmezésében nem szenteltem külön figyelmet a demográfiai és politikai változók szerepének. Ezek önálló elemzése önmagában is külön értelmezésre és megvitatásra lenne érdemes.

A mérésre használt eszközök gyengepontjai között meg kell említeni, hogy a kollektív áldozati vélekedések kérdőíve nem képes kezelni azt a vélekedést, ha valaki szerint a magyarság nem rendelkezik áldozati identitással. Mindössze arra vonatkozó információ gyűjthető, hogy a kitöltő szerint másokhoz képest hasonló vagy nem összemérhető mértékben szenvedtek-e a magyarok. Még az inkluzív áldozati

vélekedésekkel maximálisan egyetértőkről is csak azt tudjuk meg, hogy szerintük a magyarokat nem érte több sérelem másokhoz képest. Ebből azonban nem vonhatjuk le egyértelműen azt a következtetést, hogy ők ne tartanák áldozatnak a magyarság múltját.

Emellett, saját kutatásaimban az exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések között meglehetősen magas (az első vizsgálatban $r > -,70$, a második vizsgálatban $r > -,65$, sőt, ugyanez a helyzet a harmadik vizsgálatban is, ahol rövidített kérdőívvel dolgoztam) korreláció volt kimutatható. Ez egyrészt ellentmond a koncepció eddig ismert, némileg eltérő számú és megfogalmazású állításokkal történő mérése során tapasztaltaknak, amelyek során lényegesen alacsonyabb ($r < -,30$) együttjárás jelentkezett (pl. Vollhardt és Bilali, 2015; Vollhardt, Nair és Tropp, 2016). Másrészt, bár az exkluzív és inkluzív áldozati vélekedéseket külön skálaként kezelő kétdimenziós modell illeszkedési mutatói meghaladták az egydimenziós, komparatív vélekedéseket együtt kezelő modell értékeit, a két típusú vélekedés közötti magas korrelációs együttjárás mégis nyitva hagyja a kérdést; és hosszabb távon további statisztikai és elméleti megfontolásokat tesz szükségessé annak eldöntése, hogy a kérdőív végleges verziója milyen strukturális felépítés mellett a legindokoltabb és leghatékonyabb.

Szintén a kutatás során alkalmazott eszközökből származó korlátot jelenti, hogy számos olyan mérőeszközt alkalmaztam, melyek nem validált kérdőívek, pusztán a vizsgálni kívánt jelenségek mérésére kialakított saját fejlesztésű eszközök. Így bár statisztikai eszközökkel igyekeztem megbízható skálákat létrehozni, azok korántsem tekinthetőek a szigorú értelemben vett tökéletes eszközeinek adott jelenség felmérésének. Ehhez hozzájárul még az is, hogy önbeszámolás, kérdőíves módszerrel dolgoztam, és az adatok korrelatív jellegű összefüggései alapján vontam le a következtetéseket, vagyis oksági magyarázatokra a jelen kutatás eredményei nem alkalmasak.

Mindezeken kívül, a kutatási kérdésfeltevés során számos lényeges szempont nem került mérésre. Ezek közül például, mivel célkitűzéseim között elsősorban a kollektív szintű élményszerveződés hatásainak vizsgálata szerepelt, így önmagában az áldozattá válással kapcsolatos személyes tapasztalatok, vagy családi érintettség szempontja nem képezte részét az elemzéseknek. Azonban számos kutatás igazolja, hogy az egyéni érintettségnek befolyásoló ereje van a csoportközi kimenetekre (pl. Bouchat és mtsai, 2017; Vollhardt és Bilali, 2015; Vollhardt és mtsai, 2016). Így ez az összefüggések további árnyalása szempontjából sem elhanyagolandó.

De ugyanígy, az áldozati vélekedések működésének alaposabb megértéséhez, a háttérben álló tényezők körültekintőbb feltárásához érdemes a későbbiek során akár személyiségvonásbeli, akár további szociálpszichológiai változókkal való kapcsolatának az elemzése is, hogy még többet tudhassunk arról, milyen tényezők okozhatják, közvetíthetik, és módosíthatják az ilyen típusú vélekedéseket.

Ezzel kapcsolatban szeretnék egy olyan szempontot részletesebben is ismertetni, ami bár jelen vizsgálatban nem került figyelembevételre, feltételezésem szerint komoly magyarázóerővel bírhat az áldozati vélekedések működését tekintve. Jövőbeli kutatásaimban külön szempontként kívánom kezelni a szenvedések külső csoport általi észlelt elismerését, ami jelen vizsgálataimban a korábbi agresszor csoportnak minősülő románokkal és szlovákokkal való viszonyulásokra vonatkozó eredmények értelmezése kapcsán merült fel esetleges befolyásoló tényezőként. Nem nehéz belátni: az ágens érzésének visszanyerésén (ld. Shnabel és Nadler, 2008; Nadler és Shnabel, 2008; 2015) túl az áldozati csoportoknak arra is szükségük van, hogy áldozattá válásuk elismerésre kerüljön (Staub, 2008). Az elismerés ugyanis nem csak hogy validálja a csoport élményeit és helyreállítja a morális rendet, de növeli a csoport kollektív önbecsülését és elősegítheti a trauma feldolgozását. Ahogy Maercker, Povilonyte, Lianova és Pöhlmann (2009) felhívják rá a figyelmet, a társas elismerés hiánya individuális szinten is akadályozhatja a traumatizáló élményekből való felépülést és gyógyulást, és erősítheti a poszttraumás reakciókat. Táborokban élő csecsen menekülteket vizsgálva azt találták, hogy a háborús tapasztalatokból fakadó áldozati élmények társas elismerése fordítottan kapcsolódott a poszttraumás stressz szindróma tüneteivel. Eredményeik kapcsán amellet érvelnek, hogy a társas elismerés protektív tényező lehet a trauma feldolgozásában.

A szenvedések agresszor általi elismerésének következtében ráadásul az áldozatok nagyobb biztonságban is érezhetik magukat, hiszen ezek után az atrocitások ismétlődése is feltehetően kisebb valószínűséggel következik be. Vollhardt, Mazur és Lemahieu (2014) kutatásában azok a leszármazottak, akik az örmény népirtás törökök általi elismerését, illetve a zsidó megpróbáltatások lengyelek, és - egy másik feltételben – németek általi elismerését tapasztalták, nagyobb hajlandóságot mutattak a korábbi elkövetőkkel való megbékélésre. Hameiri és Nadler (2017) legújabb eredményei pedig arra is rávilágítanak, hogy a saját csoport szenvedéseinek a másik csoport általi észlelt elismerése nem csupán a megbékéléssel mutat pozitív kapcsolatot, de megnöveli a hajlandóságot arra is, hogy a csoport cserébe elismerje a másik fél megpróbáltatásait is.

Vizsgálatainkban amennyiben a zsidó vizsgálati személyek úgy észlelték, hogy a palesztinok elismerik a Holokauszt megtörténtét, nagyobb hajlandóságot mutattak arra, hogy elismerjék, illetve, hogy felelősséget vállaljanak és bocsánatot kérjenek a palesztinok megpróbáltatásaiért. Fordítva, palesztin mintán ehhez hasonlóan azt kapták, hogy az a vélekedés, hogy az izraeli zsidók elismerik a palesztinok Nakba-val kapcsolatos megpróbáltatásait, összefüggést mutatott a zsidó Holokauszt elismerésére való hajlandósággal és a békés jövőben való hittel. Másik, kísérleti manipulációt alkalmazó vizsgálatukban az áldozatiság külső csoport általi észlelt elismerésének a szintjét (alacsony versus magas) változtatták, és azt kapták, hogy a külső csoport részéről a saját csoport szenvedéseire vonatkozó magasabb szintű elismerés esetén a saját csoport tagjai nagyobb mértékű bizalmat éltek át a külső csoport irányában, egyúttal nagyobb hajlandóságot is mutattak, hogy vállalják a felelősséget, bocsánatot kérjenek és olyan politikai engedményeket tegyenek, melyek a konfliktus békés megoldását segítik elő.

Új szempont mentén közelítenek azok a kutatások, amelyek a korábbi ellenséges csoport helyett külső, harmadik fél irányából érkező elismerés hatását vizsgálják. SimanTov-Nachlieli, Schnabel és Halabi (2015) azt találták, hogy palesztinokat és izraeli zsidókat arról informálva, hogy egy tiszteletreméltó és elismert harmadik fél (pl. tudósok) elismeri csoportjuk áldozati státuszát, sokkal megbocsátóbb és megbékélőbb attitűdöket mutattak a külső csoport irányában, és sokkal kevésbé rendelkeztek pesszimista nézetekkel a konfliktusról. Ide tartoznak már De Guissmé és Licata (2017) kutatásai is, melyek során nem korábbi áldozat-elkövető viszonylatban vizsgálják a szenvedések elismerésének a hatását, hanem olyan ún. harmadik csoportok részéről és irányában, amelyeknek a korábbi viktimizáció élményéhez semmi közük.

A magyarság történelmi viktimizációból eredeztethető észlelt kollektív áldozati identitásának kontextusában különösen izgalmas szempontot jelenthet annak feltárása, hogy a magyarok esetében egyáltalán milyen mértékben jelenik meg igény szintjén a szenvedések szélesebb körben való elismertetése. Ezen túl pedig további kutatás kérdések kiindulópontját képezheti, hogy a korábbi megpróbáltatások észlelt elismerésének (vagy el nem ismerésének) mértéke, akár mint mediáló változó, milyen szerepet játszik napjaink társadalmi és politikai kérdéseiben adott reakcióiban. A kollektív áldozati vélekedések háttértényezőinek (pl. a fentebb tárgyalt észlelt igazságtalanság, sebezhetőség, valamint új szempontként a múltbeli sérelmek elismerésének az igénye) a részletes feltárásával pedig a magyarok működésének mélyrehatóbb megértéséhez juthatunk közelebb.

XI. Felhasznált szakirodalom

- Adwan, S. (2001). Schoolbooks in the Making: From Conflict to Peace; A Critical Analysis of the New Palestinian Textbooks for Grades One and Six. *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics, and Culture*, 8(2), 57-69.
- Alarcon-Henriquez, A., Licata, L., Leys, C., Van der Linden, N., Klein, O., és Mercy, A. (2010). Recognition of shared past sufferings, trust and improving intergroup attitudes in Belgium. *Revista de Psicologia*, 28, 81–110.
- Alexander, J. C., Eyerman, R., Giesen, B., Smelser, N. J., és Sztompka, P. (2004). *Cultural trauma and collective identity*. Univ of California Press.
- Asmal K., Asmal, L., és Roberts, R. S. (1997). *Reconciliation through truth: A reckoning of apartheid's criminal governance*. Capetown: David Phillips Publishers.
- Balogh L. L. (2015) A magyar nemzeti áldozatnarratíva változásai, *Korall 16. évf. 59.sz.*, 36-53.
- Barkan, E. (2000). *The guilt of nations*. London: W. W. Norton
- Bar-Tal, D. (2001). Why does fear override hope in societies engulfed by intractable conflicts as it does in Israeli society? *Political Psychology*, 22, 601-627.
- Bar-Tal, D. (2003). Collective memory of physical violence: Its contribution to the culture of violence. In: E. Cairns és M. D. Roe (Eds.) *The role of memory in ethnic conflict* (pp. 77-93). UK: Palgrave Macmillan
- Bar-Tal, D. (2013). *Intractable conflicts: Socio-psychological foundations and dynamics*. Cambridge University Press.
- Bar-Tal, D., és Antebi, D. (1992a). Beliefs about negative intentions of the world: A study of the Israeli siege mentality. *Political Psychology*, 13(4), 633–645.
- Bar-Tal, D., és Antebi, D. (1992b). ‘Siege mentality in Israel’. *International Journal of Intercultural Relations*, 16, 251–275.
- Bar-Tal, D., és Cehajic-Clancy, S. (2014). From collective victimhood to social reconciliation: Outlining a conceptual framework In: *War, Community, and Social Change* (pp. 125-136). Springer New York.
- Bar-Tal, D., Chernyak-Hai, L., Schori, N., és Gundar, A. (2009). A sense of self-perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Review of the Red Cross*, 91(874), 229–258.

- Bar-Tal, D., és Halperin, E. (2011). Socio-psychological barriers to conflict resolution. In D., Bar-Tal (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: A social psychological perspective* (pp. 217-240). New York: Psychology Press
- Bar-Tal, D., és Halperin, E. (2013). The psychology of intractable conflicts: Eruption, escalation, and peacemaking. In L. Huddy, D. O. Sears, és J. S. Levy (Eds.) *The Oxford handbook of political psychology* (2nd ed., pp. 923-956). New York: Oxford University Press
- Baumeister, R. F., és Hastings, S. (1997). Distortions of Collective Memory: How Groups Flatter and Deceive Themselves. pp. 277–293 In: Pennebaker, J. W., Paez, D. és Rimé, B. (Eds.) *Collective Memory of Political Events: Social Psychological Perspectives*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- „Belga külügyminiszter beszólt...” (2016 szeptember 7.) *EUROLÓGUS/Index.hu*
Letöltve:http://index.hu/kulfold/eurologus/2016/09/07/a_belga_kulugyminiszter_beszolt_az_56-os_brusszeli_magyar_filmfesztivalon/ 2017.07.20.
- Bibó I. (1948): Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem In. *Válogatott tanulmányok I-IV*. Letöltve: <http://mek.niif.hu/02000/02043/html/350.html>, 2017.07.02.
- Bigazzi, S., Csertő I. és Nencini, A. (2006). A személy- és csoportközi értékelés pszicholingvisztikája. In Alexin, Z. és Csendes D. (Szerk.). *IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia: MSZNY 2006* (pp. 267–277). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport.
- Bilali, R. (2012). Identity centrality and in-group superiority differentially predict reactions to historical victimization and harm doing. *International Journal of Conflict and Violence*, 6, 322 – 338.
- Bilali, R., és Ross, M. A. (2012). Remembering intergroup conflict, pp. 123-135. In Tropp, L.R. (Ed.) *The Oxford handbook of intergroup conflict*, New York, NY: Oxford University Press
- Bilali, R., és Vollhardt, J. R. (2013). Priming effects of a reconciliation radio drama on historical perspective-taking in the aftermath of mass violence in Rwanda. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(1), 144–151.
- Bilewicz, M., és Jaworska, M. (2013). Reconciliation through the righteous: The narratives of heroic helpers as a fulfillment of emotional needs in Polish–Jewish intergroup contact. *Journal of Social Issues*, 69(1), 162–179.

- Bilewicz, M., és Stefaniak, A. (2013). Can a victim be responsible? Antisemitic consequences of victimhood-based identity and competitive victimhood in Poland. *Responsibility: An interdisciplinary perspective*. Warsaw: Matrix. Letöltve: https://www.academia.edu/3644172/Can_a_victim_be_responsible_Anti-Semitic_consequences_of_victimhood-based_identity_and_competitive_victimhood_in_Poland, 2017.07.04.
- Bouchat, P., Licata, L., Rosoux, V., Allesch, C., Ammerer, H., Bovina, I., et al. (2017). A century of victimhood: Antecedents and current impacts of perceived suffering in World War I across Europe. *European Journal of Social Psychology*, 47(5), 195-208.
- Branscombe, N. R., Warner, R. H., Klar, Y., és Fernández, S. (2015). Historical group victimization entails moral obligations for descendants. *Journal of Experimental Social Psychology*, 59, 118-129.
- Brewer, M. B., és Brown, R. J. (1998). Intergroup relations. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, és G. Lindzey (Eds.), *Handbook of social psychology* (pp. 554–594). New York: McGraw-Hill.
- Brysk, A., és Wehrenfennig, D. (2010). ‘My Brother's Keeper’? Inter-ethnic Solidarity and Human Rights. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 10(1), 1-18.
- Cohrs, J.C., McNeill, A., és Vollhardt, J.R. (2015). The two-sided role of inclusive victimhood for intergroup reconciliation: Evidence from Northern Ireland. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 21, 634–647
- Connerton, P. (1989). *How societies remember*. Cambridge University Press
- Crownshaw, R. (2007). Photography and memory in Holocaust museums. *Mortality*, 12(2), 176-192.
- Csepeli, Gy. (1990). „Nemzeti tudattalan.” *Thalassa*. Vol.I. No.1. 43-46.
- Csepeli, Gy. (1992). *Nemzet által homályosan*. Századvéd Kiadó, Budapest
- Csepeli, Gy. (2002). *A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970-2002*. Józsefvég Kiadó, Budapest
- Csepeli, Gy. (2013a). Nemzeti emlékezet, nemzeti felejtés. A Történelemtanárok Egylete által szervezett Mire emlékszünk? A közösségi memória szelektivitása Magyarországon és a nagyvilágban című konferencián elhangzott előadás bővített, írásos változata. Letöltve: 2016. január 24. http://www.tte.hu/media/pdf/nemzeti_emlekezet.pdf

- Csepeli, Gy. (2013b). A magyar faj abszurditása (Prolegomena egy hasonló című, tervezett könyvhöz). *Mozgó Világ*. 39.évf 1.sz
- Csepeli, Gy., és Örkény A. (1996). A nemzeti büszkeség könnyűsége. *Élet és Irodalom* 1996.07.05. Letöltve: http://www.csepeli.hu/pub/1996/csepeli_orkeny_es_1996_07_05.pdf, 2016.02.02.
- Csepeli, Gy., Örkény, A., Székelyi, M., és Poór, J. (2004). Nemzeti identitás Magyarországon az ezredfordulón. *Társadalmi Riport*. Vol.8. No.1. pp. 471–483.
- Csertő I. és László J. (2011) A csoportközi értékelés mint a csoporttrauma érzelmi feldolgozásának indikátora a nemzetközi történelem elbeszéléseiben. In: Tanács A.-Vincze V. (szerk) *VIII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia: MSZNY 2011*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszék-csoport. 212-222.
- Csertő, I., és László, J. (2013). Intergroup evaluation as an indicator of emotional elaboration of collective traumas in national historical narratives. *Sociology Study*, 3(3). 207-224.
- Danielidou, L., és Horvath, P. (2006). Greek cyprriot attitudes toward Turkish cyprriots and Turkish immigrants. *The Journal of Social Psychology*, 146(4), 405-421.
- David O., és Bar-Tal, D. (2009). A sociopsychological conception of collective identity: The case of national identity as an example. *Personality and Social Psychology Review*, 354-379.
- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113-126.
- Degloma, T. (2009). Expanding trauma through space and time: Mapping the rhetorical strategies of trauma carrier groups. *Social Psychology Quarterly*, 72, 105–122.
- De Guissmé, L., és Licata, L. (2017). Competition over collective victimhood recognition: When perceived lack of recognition for past victimization is associated with negative attitudes towards another victimized group. *European Journal of Social Psychology*. 47(2), 148-166.
- Diker és Rhode (2013). The world from here: Kurds, Jews and a new Mideast. *The Jerusalem Post*. Letöltve: <http://www.jpost.com/Opinion/Columnists/The-World-from-Here-Kurds-Jews-and-a-new-Mideast-314650> 2016.04.22.

- Dong, Y., és Peng, C. Y. J. (2013). Principled missing data methods for researchers. *SpringerPlus*, 2:222. Letöltve: <https://link.springer.com/article/10.1186/2193-1801-2-222> 2017.08.09.
- Dumont, M., Yzerbyt, V., Wigboldus, D. L., és Gordijn, E. H. (2003). Social categorization and fear reactions to the September 11th terrorist attacks. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 1509–1520.
- Eidelson, R. J. (2009). An individual-group belief framework: Predicting life satisfaction, group identification, and support for the “war on terror”. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 15(1), 1-26.
- Eidelson, R. J., és Eidelson, J. I. (2003). Dangerous ideas: Five beliefs that propel groups toward conflict. *American Psychologist*, 58(3), 182-192.
- Elcheroth, G. (2006). Individual-level and community-level effects of war trauma on social representations related to humanitarian law. *European Journal of Social Psychology*, 36, 907–930.
- Erős, F. (2001). *Az identitás labirintusai. Narratív konstrukciók és identitás-stratégiák.* Budapest, Osiris Kiadó.
- Erős, F. (2007). *Trauma és történelem – Szociálpszichológiai és pszichoanalitikus tanulmányok.* József Műhely Kiadó, Budapest.
- Fasel, R. és Spini, D. (2010). Effects of Victimization on the Belief in a Just World in Four Ex-Yugoslavian Countries. *Social Justice Research* 23 (1): 17-36. doi:10.1007/s11211-010-0111-6
- Feldman, J. (2007). Between Yad Vashem and Mt. Herzl: Changing inscriptions of sacrifice on Jerusalem’s “Mountain of Memory.” *Anthropological Quarterly*, 80, 1147–1174.
- Ferenczhalmy R., Szalai K. és László J. (2011): Az ágencia szerepe történelmi szövegekben a nemzeti identitás szempontjából. *Pszichológia*, 1, 35-46.
- Fernández, S., Branscombe, N. R., Saguy, T., Gómez, Á., és Morales, J. F. (2014). Higher Moral Obligations of Tolerance Toward Other Minorities An Extra Burden on Stigmatized Groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(3), 363-376.
- FOCUS Magazin (2015.10.17.) „Wir verteidigen Europas Werte” Letöltve: http://www.focus.de/politik/ausland/titel-wir-verteidigen-europas-werte_id_5016665.html 2017.08.21.
- Földes, A. (2017. szeptember 13.) Esztergályhorvátiban annyira rettegnék a menekültektől, hogy oltási könyvet kérnek tőlük, *Index.hu*, Letöltve:

http://index.hu/belfold/2017/09/13/esztergalyhorvati_menekultek_nyaraltatas_rendelet_idegengyulolet/, 2017.október 10.

- Fülöp, É. (2010). A történelmi pálya és a nemzeti identitás érzelmi szerveződése. *PhD értekezés*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Doktori Iskola Szociálpszichológia Program.
- Fülöp, É., Csertő, I., Ilg, B., Szabó, Z., Slugoski, B., és László, J. (2013). Emotional elaboration of collective traumas in historical narratives. In Forgas, J.P. (Ed) *Social cognition and communication. Sydney symposium in social psychology series* (pp. 245-262). London, England: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Fülöp É. és László J. (2011) Érzelmek a valós csoportközi konfliktusokban: a csoportközi érzelmek történelmi lehorgonyzása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66, 3, 467-486.
- Fülöp É., Péley B. és László J. (2011) A történelmi pályához kapcsolódó érzelmek modellje magyar történelmi regényekben. *Pszichológia*, 31, 1, 47-67.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6, 167–191.
- Gamson, W. A. (1995). Constructing social protest. In H. Johnston és B. Klandermans (Eds.), *Social movements and culture* (pp. 85–106). Minneapolis: University of Minnesota Press
- Golec de Zavala, A., és Cichocka, A. (2012). Collective narcissism and anti-Semitism in Poland. *Group Processes & Intergroup Relations*, 15(2), 213-229.
- Gómez, Á., Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Fernández, S., és Vázquez, A. (2013). Responses to Endorsement of Commonality by Ingroup and Outgroup Members The Roles of Group Representation and Threat. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(4), 419-431.
- Goodman, Y. C., és Mizrachi, N. (2008). “The Holocaust does not belong to European Jews alone”: The differential use of memory techniques in Israeli high schools. *American Ethnologist*, 35(1), 95-114.
- Green, E. G., Visintin, E. P., Hristova, A., Bozhanova, A., Pereira, A., és Staerklé, C. (2017). Collective victimhood and acknowledgement of outgroup suffering across history: Majority and minority perspectives. *European Journal of Social Psychology*. 47 (2), 228-240.
- Hair, J., Black, W., Babin, B., and Anderson, R. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.): Prentice-Hall, Inc. Upper Saddle River, NJ, USA

- Halbwachs, M. (1980): *The Collective Memory*. New York: Harper and Row.
- Halperin, E., és Bar-Tal, D. (2011). Socio-psychological barriers to peace making: An empirical examination within the Israeli Jewish society. *Journal of Peace Research*, 48(5), 637-651.
- Halperin, E., Bar-Tal, D., Nets-Zehngut, R., és Drori, E. (2008). Emotions in conflict: Correlates of fear and hope in the Israeli-Jewish society. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 14(3), 233-258.
- Hameiri, B és Nadler, A. (2017) Looking Backward to Move Forward: Effects of Acknowledgment of Victimhood on Readiness to Compromise for Peace in the Protracted Israeli–Palestinian Conflict. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(4) 555-569.
- Hammack, P. L. (2009). Exploring the reproduction of conflict through narrative: Israeli youth motivated to participate in a coexistence program. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 15, 49–74.
- Hayes, G. (1998). We suffer our memories: Thinking about the past, healing, and reconciliation. *American Imago*, 55, 29-50.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York, NY: Guilford Press.
- Hayner, P. B. (1999). In pursuit of justice and reconciliation: Contributions of truth telling. In C. J. Arnson (Ed.), *Comparative peace processes in Latin America* (pp. 363-383). Stanford: Stanford University Press.
- Hernandez-Wolfe, P. (2011). Altruism born of suffering: How Colombian human rights activists transform pain into prosocial action. *Journal of Humanistic Psychology*, 51(2), 229–249.
- Hirschberger G, Ein-Dor T, Leidner B. és Saguy T (2016) How Is Existential Threat Related to Intergroup Conflict? Introducing the Multidimensional Existential Threat (MET) Model. *Front. Psychol.* 7:1877.
- Hirschberger, G., Kende, A., és Weinstein, S. (2016). Defensive representations of an uncomfortable history: the case of Hungary and the Holocaust. *International Journal of Intercultural Relations*, 55, 32-43.
- Hopkins, N., Reicher, S., Harrison, K., Cassidy, C., Bull, R., és Levine, M. (2007). Helping to improve the group stereotype: On the strategic dimension of prosocial behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(6), 776–788.

- Hornsey, M. J., Okimoto, T. G., és Wenzel, M. (2017). The appraisal gap: Why victim and transgressor groups disagree on the need for a collective apology. *European Journal of Social Psychology*, 47(2), 135-147.
- Hu, L. T., és Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1), 1-55.
- Hunyady Gy. (1997). A nemzeti identitás és a sztereotípiák görbe tükre. *Új Pedagógiai Szemle* 47.évf. 10.sz. pp. 45-59.
- Hunyady Gy. (2003). *Nemzetkarakterológiák*. Osiris Kiadó. Budapest
- Hunyady Gy. (2004). A nemzetek jellemzése és a nemzeti sztereotípiák. Előadás a Mindentudás Egyetemén. Az előadás elérhető itt: <http://mindentudas.hu/elodasok-cikkek/item/32-a-nemzetekjelleme-%C3%A9s-a-nemzeti-sztereot%C3%ADpi%C3%A1k.html> Letöltve: 2016.04.10.
- Ignatieff, M. (1993). *The Balkan Tragedy*. The New York Review of Books, 40(9), (May 13, 1993): 3-5.
- Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma*. New York: Free Press.
- Jetten, J., Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., és Spears, R. (2001). Rebels with a cause: Group identification as a response to perceived discrimination from the mainstream. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(9), 1204-1213.
- Jetten, J., és Wohl, M. J. (2012). The past as a determinant of the present: Historical continuity, collective angst, and opposition to immigration. *European Journal of Social Psychology*, 42(4), 442-450.
- Kahana, B., Kahana, E., Harel, Z., és Segal, M. (1985). The victim as helper: Prosocial behavior during the Holocaust. *Humboldt Journal of Social Relations*, 13, 357–373.
- Khalili, L. (2007). *Heroes and martyrs of Palestine—The politics of national commemoration*. New York: Cambridge University Press
- Khalili, L. (2008). Commemorating battles and massacres in the Palestinian refugee camps of Lebanon. *American Behavioral Scientist*, 51, 1562–1574.
- Kecskés, D.G. (2015, október 3) Menekültek 1956-ban és 2015-ben, *Heti Világgazdaság*, pp.20-22. Letöltve: https://www.academia.edu/16494464/Menek%C3%BCItek_1956-ban_%C3%A9s_2015ben_Refugees_in_1956_and_2015_essay_Heti_Vil%C3%A1ggazdas%C3%A1g_October_3_2015_pp._20-22, 2017.06.25.

- Klar, Y., Schori-Eyal, N., és Klar, Y. (2013). The “never again” state of Israel: The emergence of the Holocaust as a core feature of Israeli identity and its four incongruent voices. *Journal of Social Issues*, 69(1), 125–143.
- Koestler A. (1939) Egy halott Budapesten, Letöltve: <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/jozsefa/koestler.htm> 2017.07.28.
- Kopstein, J. S. (1997). The politics of national reconciliation: Memory and institutions in German-Czech relations since 1989. *Nationalism & Ethnic Politics*, 3. 51-78.
- Kovács, J., és Pántya, J. (2012). A vesztes-szerep mintázatai magyar történelmi események értékelésében. In: Kovács, J. és Münnich, Á. (Eds.) *Nemzeti emlékezhelyek: attitűdök, reprezentációk, élmények, funkciók, struktúrák* (pp. 33-56). Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó
- Kramer, R. M., és Messick, D. M. (1998). Getting by with a little help from our enemies: Collective paranoia and its role in intergroup relations. In C. Sedikides, J. Schopler, és C. A. Insko (Eds.), *Intergroup cognition and intergroup behavior* (pp. 233-255). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kurtiş, T., Adams, G., és Yellow Bird, M. (2010). Generosity or genocide? Identity implications of silence in American Thanksgiving commemorations. *Memory*, 18(2), 208-224.
- Ladányi J. (2015). *Önpusztító nemzeti habitus*. L'Harmattan Kiadó. Budapest
- Lake, D. A., és Rothchild, D. S. (1998). Spreading fear: The genesis of transnational ethnic conflict. In D. A. Lake és D. S. Rothchild (Eds.), *The international spread of ethnic conflict: Fear, diffusion, and escalation* (pp. 3–32). Princeton, NJ: Princeton University Press
- Lang, B. (1996). Holocaust memory and revenge: The presence of the past. *Jewish Social Studies*, 2(2), 1-20.
- Lasas, A. (2008) Restituting victims: EU and NATO enlargements through the lenses of collective guilt, *Journal of European Public Policy*, 15:1, 98-116
- László, J. (2003): History, identity and narratives. In László, J., Wagner, W. *Theories and Controversies in Societal Psychology*. Budapest, New Mandate. 180-192.
- László J. (2005). *A történetek tudománya: Bevezetés a narratív pszichológiába*. Pszichológiai Horizont 3. Budapest: Új Mandátum.
- László J. (2012). *Történelem-történetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Budapest: Akadémia Kiadó.

- László J., Ehmann B., és Imre O. (2002).: Történelem Történetek: A történelem szociális reprezentációja és a nemzeti identitás; In: *Pszichológia*, (22), 2, 147-161.
- László J. és Fülöp É. (2010). A történelem érzelmi reprezentációja a történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben. *Történelemtanítás XLV.* évfolyam, 1/3.
- László J. és Fülöp É. (2011). Nemzeti identitás és kollektív áldozati szerep. *Pszichológia* 31, 3, 295–315.
- László, J., Vincze, O., Kőváriné Somogyvári, I. (2003): Representation of National Identity in Successful Historical Novels. *Empirical Studies of the Arts*, 1, 69-80
- LeVine, R. A., és Campbell, D. T. (1972). *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes, and group behavior*. New York: Wiley.
- Leach, C.W., Van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M.L.W., Pennekamp, S.F., Doosje, B., Ouwerkerk, J.W., és Spears, R. (2008). Group-level self-definition and self-investment: a hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 144-165.
- Lickel, B., Miller, N., Stenstrom, D. M., Denson, T. F., és Schmader, T. (2006). Vicarious retribution: The role of collective blame in intergroup aggression. *Personality and Social Psychology Review*, 10, 372–390.
- Lifton, R. J. (1967). *Death in life. Survivors of Hiroshima*. New York: Vintage.
- Lifton, R. J. (2003). American apocalypse. *The Nation*, 277(21), 11-17.
- Liu, J. H., és Hilton D. J. (2005). How the Past Weighs on the Present: Social Representations of History and their Role in Identity Politics. *British Journal of Social Psychology* 44 (4): 537–56.
- Liu, J. H., és László, J. (2007). A Narrative Theory of History and Identity. In *Social Representations and Identity* (pp. 85-107). Palgrave Macmillan US.
- Lomsky-Feder, E. (2004). The memorial ceremony in Israeli schools: between the State and civil society. *British journal of Sociology of Education*, 25(3), 291-305.
- Macdonald, D. B. (2003). *Balkan Holocausts? Serbian and Croatian victim centered propaganda and the war in Yugoslavia*. Manchester, UK: Manchester University Press.
- Mack, J. (1990). The psychodynamics of victimization among national groups in conflict In: V. Volkan, D. Julius és J. Montville (Eds) *The psychodynamics of international relationships* (vol. 1) Concepts and theories (Toronto, ON, Lexington Books), 119–129

- Maercker, A., Povilonyte, M., Lianova, R., és Pöhlmann, K. (2009). Is acknowledgement of trauma a protective factor? The sample case of refugees from Chechnya. *European Psychologist*, 14, 249–254.
- Manzi, J., és Gonzalez, R. (2007). Forgiveness and reparation in Chile: The role of cognitive and emotional intergroup antecedents. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 13, 71–91.
- Maoz, I., és Bar-On, D. (2002). From working through the Holocaust to current ethnic conflicts: Evaluating the TRT group workshop in Hamburg. *Group*, 26, 29–48.
- Maoz, I., és Eidelson, R. J. (2007). Psychological bases of extreme policy preferences: How the personal beliefs of Israeli-Jews predict their support for population transfer in the Israeli-Palestinian conflict. *American Behavioral Scientist*, 50, 1476–1497.
- Marques, J. M., Yzerbyt, V. Y., és Leyens, J. P. (1988). The “black sheep effect”: Extremity of judgments towards ingroup members as a function of group identification. *European Journal of Social Psychology*, 18(1), 1-16.
- McNeill, A., Lyons, E., és Pehrson, S. (2012). Sharing victimhood in Northern Ireland: potential for conflict?. *Paper presented at EASP Small Group Meeting on Reconciliation in Intergroup Contexts*, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
- McNeill, A., Pehrson, S., és Stevenson, C. (2017). The rhetorical complexity of competitive and common victimhood in conversational discourse. *European Journal of Social Psychology*. 47(2), 167-179.
- Meotti G. (2016. szeptember 20) Eastern Europe: The Last Barrier between Christianity and Islam. Gatestone Institute International Policy Council Letöltve: <https://www.gatestoneinstitute.org/8972/eastern-europe-christianity-islam>, 2017.08.21.
- Mészáros N. Zs., Szabó Zs. P és László J. (2013): Consensus and differences in the judgment of historical events In: Cunningham P. (Ed.) *Identities and citizenship education: Controversy, crisis and challenges*: Selected papers from the fifteenth Conference of the Children’s Identity and Citizenship in Europe Academic Network. London: CiCe - London Metropolitan University, pp. 656-668.
- Mink A. (2017. július 21.) Menekültek 1956-ban és ma *HVG.hu* Letöltve: http://hvg.hu/itthon/20170721_Mink_Andras_Menekultek_beilleszkedes_1956_Surjan_Laszlo 2017.07.26.

- Nadler, A., és Shnabel, N. (2008). Instrumental and socioemotional paths to intergroup reconciliation and the needs-based model of socioemotional reconciliation. *The social psychology of intergroup reconciliation*, 37-56.
- Nadler, A., és Shnabel, N. (2015). Intergroup reconciliation: Instrumental and socioemotional processes and the needs-based model. *European Review of Social Psychology*, 26(1), 93-125.
- Nakamura, D. (2011. március 9.) Japanese Americans: House hearings on radical Islam 'sinister' *Washington Post.com* Letöltve: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/03/08/AR2011030805684.html?wpisrc=xs_sl_0001, 2017.07.22.
- Noor, M., Brown, R., Gonzalez, R., Manzi, J., és Lewis, C. A. (2008). On positive psychological outcomes: What helps groups with a history of conflict to forgive and reconcile with each other?. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 34. 819-832.
- Noor, M., Brown, R., és Prentice, G. (2008). Prospects for intergroup reconciliation: Social-psychological predictors of intergroup forgiveness and reparation in Northern Ireland and Chile. *The social psychology of intergroup reconciliation*, 97-114.
- Noor, M., Shnabel, N., Halabi, S., és Nadler, A. (2012). When suffering begets suffering: The psychology of competitive victimhood between adversarial groups in violent conflicts. *Personality and Social Psychology Review*, 16, 351–374.
- Noor, M., Vollhardt, J. R., Mari, S., & Nadler, A. (2017). The social psychology of collective victimhood. *European Journal of Social Psychology*, 47(2), 121-134.
- Nora, P. (2010). *Emlékezet és történelem között*. Válogatott tanulmányok. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Norval, A. J. (1998). Memory, identity and the (im)possibility of reconciliation: The work of the Truth and Reconciliation Commission in South Africa. *Constellations*. 5, 250-265.
- Norval, A. J. (1999). Truth and reconciliation: The birth of the present and the reworking of history. *Journal of African Studies*, 25, 499-519.
- Olick, J. K., és Robbins, J. (1998). Social memory studies: From "collective memory" to the historical sociology of mnemonic practices. *Annual Review of sociology*, 105-140.

- „Orban: Muslims not welcome” – „Amid refugee crisis, Hungary Prime Minister says Muslims not welcome” (2015, September 3) Al Jazeera America, Letöltve: <http://america.aljazeera.com/articles/2015/9/3/hungary-prime-minister-says-muslims-not-welcome-amid-refugee-crisis.html>, 2017. június 26.
- „Orbán: politikai menekültekből megélhetési bevándorlók” (2015, június 5) MTI/ATV.HU Letöltve: <http://www.atv.hu/belfold/20150605-orban-igy-lesznek-a-politikai-menekultekbol-megelhetesi-bevandorlok>, 2017. június 25.
- Passini, S. (2011). Individual responsibilities and moral inclusion in an age of rights. *Culture & Psychology*, 17(3), 281–296.
- Pataki F. (2011). *A varázsát vesztett jövő*. Noran Libro Kiadó. Budapest
- Pataki, F. és Ritoók Zs. (szerk.) (1999).: *Magyarságkép és történeti változásai*. Magyarország az ezredfordulón. Budapest. MTA
- Pennekamp, S. F., Doosje, B., Zebel, S., és Fischer, A. H. (2007). The past and the pending: The antecedents and consequences of group-based anger in historically and currently disadvantaged groups. *Group Processes and Intergroup Relations*, 10, 41–55.
- Pettigrew, T. F. (2003). Peoples under threat: Americans, Arabs, and Israelis. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 9, 69–90.
- Pfitzner R. (2013) Választott trauma, regrediált társadalom, a vezér szerepe, *Mérleg Online*, 2013.07.04. Letöltve: <http://www.merleg-digest.eu/valasztott-trauma-regredialt-tarsadalom-a-vezer-szerepe/> 2017.07.10.
- Pólya T. (2007) *Identitás az elbeszélésben. Szociális identitás és narratív perspektíva*. Új Mandátum Kiadó, Budapest
- Pólya T., Vincze O., Fülöp É. és Ferenczhalmy R. (2007) Az idői perspektíva előfordulása történelmi tankönyvi szövegekben. In: *MSZNY 2007, V. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport, 235-241.
- Power, S. (1999). To suffer by comparison? *Daedalus*, 128(2), 31–66.
- Psaltis, C., Carretero, M., és Čehajić-Clancy, S. (Eds) (2017) *History Education and Conflict Transformation: Social Psychological Theories, History Teaching and Reconciliation*. Palgrave Macmillan
- Raboteg-Saric, Z., Zuzul, M., és Kerestes, G. (1994). War and children’s aggressive and prosocial behaviour. *European Journal of Personality*, 8, 210–212.

- Ramanathapillai, R. (2006). The politicizing of trauma: A case study of Sri Lanka. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 12, 1–18.
- Rice, C. A., és Benson, J. F. (2005). Hungering for revenge: The Irish famine, the troubles and shame-rage cycles, and their role in group therapy in Northern Ireland. *Group Analysis*, 38(2), 219-235.
- Ricoeur, P. (2006). Emlékezet – felejtés – történelem. In: Gyurgyák, J., és Kisantal, T. (Szerk.). *Történelemelmélet I*. Osiris Kiadó, Budapest, 108-122.
- Rimé, B., Bouchat, P., Klein, O., és Licata, L. (2015). When collective memories of victimhood fade: Generational evolution of intergroup attitudes and political aspirations in Belgium. *European journal of social psychology*, 45(4), 515-532.
- Roccas, S., Klar, Y., és Liviatan, I. (2006). The paradox of group-based guilt: modes of national identification, conflict vehemence, and reactions to the in-group's moral violations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 698-711.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S., Halevy, N. és Eidelson, R. (2008). Toward a Unifying Model of Identification with Groups: Integrating Theoretical Perspectives. *Personality and Social Psychology Review* 12 (3):280–306.
- Rubin, L. H., Witkiewitz, K., Andre, J. S., és Reilly, S. (2007). Methods for Handling Missing Data in the Behavioral Neurosciences: Don't Throw the Baby Rat out with the Bath Water. *Journal of Undergraduate Neuroscience Education*, 5(2), A71–A77. Letöltve: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3592650/> 2017.08.09.
- Sahdra, B. és Ross, M. (2007). Group Identification and Historical Memory. *Personality and Social Psychology Bulletin* 33 (3): 384–95.
- Salomon, G. (2004). A narrative-based view of coexistence education. *Journal of Social Issues*, 60(2) 273-281.
- Sani, F., Bowe, M., Herrera, M., Manna, C., Cossa, T., Miao, X., és Zhou, Y. (2007). Perceived collective continuity: Seeing groups as entities that move through time. *European Journal of Social Psychology*, 37(6), 1118-1134.
- Schmitt, M. T., és Branscombe, N. R. (2002). The meaning and consequences of perceived discrimination in disadvantaged and privileged social groups. *European review of social psychology*, 12(1), 167-199.
- Smyth, M. (1998). Remembering in Northern Ireland: Victims, perpetrators and hierarchies of pain and responsibility. In B. Hamber (Ed.), *Past imperfect:*

- Dealing with the past in Northern Ireland and societies in transition* (pp. 31–49). Derry/Londonderry, Northern Ireland: INCORE.
- Schori-Eyal, N., Klar, Y., és Ben-Ami, Y. (2017). Perpetual ingroup victimhood as a distorted lens: Effects on attribution and categorization. *European Journal of Social Psychology*, 47(2), pp. 180-194.
- Schori-Eyal, N., Klar, Y., Roccas, S., és McNeill, A. (2017). The Shadows of the Past: Effects of Historical Group Trauma on Current Intergroup Conflicts. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(4), 538-554.
- Serotta, E. (1994). *Survival in Sarajevo. How a Jewish community came to the aid of its city*. Vienna, Austria: Brandstaedtter.
- Shnabel, N., és Nadler, A. (2008). A needs-based model of reconciliation: satisfying the differential emotional needs of victim and perpetrator as a key to promoting reconciliation. *Journal of personality and social psychology*, 94(1), 116.
- Shnabel, N., Nadler, A., Ullrich, J., Dovidio, J. F., és Carmi, D. (2009). Promoting reconciliation through the satisfaction of the emotional needs of victimized and perpetrating group members: The needs-based model of reconciliation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, 1021–1030.
- Simantov-Nachlieli, I., és Shnabel, N. (2014). Feeling Both Victim and Perpetrator: Investigating Duality Within the Needs-Based Model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40, 301-314.
- SimanTov-Nachlieli, I., Shnabel, N., és Halabi, S. (2015). Winning the victim status can open conflicting groups to reconciliation: Evidence from the Israeli-Palestinian conflict. *European Journal of Social Psychology*, 45, 139-145.
- Simon, B., és Klandermans, B. (2001). Politicized collective identity: A social psychological analysis. *American psychologist*, 56(4), 319-331.
- Sniderman, P. M., Hagendoorn, L., és Prior, M. (2004). Predisposing factors and situational triggers: Exclusionary reactions to immigrant minorities. *American political science review*, 98(1), 35-49.
- Suedfeld, P. (1999). Toward a taxonomy of ethnopolitical violence: Is collective killing by any other name still the same? *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 5, 349–355.
- Sullivan, D., Landau, M. J., Branscombe, N. R., és Rothschild, Z. K. (2012). Competitive victimhood as a response to accusations of ingroup harm doing. *Journal of personality and social psychology*, 102(4), 778-795.

- Stark T. (2015.09.22) Európa és a kereszténység védőbástyája? *HVG.hu* Letöltve: http://hvg.hu/velemeney/20150922_Europa_es_a_keresztenyseg_vedobastyaja, 2017.08.21.
- Staub, E. (1997). Blind versus constructive patriotism: moving from embeddedness in the group to critical loyalty and action. In Bar-Tal, D. & Staub, E. (Eds.), *Patriotism in the lives of individuals and nations* (213–228). New York: Nelson-Hall.
- Staub, E. (1998). Breaking the cycle of genocidal violence: Healing and reconciliation. In Harvey, John H. (Ed). *Perspectives on loss: A sourcebook. Death, dying, and bereavement*, (pp. 231-238). Philadelphia, PA, US: Brunner/Mazel
- Staub, E. (2003). *The psychology of good and evil: Why children, adults, and groups help and harm others*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Staub, E. (2005). The roots of goodness: The fulfillment of basic human needs and the development of caring, helping and nonaggression, inclusive caring, moral courage, active bystandership, and altruism born of suffering. In G. Carlo és C. Edwards (Eds.), *Nebraska Symposium on Motivation: Vol. 51. Moral motivation through the life span: Theory, research, applications*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Staub, E. (2008). Promoting reconciliation after genocide and mass killing in Rwanda—and other postconflict settings: Understanding the roots of violence, healing, shared history, and general principles. In A. Nadler, T. Malloy, és J. D. Fisher (Eds.), *The social psychology of intergroup reconciliation* (pp. 395–422). New York, NY: Oxford University Press.
- Staub, E., és Bar-Tal, D. (2003). Genocide, mass killing and intractable conflict: Roots, evolution, prevention and reconciliation. In Sears, David O. (Ed); Huddy, Leonie (Ed); Jervis, Robert (Ed), (2003). *Oxford handbook of political psychology*. (pp. 710-751). New York, NY, US: Oxford University Press
- Staub, E., és Vollhardt, J. (2008). Altruism born of suffering: The roots of caring and helping after victimization and other trauma. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(3), 267-280.
- Stephan, W. G., és Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. *Reducing prejudice and discrimination*, 23-45.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., és Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221-2237.

- Stephan, W. G., Ybarra, O., Martinez, C., Schwarzwald, J., és Tur-Kaspa, M. (1998). Prejudice toward immigrants to Spain and Israel: An integrated threat theory analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 559-576.
- Stern, P. C. (1995). Why do people sacrifice for their nations? *Political Psychology*, 16, 217–235.
- Stumpf A. (2016, október 7.) Párhuzamot vont az '56-os és a mai menekültek között az amerikai nagykövet. *Mandiner*. Letöltve: http://mandiner.hu/cikk/20161007_colleen_bell_tudositas_56_menekultek, 2017.06.25.
- Surján L. (2017, július 09) Felelet Timmermans biztos úrnak. *Magyar Idők* Letöltve: <http://magyaridok.hu/velemen/felelet-timmermans-biztos-urnak-1921621/>, 2017.07.20.
- Szabó Zs.P. (2013). A nemzeti csoporttal való azonosulás hatása a csoportalapú érzelmek átélésére. *PhD-értékezés*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Doktori Iskola.
- Szabó Zs. P., és László J. (2014). A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69, pp. 293–318.
- Szabó Zs.P., Mészáros N.Zs., és Csertő I. (2017): The Role of Perceived In-Group Moral Superiority in Reparative Intentions and Approach Motivation, *Frontiers in Psychology* 8: (912) 248422
- Szalai K. és László J. (2007) Az aktív és passzív igék gyakorisága a csoportjelenségek tükrében. In: *MSZNY 2007 V. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport. 2007. december 6-7. 242-249.
- Tajfel, H. (1980) Csoportközi viselkedés, társadalmi összehasonlítás és társadalmi változás. In: Csepeli Gy. (szerk.): *Előítéletek és csoportközi viszonyok*. Budapest. 25-39.
- Tajfel, H. (1982). The social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39.
- Tajfel, H., és Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.) *The social psychology of intergroup relations*, 33-47., Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tamari, S. (2002). Narratives of exile. *Palestine-Israel Journal*, 9(4), 101-9. Letöltve 2016. január 10. <http://www.pij.org/details.php?id=113>

- Tharoor, I (2015, September 4) „Hungary’s Orban invokes Ottoman invasion to justify keeping refugees out” The Washington Post. Letöltve: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/09/04/hungarys-orban-invokes-ottoman-invasion-to-justify-keeping-refugees-out/?utm_term=.ac9cdfdabced 2017. június 26.
- „Timmermans ’56-hoz hasonlította a menekülthelyzetet” (2017, július 5) *24.hu* Letöltve: <http://24.hu/kulfold/2017/07/05/timmermans-1956-hoz-hasonlitotta-a-menekulthelyzetet/>, 2017.07.20.
- Tóth J., Vincze O., és László J. (2006).: Történelmi elbeszélés és nemzeti identitás. Az Osztrák–Magyar Monarchia reprezentációja osztrák és magyar történelemkönyvekben. *Educatio*, 15, (1), 174-182.
- Trope, Y., és Liberman, N. (2003). Temporal construal. *Psychological Review*, 110, 403–421.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., és Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford and New York: Basil Blackwell
- Updegraff, J. A., Silver, R. C., és Holman, E. A. (2008). Searching for and finding meaning in collective trauma: Results from a national longitudinal study of the 9/11 terrorist attacks. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 709–722.
- Van Leeuwen, E., és Mashuri, A. (2013). Intergroup helping in response to separatism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(12), 1647–1655.
- Vég, M. (2017, szeptember 26.) Őcsény nem kér a migránsokból, lemond a polgármester, *Magyar Nemzet Online*, Letöltve: <https://mno.hu/belfold/ocseny-nem-ker-a-migransokbol-lemond-a-polgarmester-2418825>, 2017. október 10.
- Vincze O. (2009). Mentális állapotok jelentősége csoporttörténetekben a saját és a külső csoport vonatkozásában. *PhD értekezés*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Doktori Iskola Szociálpszichológia Program.
- Vincze O., és Köváriné Somogyvári I. (2003). A nemzeti identitás reprezentációja a sikeres történelmi regényekben. In.: *Magyar Tudomány 1*. 58-66.
- Vincze O. és László J. (2010) A narratív perspektíva szerepe a történelemkönyvekben. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 65/4, 571-595.
- Volkan, V. D. (2001). Transgenerational transmissions and chosen traumas: An aspect of large-group identity. *Group Analysis*, 34, 79–97.

- Volkan, V. D. (2006). Large-group identity, large-group regression and massive violence. *Group-Analytic Contexts*, 30:8-26.
- Vollhardt, J.R. (2009a). Altruism born of suffering and prosocial behavior following adverse life events: A review and conceptualization. *Social Justice Research*, 22, 53–97.
- Vollhardt, J. R. (2009b). The role of victim beliefs in the Israeli-Palestinian conflict: Risk or potential for peace? *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 15(2), 135–159.
- Vollhardt, J.R. (2012). Collective victimization. In L. R. Tropp (Ed.), *The Oxford Handbook of Intergroup Conflict* (pp. 136–157). New York, NY: Oxford University Press.
- Vollhardt, J.R. (2013). “Crime against humanity” or “Crime against Jews”? Acknowledgment in construals of the holocaust and its importance for intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 69, 144–161.
- Vollhardt, J.R. (2015). Inclusive victim consciousness in advocacy, social movements, and intergroup relations: Promises and pitfalls. *Social Issues and Policy Review*, 9, 86–117.
- Vollhardt, J.R., és Bilali, R. (2015). The role of inclusive and exclusive victim consciousness in predicting intergroup attitudes: Findings from Rwanda, Burundi, and DRC. *Political Psychology*, 36, 489–506.
- Vollhardt, J. R., Mazur, L. B., és Lemahieu, M. (2014). Acknowledgment after mass violence: Effects on psychological well-being and intergroup relations. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(3), 306-323.
- Vollhardt, J. R., Nair, R., és Tropp, L. R. (2016). Inclusive victim consciousness predicts minority group members’ support for refugees and immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 46, 354–368.
- Vollhardt, J., és Staub, E. (2011). Inclusive altruism born of suffering: The relationship between adversity and prosocial attitudes and behavior toward disadvantaged outgroups. *The American Journal of Orthopsychiatry*, 81, 307–315.
- Volpato, C. és Licata, L. (2010). Introduction: Collective memories of colonial violence. *International Journal of Conflict and Violence (IJCV)*, 4(1), 4-10.
- Wayment, H. A. (2004). It could have been me: Vicarious victims and disaster-focused distress. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 515–528.

- Warner, R. H., és Branscombe, N. R. (2012). Observer perceptions of moral obligations in groups with a history of victimization. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(7), 882-894.
- Wertsch, J.V. (2002) *Voices of collective remembering*. Cambridge: Cambridge University Press
- WHO (2002). World report on violence and health. Geneva: World Health Organization.
- Wohl, M. J., és Branscombe, N. R. (2005). Forgiveness and collective guilt assignment to historical perpetrator groups depend on level of social category inclusiveness. *Journal of personality and social psychology*, 88(2), 288.
- Wohl, M.J., és Branscombe, N.R. (2008). Remembering historical victimization: Collective guilt for current ingroup transgressions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 988–1006.
- Wohl, M. J., és Branscombe, N. R. (2009). Group threat, collective angst, and ingroup forgiveness for the war in Iraq. *Political Psychology*, 30(2), 193-217.
- Wohl, M.J., Branscombe, N.R., és Klar, Y. (2006) Collective guilt: emotional reactions when one's group has done wrong or been wronged. *European Review of Social Psychology*, 17, 1-36.
- Wohl, M. J., Branscombe, N. R., és Reysen, S. (2010). Perceiving your group's future to be in jeopardy: Extinction threat induces collective angst and the desire to strengthen the ingroup. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 36, 898–910.
- Wohl, M. J., Squires, E. C., és Caouette, J. (2012). We were, we are, will we be? The social psychology of collective angst. *Social and Personality Psychology Compass*, 6(5), 379-391.
- Yildiz, A., és Verkuyten, M. (2011). Inclusive victimhood: Social identity and the politicization of collective trauma among Turkey's Alevis in Western Europe. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 17(3), 243–269.
- Zerubavel, Y. (1997) *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition*. Chicago: University of Chicago Press

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt témavezetőimnek szeretném megköszönni szakmai és emberi támogatásukat: Prof. Dr. László Jánosnak személyesen sajnos már nem köszönhetem meg a sok segítséget, amely egyáltalán lehetővé tette, hogy elinduljak az úton. Azon az úton, amelyen aztán Dr. Szabó Zsolt Péter vezetésével haladtam tovább; ő volt az, akitől az évek során nem csak szakmai iránymutatásra, de baráti támaszra is számíhattam; és leírhatatlanul nagy szerepe volt abban, hogy végigcsináltam ezt az egész folyamatot.

Hálás vagyok a PTE és a PPKE BTK Pszichológia Intézet Szociál- és Szervezetpszichológia Tanszékein dolgozóknak, kollégáimnak, a kollektív áldozati identitás feltérképezését célul kitűző kutatócsoport tagjainak, akikkel való közös munka megteremtette a tudományos alapjait és szakmai háttérét saját kutatásaimnak.

Emellett köszönettel tartozom azoknak a Szociálpszichológia műhelymunkát író hallgatóknak is, akik közreműködtek a minél nagyobb mintaelemszám gyűjtésében.

Köszönöm Szijjártó Lindának, Vajda Dórának és Restás Péternek az inspiráló beszélgetéseket, a sok-sok segítséget.

Mindezek mellett pedig, külön hálámat szeretném kifejezni szüleimnek és Zsoltimnak, akik az egész folyamat minden pillanatában mellettem voltak és támaszt nyújtottak, nélkülük ez a dolgozat egészen biztosan nem készült volna el.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: A kollektív áldozati vélekedések kérdőíve

Instrukció:

A következőkben az Ön véleményére leszünk kíváncsiak a magyarok történelem során átélt nehézségeivel és megpróbáltatásaival kapcsolatban, illetve hogy ezek mit jelentenek napjainkban. Magyarországot a történelme során újra és újra olyan nehéz időszakok és erőszakos konfliktusok sújtották, mint például: a Mohácsi csata, a török megszállás, a Habsburg megszállás, a Trianoni békeszerződés, a német megszállás és a szovjet megszállás.

Az alábbiakban lesznek olyan kérdések, amelyek ezekre a tapasztalatokra kérdeznek rá más kelet-közép-európai nemzetek tapasztalataival összefüggésben. Amikor Kelet-Közép-Európára utalunk, akkor az alábbi országokat értjük ez alatt: Németország, Ausztria, Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Románia, Ukrajna, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Magyarország.

A kérdésekre nincsenek jó vagy rossz válaszok – minket az Ön személyes véleménye érdekel. Miután a 7-fokú skálák segítségével válaszolt a kérdésekre, lehetősége lesz véleményének részletesebb kifejtésére is. Kérjük, minden állítás esetében döntse el, hogy mennyire ért egyet vagy éppen nem ért egyet azzal! Kérjük, vegye figyelembe a skálán mind a hét válaszlehetőséget! (1- egyáltalán nem értek egyet, 2- nem értek egyet, 3- inkább nem értek egyet, 4- nem tudom eldönteni, 5- inkább egyetértek, 6- egyetértek, 7- teljes mértékben egyetértek)

Exkluzív áldozati vélekedéseket mérő állítások:

A magyarokat ért sérelmek egyedülállóak Kelet-Közép-Európa történelmében

1 2 3 4 5 6 7

Jóllehet Kelet-Közép-Európában más nemzeteket is értek / érnek sérelmek, mégis ami a magyarokkal történt, az összességében sokkal súlyosabb

1 2 3 4 5 6 7

Helytelen lenne azt állítani, hogy más kelet-közép-európai népek tapasztalatai hasonlóak a magyarokéhoz

1 2 3 4 5 6 7

Bár minden szenvedéstörténet valamelyest eltér egymástól, a magyaroké valóban példa nélküli

1 2 3 4 5 6 7

Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amelynek a magyarokhoz hasonló megpróbáltatásokat kellett volna átélnie

1 2 3 4 5 6 7

Tévedés azt állítani, hogy Kelet-Közép-Európában más népeket is ért annyi megpróbáltatás, mint a magyarokat

1 2 3 4 5 6 7

Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amely annyit szenvedett volna, mint a magyarok

1 2 3 4 5 6 7

Egyik kelet-közép-európai nép történelmében sincs olyan jellegű szenvedés, ami hasonlítható lenne a magyarokéhoz

1 2 3 4 5 6 7

Inkluzív áldozati vélekedéseket mérő állítások:

Kelet-Közép-Európa más népei is hasonló elnyomásnak voltak kitéve, mint a magyarok

1 2 3 4 5 6 7

Sok minden közös van a magyarokban és más olyan kelet-közép-európai etnikai, nemzeti vagy vallási csoportokban, amelyek elnyomás alatt álltak / állnak

1 2 3 4 5 6 7

Mindent egybevetve, a történelem során más kelet-közép-európai népeket is értek olyan megpróbáltatások, mint a magyarokat

1 2 3 4 5 6 7

Más kelet-közép-európai országok népei is szenvedtek annyit, mint amennyit a magyarok

1 2 3 4 5 6 7

Más kelet-közép-európai népek szenvedésének mértéke hasonló a magyarok szenvedésének mértékéhez

1 2 3 4 5 6 7

Néhány nyilvánvaló különbséget leszámítva, a Kelet-Közép-Európa más népcsoportjai által elszenvedett sérelmek hasonlítanak ahhoz, amit a magyaroknak kellett átélniük

1 2 3 4 5 6 7

Hajlok arra, amikor a magyarokat és más kelet-közép-európai népcsoportokat ért sérelmekről gondolkodom vagy beszélek, hogy a különbségek helyett inkább a hasonlóságokat emeljem ki

1 2 3 4 5 6 7

Kelet- és Közép-Európa más népeit is érte annyi sérelem a történelem során, mint a magyarokat

1 2 3 4 5 6 7

2. számú melléklet: Az első vizsgálat vizsgálati anyaga

Köszönjük érdeklődését kutatásunk iránt. Kérdőívünk célja a magyarok történelmükkel, valamint történelmi megpróbáltatásaikkal kapcsolatos vélekedéseinek feltérképezése. Emellett, kíváncsiak vagyunk a magyarok számos társadalmi és politikai kérdésben alkotott véleményére is.

A kutatás Dr. Szabó Zsolt Péter (Egyetemi adjunktus, ELTE), Mészáros Noémi (Egyetemi tanársegéd, PTE) és Dr. Johanna Ray Vollhardt (Egyetemi docens, Clark University, U.S. A.) vezetésével történik. Amennyiben Ön úgy dönt, hogy részt vesz a kutatásban, Magyarország történelmével, illetve aktuális társadalmi és politikai témákkal kapcsolatos kérdésekben kérjük majd a véleményét. Emellett, néhány Önre vonatkozó demográfiai adatot is fogunk kérdezni. A legtöbb kérdés esetében egy 7-fokú skála segíti majd a válaszadást, néhány esetben azonban lehetőséget adunk az Ön személyes véleményének részletesebb kifejtésére is. A vizsgálat kitöltése nagyjából 20-30 percet vesz igénybe (természetesen ez attól is függ, hogy Ön mennyi időt szán a kifejtős kérdésekre, illetve mennyit gondolkodik egy-egy kérdésen).

Tisztában vagyunk vele, hogy a téma érzékeny. Természetesen bármelyik kérdést, amelyekre nem szeretne válaszolni, kihagyhatja, és bármikor abbahagyhatja a kérdőív kitöltését; a részvétel önkéntes. A kérdőív kitöltése anonim módon történik, ami azt jelenti, hogy az Ön válaszai semmilyen formában nem lesznek visszavezethetőek Önhöz.

Amennyiben kérdése lenne a kutatással kapcsolatban, kérjük, vegye fel a kapcsolatot a kutatás vezetőjével, Dr. Szabó Zsolt Péterrel a szabo.zsolt.peter@ppk.elte.hu email címen.

A kérdőív elkezdésével, azt is jelzi, hogy elolvasta és megértette a fentieket, és elmúlt 18 éves.

I. Először néhány Önre vonatkozó kérdést fogunk feltenni. A kérdések kizárólag statisztikai célokat szolgálnak, hogy átfogó képet kaphassunk a vizsgálatban résztvevők demográfiai hátterére vonatkozóan. Eredményeink közlésénél csak összesített adatokat fogunk bemutatni, vagyis az összes résztvevő válaszaiból kapott átlag és gyakorisági információkat, nem pedig egyéni válaszokat.

Az Ön életkora: ____ éves

Az Ön neme: (1) Férfi (2) Nő

A település jellege, ahol lakik? (1) Budapest (2) Megyeszékhely (3) Város (4) Falu

Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége? Kérjük, válassza ki az alábbi listából!

- (1) 8 általános vagy kevesebb
- (2) Szakmunkás
- (3) Szakközép
- (4) Gimnázium
- (5) Főiskola vagy BA
- (6) Egyetem vagy MA
- (7) Doktori fokozat

Ha a legközelebbi vasárnapon választás lenne, Ön melyik pártra szavazna?

- (1) Demokratikus Koalíció
- (2) Együtt
- (3) FIDESZ - KDNP
- (4) Jobbik
- (5) LMP
- (6) MSZP
- (7) Más párt
- (8) Nem tudom
- (9) Nem szeretnék válaszolni

A politikában az emberek gyakran beszélnek „bal-” és „jobboldalról”. Hol helyezné el önmagát ezen a skálán, ahol az „1” a baloldalt, a „7” a jobboldalt jelenti?

1	2	3	4	5	6	7
Bal						Jobb

II. [Kollektív áldozati vélekedések kérdőíve itt]

III. A következő részben az Ön személyes véleményére leszünk kíváncsiak napjaink három, Magyarországot is érintő társadalmi és politikai témájában. Ezt követően a magyar-szlovák és a magyar-román kapcsolatokra vonatkozóan fogunk kérdéseket feltenni.

Ukrán konfliktus

A máig elhúzódó ukrán válság 2013. november 21-én vette kezdetét. Az orosz fegyveres erők megjelenése az Ukrajna déli részén található Krím-félszigeten 2014. március 18-án a terület Oroszországgal való egyesüléséhez vezetett. Ezt követően, a kelet-ukrajnai Donyeck és Luhanszk térségeiben zajló zavargások is fegyveres konfliktussá alakultak a forradalom után felállt új ukrán kormány és az oroszbarát szakadárok között. Magyarországnak az ukrán válsággal kapcsolatos hivatalos reakciói élénk vita tárgyát képezik. Kérjük, jelölje az alábbi 7-fokú skálán, hogy mennyire ért egyet az alábbi állításokkal!

Csak az Ukrajnában élő magyar közösségeknek kellene anyagi támogatást nyújtanunk

1	2	3	4	5	6	7

Ha az ukrajnai helyzetre gondolok, veszélyben érzem Magyarországot

1	2	3	4	5	6	7

Együttérzek az Ukrajnában élő magyar emberekkel

1	2	3	4	5	6	7

Ha nem változik a helyzet, kezdeményeznünk kellene Kárpátalja visszacsatolását Magyarországhoz

1	2	3	4	5	6	7

Erkölcsei kötelességünk segíteni az ukrán embereknek

1	2	3	4	5	6	7

Az ukrán válság Magyarország biztonságára nincs (vagy csak kevés) hatással van

1 2 3 4 5 6 7

Együttérzek az ukrán emberekkel

1 2 3 4 5 6 7

Erkölcsei kötelességünk segíteni az Ukrajnában élő magyar embereknek

1 2 3 4 5 6 7

Ha nem változik a helyzet, el kellene gondolkoznunk Kárpátalja visszavételéről

1 2 3 4 5 6 7

Mélyen megérint az ukrán emberek helyzete

1 2 3 4 5 6 7

Anyagi támogatást kellene nyújtanunk a rászoruló ukrán közösségeknek

1 2 3 4 5 6 7

Mélyen megérint az Ukrajnában élő magyarok helyzete

1 2 3 4 5 6 7

IV. A következőkben visszatérünk a magyar történelem kontextusához, illetve ennek hatásaira a magyar román és a magyar-szlovák jelenlegi kapcsolatokra vonatkozóan.

Románia az úgynevezett kisantant politikai és katonai szövetség része volt. A trianoni békeszerződés értelmében Románia részesült a legnagyobb mértékben Magyarország területéből, megszerezve 102.787 négyzetkilométernyi földterületet (Magyarország eredeti területének 31,59 %-át), beleértve Erdély és Kelet-Bánát területeit, valamint 5,26 millió lakost.

Kérjük, jelölje, hogy mennyire ért egyet az alábbi állításokkal!

Hajlandó vagyok tenni a magyarok és a románok közötti békés kapcsolatok elősegítése érdekében

1 2 3 4 5 6 7

Nagyfokú ellenszenvet érzek a románok iránt

1 2 3 4 5 6 7

Optimista vagyok a magyarok és a románok jövőbeli kapcsolatait illetően

1 2 3 4 5 6 7

Szeretném látni, hogy a románokat keményen megbüntetik

1 2 3 4 5 6 7

Szeretnék többet megtudni a román kultúráról

1 2 3 4 5 6 7

Nem kedvelem a románokat

1 2 3 4 5 6 7

Szeretném enyhíteni a feszültséget a magyarok és a románok között

1 2 3 4 5 6 7

Soha nem lennék hajlandó közösséget vállalni a románokkal

1 2 3 4 5 6 7

Szeretném javítani a magyarok és a románok közötti kapcsolatot

1 2 3 4 5 6 7

Egy másik szomszédos ország, Szlovákia szintén a kisantant tagja volt és szintén jelentős területeket kapott Magyarországtól az első világháborút követően. A következő kérdések a magyar-szlovák kapcsolatokra vonatkoznak napjainkban.

Kérjük, jelölje, hogy mennyire ért egyet az alábbi állításokkal!

Hajlandó vagyok tenni a magyarok és a szlovákok közötti békés kapcsolatok elősegítése érdekében

1 2 3 4 5 6 7

Nagyfokú ellenszenvet érzek a szlovákok iránt

1 2 3 4 5 6 7

Optimista vagyok a magyarok és a szlovákok jövőbeli kapcsolatait illetően

1 2 3 4 5 6 7

Szeretném látni, hogy a szlovákokat keményen megbüntetik

1 2 3 4 5 6 7

Szeretnék többet megtudni a szlovák kultúráról

1 2 3 4 5 6 7

Nem kedvelem a szlovákokat

1 2 3 4 5 6 7

Szeretném enyhíteni a feszültséget a magyarok és a szlovákok között

1 2 3 4 5 6 7

Soha nem lennék hajlandó közösséget vállalni a szlovákokkal

1 2 3 4 5 6 7

Szeretném javítani a magyarok és a szlovákok közötti kapcsolatot

1 2 3 4 5 6 7

V. A következő részben arra leszünk kíváncsiak, hogy Ön hogyan viszonyul önnön magyarságához, és hogyan látja a magyarokat más közösségekhez (azaz más etnikai vagy vallási csoportokhoz) viszonyítva. Kérjük, jelölje a 7-fokú skálán, hogy mennyire ért egyet az egyes állításokkal!

A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok

1 2 3 4 5 6 7

Más nemzetek sokat tanulhatnak tőlünk, magyaroktól

1 2 3 4 5 6 7

Fontos számomra, hogy magyarként tekinthessek önmagamra

1 2 3 4 5 6 7

Más népekkel összehasonlítva, a magyarok különbek

1 2 3 4 5 6 7

Fontos számomra, hogy mások magyarként tekintsenek rám

1 2 3 4 5 6 7

Más népekhez viszonyítva, mi magyarok rendkívül erkölcsösek vagyunk

1 2 3 4 5 6 7

Amikor a magyarokról beszélek, többnyire azt mondom, hogy „mi”, ahelyett, hogy „ők”

1 2 3 4 5 6 7

A magyarok minden szempontból jobbak, mint más nemzetek

1 2 3 4 5 6 7

VI. Végezetül arra kérjük, olvassa el az alábbi állításokat, és a megadott 7-fokú skála segítségével jelölje, milyen mértékben ért egyet velük!

Olykor nehézséget okoz számomra, hogy a dolgokat a másik ember szemszögéből nézzem

1 2 3 4 5 6 7

Amikor azt látom, hogy valakit kihasználnak, legszívesebben védelmembe venném az illetőt

1 2 3 4 5 6 7

Olykor úgy próbálom jobban megérteni a barátaimat, hogy elképzelem a dolgokat az ő szemszögükből

1 2 3 4 5 6 7

Más emberekkel történt szerencsétlenségek többnyire nem különösebben zavarnak engem

1 2 3 4 5 6 7

Ha valamivel kapcsolatban biztos vagyok a saját igazamban, nem fecsérlem az időt arra, hogy meghallgassam mások érveit

1 2 3 4 5 6 7

Néha nem különösebben érzek sajnálatot, amikor azt látom, hogy valakivel igazságtalanul bánnak

1 2 3 4 5 6 7

Sokszor megérintenek dolgok, amiket magam körül látok

1 2 3 4 5 6 7

Úgy gondolom, hogy minden kérdésnek két oldala van, és én igyekszem mindkettőt figyelembe venni

1 2 3 4 5 6 7

Amikor dühös vagyok valakire, általában megpróbálom magam beleképzelni a helyzetébe

1 2 3 4 5 6 7

Elérkezett a kérdőív végéhez! Nagyon köszönjük, hogy vette a fáradságot, és válaszaival hozzájárult kutatásunkhoz!

3. számú melléklet: A második vizsgálat vizsgálati anyaga

[Tájékoztató ugyanaz, mint az első vizsgálat esetében, ld. 2. számú melléklet]

I. Először néhány Önre vonatkozó kérdést fogunk feltenni. A kérdések kizárólag statisztikai célokat szolgálnak, hogy átfogó képet kaphassunk a vizsgálatban résztvevők demográfiai hátterére vonatkozóan. Eredményeink közlésénél csak összesített adatokat fogunk bemutatni, vagyis az összes résztvevő válaszaiból kapott átlag és gyakorisági információkat, nem pedig egyéni válaszokat.

Az Ön életkora: _____ éves

Az Ön neme: (1) Férfi (2) Nő

A település jellege, ahol lakik: (1) Budapest (2) Megyeszékhely (3) Város (4) Falu

Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége? Kérjük, válassza ki az alábbi listából!

- (1) 8 általános vagy kevesebb
- (2) Szakmunkás
- (3) Szakközép
- (4) Gimnázium
- (5) Főiskola vagy BA
- (6) Egyetem, MA vagy doktori fokozat

Van-e olyan vallás vagy vallási felekezet, amelyhez tartozónak tekinti magát?

- (1) igen
- (2) nem
- (3) nem szeretnék válaszolni

Függetlenül attól, hogy Ön tartozik-e valamelyik egyházhoz vagy felekezethez, mennyire tartja vallásosnak magát (1 - egyáltalán nem vallásos, 7 – nagyon vallásos)?

1 2 3 4 5 6 7
egyáltalán nem vallásos nagyon vallásos

Ha a legközelebbi vasárnapon választás lenne, Ön melyik pártra szavazna?

- (1) Demokratikus Koalíció
- (2) Együtt
- (3) FIDESZ - KDNP
- (4) Jobbik
- (5) LMP
- (6) MSZP
- (7) Más párt
- (8) Nem tudom
- (9) Nem szeretnék válaszolni

A politikában az emberek gyakran beszélnek „bal-” és „jobboldalról”. Hol helyezné el önmagát ezen a skálán, ahol az „1”a baloldalt, a „7”a jobboldalt jelenti?

1 2 3 4 5 6 7
Bal Jobb

II. [Kollektív áldozati vélekedések kérdőíve itt]

III. A következő részben az Ön személyes véleményére leszünk kíváncsiak napjaink néhány, Magyarországot is érintő társadalmi és politikai témájában.

Menekültkérdés

2015-ben az Európai Uniót foglalkoztató egyik legnagyobb kérdés az úgynevezett menekültkérdés volt. 2015-ben több mint 1 millió menekült érkezett Európába, 2016 első két hónapjában - a tél ellenére is - ez a szám 135.711 fő. A menekültek többsége Szíriából, Afganisztánból, Irakból, Koszovóból, Albániából és Pakisztánból érkezik. A menekültek többsége Németországba igyekszik – ide ezidáig 476.000 fő adta be a menekültkérelmét, de az illegálisan érkezők száma még nagyobb lehet –, ugyanakkor Magyarország a második, 177.130 menekültkérelemmel. Ha arányosan nézzük, Magyarország még jobban érintett a kérdésben, hiszen a 100.000 főre jutó menekültek száma nálunk a legmagasabb: 1800 menekült /100.000 fő. A menekültek utazása veszélyekkel teli: 2015-ben 3770-en haltak meg csak átkelés közben, és még több a sebesültek, betegek, rossz egészségügyi állapotban lévők száma. Az, hogy mit kellene Európának - és ezen belül Magyarországnak - tennie a menekült kérdésben, élénk vita tárgya.

A következőkben állításokat fog olvasni a menekült-kérdéssel kapcsán. Kérjük, a megadott 7-fokú skála segítségével jelezze, mennyire ért egyet az egyes állításokkal (1- egyáltalán nem értek egyet, 7- teljes mértékben egyetértek)!

Amikor úgy döntünk, hogy segítünk a menekülteken, akkor valójában a terrorizmus térhódítását segítjük elő

1 2 3 4 5 6 7

Úgy érzem, hogy személyes felelősségem a menekültek segítése

1 2 3 4 5 6 7

Összeszorul a szívem, amikor a háború elől menekülő családokat látom

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek kultúrája összeegyeztethetetlen a mienkkel

1 2 3 4 5 6 7

Félelem a menekültektől

1 2 3 4 5 6 7

Próbálom magam beleképzelni a menekültek helyzetébe

1 2 3 4 5 6 7

Véleményem szerint vissza kellene állítani a kötelező sorkatonai szolgálatot Magyarországon

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek veszélyt jelentenek ránk, magyarokra

1 2 3 4 5 6 7

Nehézséget okoz számomra, hogy a menekültek szemszögéből lássam a menekülthelyzetet

1 2 3 4 5 6 7

Idegen kultúrájú emberek özönlik el az országunkat

1 2 3 4 5 6 7

Aktívan részt veszek a menekültek segítésében

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek közül sokan veszélyes emberek

1 2 3 4 5 6 7

Anyagi támogatást kell nyújtanunk a menekülteknek

1 2 3 4 5 6 7

Nem szeretnék aktívan részt venni a menekültek segítésében

1 2 3 4 5 6 7

Magyarország határait teljesen le kellene zárni a menekültek előtt

1 2 3 4 5 6 7

Úgy próbálom jobban megérteni a menekültek helyzetét, hogy elképzelem a dolgokat az ő szemszögükből

1 2 3 4 5 6 7

Félelem a helyzet bizonytalansága miatt

1 2 3 4 5 6 7

Támogatom a menekülteket segítő civil csoportok munkáját

1 2 3 4 5 6 7

Véleményem szerint növelni kellene a katonai jelenlétet Magyarországon

1 2 3 4 5 6 7

Erkölcsei kötelességünk segíteni a menekülteken

1 2 3 4 5 6 7

Magyarország határait fegyverrel kell megvédeni

1 2 3 4 5 6 7

Együttérzek a menekültekkel

1 2 3 4 5 6 7

Egyetértek a kerítés szükségességével Magyarország határain

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek semmibe veszik kultúránkat és értékeinket

1 2 3 4 5 6 7

Mélyen megérint a menekültek helyzete

1 2 3 4 5 6 7

Félelem a hazánkra leselkedő veszélyek miatt

1 2 3 4 5 6 7

Magyarország határait meg kell nyitni a rászoruló emberek előtt

1 2 3 4 5 6 7

Önnek van személyes tapasztalata a menekültekkel kapcsolatban?

(1) igen (2) nem

Amennyiben van bármilyen jellegű személyes élménye a menekültekkel kapcsolatban, kérjük, röviden ossza meg velünk!

[szövegdoboz helye]

A következőkben Magyarország és az Európai Unió kapcsolatáról olvashat néhány állítást. Kérjük, jelölje, hogy mennyire ért egyet (1 – egyáltalán nem, 7 – teljes mértékben)!

Sok tekintetben az Európai Unió a felelős a Magyarországon tapasztalható nehézségekért

1 2 3 4 5 6 7

Több jó dolog származik abból, hogy az Európai Unió tagjai vagyunk, mint rossz

1 2 3 4 5 6 7

Alapjában véve, nincs sok különbség az Európai Unió és a Szovjetunió között

1 2 3 4 5 6 7

Mindent figyelembe véve jó dolog, hogy Magyarország az Európai Unió tagja

1 2 3 4 5 6 7

Az Európai Unió igazándiból nem sokban különbözik azoktól a nagyhatalmaktól, amelyek korábban megszállták Magyarországot

1 2 3 4 5 6 7

Az Európai Unió az elfogadhatónál nagyobb mértékben avatkozik bele Magyarország belügyeibe

1 2 3 4 5 6 7

Az Európai Unió útban van afelé, hogy olyanná váljon, mint a Szovjetunió

1 2 3 4 5 6 7

Az Európai Unióhoz való csatlakozás jó dolog volt Magyarország számára

1 2 3 4 5 6 7

Még az Európai Unióval szemben is meg kell védeni a függetlenségünket

1 2 3 4 5 6 7

Az Európai Unió folyamatosan cserbenhagy minket

1 2 3 4 5 6 7

IV. A következő részben arra leszünk kíváncsiak, hogy Ön hogyan viszonyul önnön magyarságához, és hogyan látja a magyarokat más közösségekhez viszonyítva. Kérjük, jelölje a 7-fokú skálán, hogy mennyire ért egyet az egyes állításokkal (1 – egyáltalán nem értek egyet, 7 – teljes mértékben egyetértek)!

Külföldön járva, megdobogtatja a szívemet a magyar szó

1 2 3 4 5 6 7

A magyar nép történelme során számos esetben egyedülálló bátorságról tett tanúbizonyságot

1 2 3 4 5 6 7

Más nemzetekkel összehasonlítva, a magyarok okosabbak

1 2 3 4 5 6 7

Elérzékenyülök, amikor a Himnuszt hallom

1 2 3 4 5 6 7

A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok

1 2 3 4 5 6 7

A magyarok történelmük során általában erkölcsösebben jártak el, mint más nemzetek

1 2 3 4 5 6 7

Erős kötelékek fűznek a magyarsághoz

1 2 3 4 5 6 7

Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakói is olyanok lennének, mint a magyarok

1 2 3 4 5 6 7

Elérkezett a kérdőív végéhez! Nagyon köszönjük, hogy vette a fáradságot, és válaszaival hozzájárult kutatásunkhoz!

4. számú melléklet: A harmadik vizsgálat vizsgálati anyaga

[Tájékoztató ugyanaz, mint az első és második vizsgálatban, ld. 2. számú melléklet]

Először néhány Önre vonatkozó kérdést fogunk feltenni. A kérdések kizárólag statisztikai célokot szolgálnak, hogy átfogó képet kaphassunk a vizsgálatban résztvevők demográfiai hátterére vonatkozóan. Eredményeink közzétételénél csak összesített adatokat fogunk bemutatni, vagyis az összes résztvevő válaszaiból kapott átlag és gyakorisági információkat, nem pedig egyéni válaszokat.

Az Ön életkora: _____ éves

Az Ön neme: (1) Férfi (2) Nő

A település jellege, ahol lakik?

(1) Budapest (2) Megyeszékhely (3) Város (4) Falu

Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége? Kérjük, válassza ki az alábbi listából!

- (1) 8 általános vagy kevesebb
- (2) Szakmunkás
- (3) Szakközép
- (4) Gimnázium
- (5) Főiskola vagy BA
- (6) Egyetem vagy MA
- (7) Doktori fokozat

Van-e olyan vallás vagy vallási felekezet, amelyhez tartozónak tekinti magát?

- (2) igen (2) nem (3) nem szeretnék válaszolni

Függetlenül attól, hogy Ön tartozik-e valamelyik egyházhoz vagy felekezethez, mennyire tartja vallásosnak magát (1 - egyáltalán nem vallásos, 7 – nagyon vallásos)?

1	2	3	4	5	6	7
egyáltalán nem vallásos						nagyon vallásos

Ha a legközelebbi vasárnapon választás lenne, Ön melyik pártra szavazna?

- (1) Demokratikus Koalíció
- (2) Együtt
- (3) FIDESZ - KDNP
- (4) Jobbik
- (5) Kétfarkú Kutypárt
- (6) LMP (Lehet Más a Politika)
- (7) MLP (Magyar Liberális Párt)
- (8) Momentum Mozgalom
- (9) MSZP

- (10) Párbeszéd
- (11) Más párt
- (12) Nem tudom
- (13) Nem szeretnék válaszolni

A politikában az emberek gyakran beszélnek „bal-” és „jobboldalról”. Hol helyezné el önmagát ezen a skálán, ahol az „1” a baloldalt, a „7” a jobboldalt jelenti?

1	2	3	4	5	6	7
Bal						Jobb

[Rövidített kollektív áldozati vélekedések kérdőív itt]

Exkluzív áldozati vélekedéseket mérő állítások:

Bár minden szenvedéstörténet valamelyest eltér egymástól, a magyaroké valóban példa nélküli

1	2	3	4	5	6	7

Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amelynek a magyarokhoz hasonló megpróbáltatásokat kellett volna átélnie

1	2	3	4	5	6	7

Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amely annyit szenvedett volna, mint a magyarok

1	2	3	4	5	6	7

Egyik kelet-közép-európai nép történelmében sincs olyan jellegű szenvedés, ami hasonlítható lenne a magyarokéhoz

1	2	3	4	5	6	7

Inkluzív áldozati vélekedéseket mérő állítások:

Kelet-Közép-Európa más népei is hasonló elnyomásnak voltak kitéve, mint a magyarok

1	2	3	4	5	6	7

Más kelet-közép-európai népek szenvedésének mértéke hasonló a magyarok szenvedésének mértékéhez

1	2	3	4	5	6	7

Néhány nyilvánvaló különbséget leszámítva, a Kelet-Közép-Európa más népcsoportjai által elszenvedett sérelmek hasonlítanak ahhoz, amit a magyaroknak kellett átélniük

1	2	3	4	5	6	7

Kelet- és Közép-Európa más népeit is érte annyi sérelem a történelem során, mint a magyarokat

1	2	3	4	5	6	7

Az 1956-os forradalom és szabadságharc Magyarország szovjet megszállás ellen folytatott szabadságharca, a 20. századi magyar történelem egyik legmeghatározóbb eseménye. A következőkben arra kérjük, hogy egy 7-fokú skálán jelezze, hogy mennyire ért egyet az alábbi állításokkal, amelyek az 1956 után Magyarországról elmenekült emberek helyzetét hasonlítják össze a ma Európába érkező menekültek helyzetével (1 - egyáltalán nem értek egyet, 7 – teljes mértékben egyetértek).

A menekültek hasonló üldöztetésnek vannak kitéve, mint az országot 1956-ban elhagyó magyarok voltak

1 2 3 4 5 6 7

A magyarok 1956-ban átélt megpróbáltatásai különböznek attól, amit napjainkban a menekültek átélnek

1 2 3 4 5 6 7

Jóllehet az országot 1956-ban elhagyó magyarokat is érték sérelmek, mégis ami a menekültekkel történt, az összességében sokkal súlyosabb

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek szenvedésének mértéke hasonló ahhoz, amit az országot 1956-ban elhagyó magyaroknak kellett átélniük.

1 2 3 4 5 6 7

Jóllehet a menekülteket is érték sérelmek, mégis ami az országot 1956-ban elhagyó magyarokkal történt, az összességében sokkal súlyosabb

1 2 3 4 5 6 7

Néhány nyilvánvaló különbséget leszámítva, a menekültek által elszenvedett sérelmek hasonlítanak ahhoz, amit azoknak a magyaroknak kellett átélniük, akik 1956-ban elhagyták az országot

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek sokkal többet szenvedtek, mint az országot 1956-ban elhagyó magyarok

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek nem szenvedtek annyit, mint az országot 1956-ban elhagyó magyarok

1 2 3 4 5 6 7

A menekülteket ért sérelmek nem hasonlíthatóak az országot 1956-ban elhagyó magyarokat ért sérelmekhez

1 2 3 4 5 6 7

A menekülteket is érte annyi sérelem, mint amennyi az országot 1956-ban elhagyó magyarokat

1 2 3 4 5 6 7

A következő részben az Ön személyes véleményére leszünk kíváncsiak napjaink néhány, Magyarországot is érintő társadalmi és politikai témájában.

Menekültkérdés

Az elmúlt években az Európai Uniót foglalkoztató egyik legnagyobb kérdés az úgynevezett menekült-kérdés volt. Több millió menekült érkezett Európába, 2015-ben a beadott menekült kérelmek száma 1.3 millió volt, 2016-ban pedig 1.2 millió. Ez havonta átlagosan 100 ezer menekültet jelent. A menekültek többsége Szíriából, Afganisztánból, Irakból, Koszovóból, Albániából és Pakisztánból érkezik, és Németországba igyekszik. A menekült kérdés Magyarországon is jelentős, hiszen Németország után Magyarországon adták be a második legtöbb menekültkérelmet (az összes kérelem 8%-át). Ha arányosan nézzük, Magyarország a leginkább érintett a kérdésben, hiszen a 100.000 főre jutó menekültek száma nálunk a legmagasabb. A menekültek utazása veszélyekkel teli: 2015-ben 3770-en haltak meg csak átkelés közben, és még több a sebesültek, betegek, rossz egészségügyi állapotban lévők száma. 2016-ban ez a szám tovább emelkedett. Az, hogy mit kellene Európának –és ezen belül Magyarországnak– tennie a menekült kérdésben, élénk vita tárgya.

A következőkben állításokat fog olvasni a menekült-kérdéssel kapcsolatban. Kérjük, a megadott 7-fokú skála segítségével jelezze, mennyire ért egyet az egyes állításokkal (1- egyáltalán nem értek egyet, 7- teljes mértékben egyetértek)!

Összeszorul a szívem, amikor a háború elől menekülő családokat látom

1 2 3 4 5 6 7

Mélyen megérint a menekültek helyzete

1 2 3 4 5 6 7

Együttérzek a menekültekkel

1 2 3 4 5 6 7

Próbálom magam beleképzelni a menekültek helyzetébe

1 2 3 4 5 6 7

Erkölcsei kötelességünk segíteni a menekülteknek

1 2 3 4 5 6 7

Úgy próbálom jobban megérteni a menekültek helyzetét, hogy elképzelem a dolgokat az ő szemszögükből

1 2 3 4 5 6 7

Szeretnék aktívan részt venni a menekültek segítésében

1 2 3 4 5 6 7

Aktívan részt veszek a menekültek segítésében

1 2 3 4 5 6 7

Úgy érzem, hogy személyes felelősségem a menekültek segítése

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek jelenléte az országban, a magyarok által elfogadott normákat és értékeket fenyegeti

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek jelenléte az országban, a jogainkat és a szabadságunkat fenyegeti

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek jelenléte az országban, fenyegető a magyar identitásra nézve

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek befogadása aláássa a magyar kultúrát

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek jelenléte jelentős költségekkel jár az ország számára

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek jelenléte fenyegeti a gazdasági boldogulásunkat

1 2 3 4 5 6 7

Csak idő kérdése, hogy Magyarország egy iszlamista terrortámadás célpontja legyen

1 2 3 4 5 6 7

A menekültek miatt nő a bűncselekmények száma Magyarországon

1 2 3 4 5 6 7

Félelmet érzek a menekültek miatt kialakult helyzet bizonytalansága miatt

1 2 3 4 5 6 7

Félelmet érzek a menekültek miatt az országunkra leselkedő veszélyek miatt

1 2 3 4 5 6 7

Félelmet érzek a menekültekkel kapcsolatban

1 2 3 4 5 6 7

Egyetértek a kerítés szükségességével Magyarország határain

1 2 3 4 5 6 7

Magyarország határait fegyverrel kell megvédeni

1 2 3 4 5 6 7

Magyarország határait le kellene zárni a menekültek elől

1 2 3 4 5 6 7

Véleményem szerint növelni kellene a katonai jelenlétet Magyarországon

1 2 3 4 5 6 7

Véleményem szerint vissza kellene állítani a kötelező sorkatonai szolgálatot Magyarországon

1 2 3 4 5 6 7

Egyetértek azzal, hogy minden menedékkérőt szögesdróttal körülvett táborba zárjunk

1 2 3 4 5 6 7

Komoly büntetést érdemelnek azok a menekültek, akik megkísérelnek áttörni az újonnan felépített határ menti kerítésen

1 2 3 4 5 6 7

Egyetértek azzal az új rendelkezéssel, mely alapján az ország területén most már bárhol őrizetbe lehet venni és ki lehet toloncolni az illegális határátlépőket

1 2 3 4 5 6 7

A menekülteket vissza kell küldeni abba az országba, ahonnan jöttek, függetlenül attól, hogy mit mondanak az adott országban lévő állapotokról

1 2 3 4 5 6 7

A menekülteket zárt és őrzött táborokban kell tartani

1 2 3 4 5 6 7

Kemény büntetést érdemelnek azok, akik megkísérelnek átmászni a határon felépített kerítésen (vagy bármilyen más módon megrongálják a kerítést)

1 2 3 4 5 6 7

Egyetértek azzal, hogy a menedékkérelmük elbírálására várók ne mozoghassanak szabadon az országban

1 2 3 4 5 6 7

A fiatalokú menekültek sem érdemelnek speciális elbírálást

1 2 3 4 5 6 7

A következőkben olyan állításokat fog olvasni, amelyek Magyarországra, illetve a magyar csoport és más csoportok kapcsolatára vonatkoznak. Kérjük, jelezze az állításokkal kapcsolatos egyetértésének a mértékét (1- egyáltalán nem értek egyet, 7- teljes mértékben egyetértek)!

Véleményem szerint Magyarország biztonsága meglehetősen bizonytalan

1 2 3 4 5 6 7

Magyarországnak állandóan éberem kell figyelnie a rá leselkedő veszélyekre

1 2 3 4 5 6 7

Félek, hogy a magyarok számára legfontosabb dolgok veszélyben vannak

1 2 3 4 5 6 7

Más csoportok gyakran igazságtalanul viselkednek Magyarországgal

1 2 3 4 5 6 7

Más csoportok a kelleténél többet kritizálják Magyarországot

1 2 3 4 5 6 7

Magyarország erőfeszítései gyakran elismerés nélkül maradnak

1 2 3 4 5 6 7

Magyarországnak nagyon kevés befolyása van a saját jövőjére

1 2 3 4 5 6 7

Nehéz derűlátónak lenni Magyarország jövőjével kapcsolatban

1 2 3 4 5 6 7

Magyarország sorsa más csoportok kezében van

1 2 3 4 5 6 7

Hamarosan a végére érünk!

A következő részben arra leszünk kíváncsiak, hogy Ön hogyan viszonyul önnön magyarságához, és hogyan látja a magyarokat más közösségekhez (azaz más etnikai vagy vallási csoportokhoz) viszonyítva. Kérjük, jelölje a 7-fokú skálán, hogy mennyire ért egyet az egyes állításokkal!

A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok

1 2 3 4 5 6 7

Más nemzetek sokat tanulhatnak tőlünk, magyaroktól

1 2 3 4 5 6 7

Fontos számomra, hogy magyarként tekinthessek önmagamra

1 2 3 4 5 6 7

Más népekkel összehasonlítva, a magyarok különbek

1 2 3 4 5 6 7

Fontos számomra, hogy mások magyarként tekintsenek rám

1 2 3 4 5 6 7

Más népekhez viszonyítva, mi magyarok rendkívül erkölcsösek vagyunk

1 2 3 4 5 6 7

Amikor a magyarokról beszélek, többnyire azt mondom, hogy „mi”, ahelyett, hogy „ők”

1 2 3 4 5 6 7

A magyarok minden szempontból jobbak, mint más nemzetek

1 2 3 4 5 6 7

Elérkezett a kérdőív végéhez! Nagyon köszönjük, hogy vette a fáradságot, és válaszaival hozzájárult kutatásunkhoz! Erőfeszítéseikért cserébe szeretnénk felajánlani egy lehetőséget: Ön részt vehet egy sorsoláson, amely során egy 10 ezer forintos ajándékutalvánnyal kedveskedünk a kutatás egyik résztvevőjének. Nem kell mást tennie, mint a lenti szövegdobozban megadnia egy e-mail címet, mint elérhetőséget, amin keresztül az ajándékutalványt el tudjuk küldeni.

Figyelembe véve a kutatásunk témáját azonban szeretnénk egy alternatív lehetőséget is felajánlani: amennyiben Ön nyeri a sorsolást, a teljes nyereményét vagy a nyereményének egy részét felajánlhatja a menekülteket segítő Migráns Szolidaritás Csoportnak (MigSzol).

Amennyiben részt kíván venni a sorsoláson, kérjük, az alábbi szövegdobozban adja meg e-mail címét elérhetőségét! Azt is tüntesse fel, hogy amennyiben Ön nyer, hogyan kívánja felhasználni a nyereményét:

[szövegdoboz helye]

Fel szeretné-e ajánlani a nyereménye egy részét a MigSzolnak, annak érdekében, hogy a szervezet a menekülteket segítse? (1) **IGEN** (2) **NEM**

Ha igen, mekkora részét a 10.000 forintnak?

[szövegdoboz helye]

Fontos: az Ön által megadott elérhetőséget és a sorsolást külön kezeljük az Ön által megadott válaszoktól, ez az Ön által adott válaszok anonimitását nem sérti.

Amennyiben úgy dönt, hogy nem kíván részt venni a sorsoláson, kérjük, hagyja üresen a szövegdobozt!

Még egyszer köszönjük a kutatásunkban való részvételét!

5. számú melléklet: A lineáris regresszió elemzések során kapott adattáblák

5.1. számú melléklet: Az inkluzív és exkluzív áldozati vélekedésekre lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

4. táblázat A hierarchikus lineáris regresszió elemzések eredményei. Kimeneti változók: inkluzív és exkluzív áldozati vélekedések

Változók	Inkluzív vélekedések			Exkluzív vélekedések		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
Modell1						
(Konstans)	36,54	3,71		22,06	4,12	
Életkor	-,002	,07	-,003	,06	,07	,06
Nem (Nő)	-,06	1,09	-,003	-,12	1,21	-,01
Megyeszékhely	-2,61	1,35	-,14 ⁺	3,82	1,50	,18*
Város	-5,01	1,50	-,24**	8,74	1,66	,36**
Falu	-3,21	1,71	-,12 ⁺	4,46	1,89	,15*
Szakmunkás	-1,01	7,06	-,01	-2,37	7,84	-,02
Szakközép	6,62	3,75	,17	-6,88	4,17	-,16
Gimnázium	6,08	3,14	,33 ⁺	-5,26	3,49	-,25
Főiskola/BA	4,70	3,20	,23	-3,82	3,56	-,16
Egyetem/MA	6,38	3,25	,30*	-5,89	3,62	-,24
Doktori	3,99	6,03	,04	-9,85	6,70	-,10
			$R^2=,06$, $F(11,287)=1,72$, $p>,05$	$R^2=,11$, $F(11,286)=3,05$, $p<,01$		
Modell2						
(Konstans)	36,43	4,14		17,96	4,35	
Életkor	,01	,06	,01	,07	,07	,06
Nem (Nő)	-,49	1,06	-,03	,73	1,11	,04
Megyeszékhely	-,98	1,34	-,05	,74	1,40	,03
Város	-3,02	1,49	-,14*	5,74	1,55	,24**
Falu	-1,05	1,69	-,04	1,91	1,76	,07
Szakmunkás	1,38	6,83	,01	-4,77	7,11	-,04
Szakközép	5,76	3,60	,15	-5,53	3,75	-,13
Gimnázium	6,53	3,06	,35*	-5,48	3,19	-,26
Főiskola/BA	5,05	3,09	,24	-4,59	3,22	-,19
Egyetem/MA	6,60	3,16	,31*	-6,30	3,30	-,26 ⁺
Doktori	3,61	5,81	,04	-9,52	6,05	-,09

DK	-9,10	8,93	-,06	-11,24	9,31	-,06
Együtt	6,46	2,43	,18**	-5,96	2,57	-,14*
FIDESZ-KDNP	,79	2,13	,03	2,40	2,22	,08
Jobbik	-2,15	2,46	-,06	6,07	2,56	,15*
LMP	3,79	1,83	,17*	-3,80	1,90	-,15*
MSZP	-8,37	5,23	-,09	-,46	5,45	-,004
Más párt	3,76	2,19	,12	-1,84	2,28	-,05
Bizonytalan szavazó	2,94	1,68	,15	-3,44	1,75	-,15*
Politikai orientáció	-1,01	,46	-,15*	1,92	,48	,24**
	$R^2=,18, F(20,278)=2,94, p<,01$			$R^2=,31, F(20,277)=6,16, p<,01$		
Modell3						
(Konstans)	38,35	4,16		11,43	4,02	
Életkor	-,02	,06	-,02	,10	,06	,09
Nem (Nő)	-,69	1,06	-,04	,08	1,02	,004
Megyeszékhely	-,91	1,32	-,05	-,09	1,28	-,004
Város	-2,27	1,50	-,11	3,24	1,44	,13*
Falu	-,33	1,69	-,01	-,34	1,62	-,01
Szakmunkás	,72	6,70	,01	-1,07	6,45	-,01
Szakközép	4,65	3,53	,12	-3,40	3,40	-,08
Gimnázium	5,51	3,01	,30	-4,23	2,89	-,20
Főiskola/BA	4,24	3,03	,20	-3,12	2,92	-,13
Egyetem/MA	5,47	3,10	,26	-4,94	3,00	-,20
Doktori	1,58	5,72	,02	-8,42	5,51	-,08
DK	-9,93	8,79	-,06	-5,18	8,47	-,03
Együtt	5,50	2,39	,15*	-5,30	2,35	-,13*
FIDESZ-KDNP	,61	2,09	,02	1,79	2,01	,06
Jobbik	-,35	2,47	-,01	1,95	2,37	,05
LMP	2,85	1,80	,13	-2,66	1,74	-,10
MSZP	-9,26	5,18	-,10	4,75	4,99	,05
Más párt	3,45	2,14	,11	-2,02	2,06	-,06
Bizonytalan szavazó	2,59	1,65	,13	-2,83	1,58	-,13
Politikai orientáció	-,68	,48	-,10	,56	,47	,07
Glorifikáció	-,52	,14	-,28**	,96	,14	,45**
Kötődés	,22	,10	,16*	,04	,10	0,2
	$R^2=,22, F(22,276)=3,46, p<,01$			$R^2=,44, F(22,275)=9,75, p<,01$		

Megjegyzés * $p \leq ,05$ ** $p \leq ,01$

5.2. számú melléklet: A románokkal kapcsolatos megbékélésre és neheztelésre lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

6. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Románokkal kapcsolatos megbékélés és neheztelés (N=304)

Változók	Megbékélés-Románok			Neheztelés-Románok		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	7,49	3,98		15,18	3,19	
Inkluzív vélekedések	,24	,05	,34**	-,08	,04	-,14*
Exkluzív vélekedések	,05	,05	,08	,10	,04	,19*
Kötődés	,03	,07	,03	-,05	,05	-,05
Glorifikáció	-,15	,10	-,11	,35	,08	,31**
Empátia_vonás	,17	,05	,20**	-,14	,04	-,20**
Életkor	,09	,04	,13*	,00	,03	-,00
Nem (Nő)	-1,03	,69	-,08	-,45	,55	-,04
Megyeszékhely	-1,58	,87	-,12	-,03	,70	-,00
Város	-,77	,99	-,05	-,05	,78	-,00
Falu	,16	1,10	,01	-1,35	,88	-,09
Szaktunok	-8,94	4,30	-,12*	-,14	3,44	-,00
Szakközép	-9,46	2,27	-,36**	2,25	1,82	,10
Gimnázium	-1,94	1,95	-,15	-1,31	1,57	-,12
Főiskola/BA	-2,48	1,96	-,17	-,21	1,57	-,02
Egyetem/MA	-3,79	2,02	-,25	,00	1,62	,00
Doktori	2,58	3,74	,04	-2,57	2,99	-,05
Politikai orientáció	,11	,32	,02	,10	,26	,02
DK	-17,10	5,68	-,16**	-4,41	4,55	-,05
Együtt	1,20	1,65	,04	-1,02	1,30	-,05
FIDESZ-KDNP	-,83	1,35	-,04	1,43	1,08	,09
Jobbik	-1,53	1,60	-,06	,96	1,27	,05
LMP	,32	1,16	,02	,01	,93	,00
MSZP	-6,66	3,34	-,11*	-,44	2,67	-,01
Más párt	,39	1,40	,02	-,13	1,13	-,01
Bizonytalan szavazó	-1,82	1,06	-,13	-,40	,85	-,03
Modell:	$R^2=,37$, $F(25,263)=6,16$, $p<,01$			$R^2=,44$, $F(25,266)=8,47$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$

5.3. számú melléklet: A szlovákokkal kapcsolatos megbékélésre és neheztelésre lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

7. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Szlovákokkal kapcsolatos megbékélés és neheztelés (N=304)

Változók	Megbékélés-Szlovákok			Neheztelés-Szlovákok		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	9,39	3,96		12,70	2,90	
Inkluzív vélekedések	,17	,05	,25**	-,01	,04	-,01
Exkluzív vélekedések	,00	,05	,00	,10	,04	,21*
Kötődés	,11	,07	,11	-,11	,05	-,14*
Glorifikáció	-,05	,10	-,04	,35	,07	,35**
Empátia_vonás	,17	,05	,21**	-,15	,03	-,24**
Életkor	,09	,04	,14*	-,01	,03	-,03
Nem (Nő)	-1,10	,68	-,09	-,68	,50	-,07
Megyeszékhely	-2,05	,86	-,16*	,93	,63	,09
Város	-,60	,97	-,04	,37	,72	,03
Falu	-,61	1,08	-,04	-,14	,79	-,01
Szakmunkás	-5,53	4,24	-,07	3,43	3,13	,06
Szakközép	-6,82	2,24	-,27**	1,18	1,65	,06
Gimnázium	-2,08	1,93	-,17	-,52	1,42	-,05
Főiskola/BA	-2,15	1,94	-,15	-,01	1,43	-,00
Egyetem/MA	-3,21	2,00	-,22	,45	1,47	,04
Doktori	5,12	3,69	,08	-1,36	2,72	-,03
Politikai orientáció	,02	,32	,01	,04	,23	,01
DK	-17,63	5,61	-,17**	-3,16	4,14	-,04
Együtt	1,84	1,60	,07	-,95	1,20	-,05
FIDESZ-KDNP	-1,04	1,33	-,06	,70	,98	,05
Jobbik	-,83	1,56	-,04	-1,41	1,15	-,08
LMP	,75	1,15	,05	-1,16	,85	-,10
MSZP	-6,39	3,30	-,11 ⁺	,75	2,43	,02
Más párt	,36	1,39	-,02	-,27	1,02	-,02
Bizonytalan szavazó	-1,69	1,05	-,13	-,86	,77	-,08
Modell:	$R^2=,33$, $F(25,264)=5,29$, $p<,01$			$R^2=,40$, $F(25,264)=6,95$, $p<,01$		

Megjegyzés ** $p\leq,01$ * $p\leq,05$ ⁺ $p<,06$

5.4. számú melléklet: Az ukránoknak és az ukrainai magyaroknak való segítségre lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

9. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Ukránoknak, illetve Ukrajnában élő magyaroknak való segítség ($N=304$)

Változók	Segíteni-Ukránoknak			Segíteni-Ukrajnai magyaroknak		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	,675	3,57		-,66	2,49	
Inkluzív vélekedések	,19	,05	,31**	,13	,03	,29**
Exkluzív vélekedések	,03	,05	,06	,10	,03	,25**
Kötődés	,02	,06	,02	,11	,04	,18**
Glorifikáció	,11	,09	,10	,03	,06	,04
Empátia_vonás	,18	,04	,25**	,15	,03	,27**
Életkor	,11	,04	,19**	,04	,03	,10
Nem (Nő)	,37	,62	,03	,03	,43	,00
Megyeszékhely	-1,46	,79	-,12	-1,02	,54	-,12
Város	-,58	,88	-,05	-,27	,61	-,03
Falu	-,62	,98	-,04	-,41	,69	-,04
Szakt munkás	-7,90	3,82	-,12*	-6,46	2,69	-,13*
Szakközép	-4,95	2,02	-,22*	-4,13	1,42	-,25**
Gimnázium	-,95	1,74	-,08	-,82	1,22	-,10
Főiskola/BA	-2,12	1,74	-,17	-1,47	1,23	-,16
Egyetem/MA	-2,91	1,80	-,22	-1,71	1,26	-,18
Doktori	3,47	3,32	,06	2,50	2,34	,06
Politikai orientáció	,10	,29	,03	,34	,20	,11
DK	-14,31	5,05	-,15**	-11,59	3,55	-,17**
Együtt	1,93	1,44	,09	,86	1,02	,05
FIDESZ-KDNP	-2,50	1,21	-,15*	-1,92	,85	-,16*
Jobbik	-1,53	1,42	-,07	-,81	1,00	-,05
LMP	1,25	1,04	,09	,38	,73	,04
MSZP	-2,68	2,97	-,05	-3,06	2,09	-,08
Más párt	-1,07	1,24	-,06	-1,23	,87	-,09
Bizonytalan szavazó	-1,39	,96	-,11	-1,19	,67	-,13
Modell:	$R^2=,33$, $F(25,260)=5,22$, $p<,01$			$R^2=,38$, $F(25,264)=6,51$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$

5.5. számú melléklet: A kizárólag az ukrainai magyaroknak való segítségre és Kárpátalja visszavételére lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

10. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Csak az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítség, és Kárpátalja visszavétele (N=304)

Változók	Segíteni-Csak ukrainai magyaroknak			Kárpátalja visszavétele		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	1,19	1,28		2,23	2,02	
Inkluzív vélekedések	,02	,02	,09	-,05	,03	-,12
Exkluzív vélekedések	,05	,02	,30**	,11	,03	,32**
Kötődés	,02	,02	,05	,04	,03	,07
Glorifikáció	,01	,03	,02	,12	,05	,16*
Empátia_vonás	-,02	,02	-,07	,02	,02	,03
Életkor	-,01	,01	-,03	-,03	,02	-,07
Nem (Nő)	,26	,22	,07	,88	,35	,13*
Megyeszékhely	-,11	,28	-,03	-,52	,44	-,07
Város	,20	,31	,05	-,28	,50	-,04
Falu	-,45	,35	-,09	-,05	,56	-,01
Szakmunkás	-,42	1,37	-,02	-,79	2,18	-,02
Szakközép	-,26	,73	-,03	,90	1,15	,06
Gimnázium	,18	,62	,05	-,42	,99	-,06
Főiskola/BA	,41	,63	,10	-,23	1,00	-,03
Egyetem/MA	-,21	,65	-,05	-,64	1,03	-,08
Doktori	-,04	1,19	-,00	-1,28	1,89	-,04
Politikai orientáció	,12	,10	,08	,20	,16	,07
DK	-,88	1,82	-,03	-2,61	2,88	-,04
Együtt	-,46	,52	-,06	-1,06	,82	-,07
FIDESZ-KDNP	,25	,44	,05	-,68	,70	-,07
Jobbik	-,46	,52	-,07	,51	,83	,04
LMP	-,24	,38	-,06	-1,04	,60	-,12
MSZP	,27	1,07	,02	,68	1,70	,02
Más párt	-,24	,45	-,04	-,66	,71	-,06
Bizonytalan szavazó	,10	,35	,03	-,83	,55	-,11
Modell:	$R^2=,19$, $F(25,262)=2,39$, $p<,01$			$R^2=,45$, $F(25,262)=8,39$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$

5.6. számú melléklet: Az Európai Unió iránti pozitív attitűdökre és az Európai Unió hibáztatására vonatkozóan lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

12. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: EU iránti pozitív attitűdök; Az EU hibáztatása (N=372)

Változók	EU tagság pozitív			EU hibáztatás		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	14,63	2,82		-,11	2,10	
Exkluzív vélekedések	-,13	,03	-,32**	,11	,02	,34**
Inkluzív vélekedések	,08	,03	,15*	-,02	,03	-,05
Kötődés	,01	,04	,01	,03	,03	,06
Glorifikáció	-,09	,05	-,12	,10	,04	,17*
Életkor	,03	,02	,09	-,01	,01	-,04
Nem (Nő)	-,41	,44	-,04	-,22	,32	-,03
Megyeszékhely	-,84	,67	-,09	,30	,50	,04
Város	-,22	,75	-,02	-,08	,56	-,01
Falu	-1,81	,80	-,14*	,30	,60	,03
Szakmunkás	1,44	2,47	,05	2,61	1,83	,11
Szakközép	,28	2,24	,02	1,78	1,67	,12
Gimnázium	1,34	2,21	,14	2,80	1,64	,36
Főiskola/BA	1,50	2,19	,16	2,31	1,63	,31
Egyetem/MA	1,26	2,18	,11	2,10	1,62	,23
Politikai orientáció	,12	,17	,04	,24	,13	,10 ⁺
DK	3,00	1,18	,12*	-,66	,88	-,03
Együtt	2,80	,91	,16**	-1,00	,68	-,07
FIDESZ-KDNP	,02	,68	,002	1,21	,51	,13*
Jobbik	-1,80	,85	-,11*	,81	,64	,06
LMP	1,04	,80	,07	,01	,60	,00
MSZP	3,06	1,68	,08	-,26	1,25	-,01
Más párt	-,40	,92	-,02	-,27	,68	-,02
Bizonytalan szavazó	,54	,62	,05	-,31	,46	-,04
Modell:	$R^2=,43$, $F(23,325)=10,47$ $p<,01$			$R^2=,51$, $F(23,324)=14,65$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$ + $p\leq,06$

5.7. számú melléklet: Az Európai Unióval szembeni szuverenitás igényére és az Európai Unió és a Szovjetunió közötti észlelt hasonlóságra vonatkozóan lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

13. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Az EU-val szembeni szuverenitás igénye; Az Európai Unió (EU) és a Szovjetunió (SZU) észlelt hasonlósága ($N=372$)

Változók	EU-val szembeni szuverenitás			EU és SZU közötti hasonlóság		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	-1,02	2,05		-2,81	2,88	
Exkluzív vélekedések	,08	,02	,25**	,14	,03	,36**
Inkluzív vélekedések	-,03	,02	-,05	-,05	,03	-,09
Kötődés	,02	,03	,03	,01	,04	,02
Glorifikáció	,15	,04	,24**	,09	,06	,12
Életkor	,01	,01	,04	,02	,02	,08
Nem (Nő)	,25	,32	,03	-,01	,45	,00
Megyeszékhely	,24	,49	,03	1,31	,69	,14 ⁺
Város	,19	,55	,02	,90	,77	,08
Falu	,08	,59	,01	,01	,82	,001
Szaktunyas	2,41	1,79	,10	3,57	2,51	,12
Szakközép	2,05	1,63	,13	4,04	2,29	,21
Gimnázium	3,27	1,60	,40*	4,43	2,25	,45*
Főiskola/BA	2,49	1,59	,33	3,83	2,23	,41
Egyetem/MA	2,76	1,58	,30	3,69	2,22	,32
Politikai orientáció	,38	,13	,15*	,18	,18	,06
DK	-2,28	,86	-,11**	-1,28	1,20	-,05
Együtt	-1,64	,66	-,11*	-,14	,93	-,01
FIDESZ-KDNP	1,34	,50	,14**	1,46	,70	,13*
Jobbik	,88	,62	,07	1,43	,87	,09
LMP	,19	,58	,02	,82	,82	,06
MSZP	-,36	1,22	-,01	1,80	1,72	,05
Más párt	-,48	,67	-,03	,81	,94	,04
Bizonytalan szavazó	,02	,46	,003	,97	,64	,09
Modell:	$R^2=,56$, $F(23,322)=18,09$ $p<,01$			$R^2=,43$, $F(23,324)=10,55$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$ + $p\leq,06$

5.8. számú melléklet: A menekültekkel kapcsolatos fizikai veszélyre, kulturális veszélyre és félelemre lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

15. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Fizikai veszély, Kulturális veszély, valamint Félelem ($N=372$)

Változók	Fizikai veszély			Kulturális veszély			Félelem		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	2,06	3,51		10,07	3,44		14,05	3,72	
Exkluzív vélekedések	,10	,04	,21**	,12	,04	,28**	,12	,04	,26**
Inkluzív vélekedések	,00	,04	,01	,04	,04	,06	,05	,04	,07
Kötődés	,04	,05	,04	-,06	,05	-,08	,04	,05	,05
Glorifikáció	,15	,07	,17*	,14	,07	,16*	,06	,07	,07
Életkor	,01	,02	,03	-,01	,02	-,03	-,03	,02	-,07
Nem (Nő)	-,34	,53	-,03	-,32	,52	-,03	,87	,56	,08
Megyeszékhely	1,06	,81	,10	1,32	,79	,13	1,35	,86	,13
Város	,86	,92	,06	,79	,89	,06	1,53	,97	,12
Falu	,02	,97	,00	,52	,94	,04	,24	1,02	,02
Szakmunkás	5,03	3,02	,13	,14	2,97	,00	-7,23	3,19	-,20*
Szakközép	1,15	2,69	,05	-2,98	2,65	-,14	-8,67	2,84	-,42**
Gimnázium	1,72	2,65	,15	-3,06	2,60	-,28	-7,61	2,80	-,68**
Főiskola/BA	,66	2,63	,06	-3,46	2,58	-,33	-8,89	2,77	-,85**
Egyetem/MA	,57	2,61	,04	-4,25	2,57	-,34	-9,16	2,76	-,72**
Politikai orientáció	,38	,22	,11	,48	,21	,14*	,19	,23	,05
DK	-1,21	1,43	-,04	,17	1,40	,01	-1,90	1,51	-,07
Együtt	-2,0	1,11	-,10	-2,42	1,09	-,12*	-2,54	1,18	-,13*
FIDESZ-KDNP	1,63	,85	,12 ⁺	1,07	,83	,08	-,14	,90	-,01
Jobbik	1,15	1,05	,06	,35	1,02	,02	-,22	1,10	-,01
LMP	,08	,98	,01	-1,40	,97	-,09	-2,30	1,04	-,14*
MSZP	3,89	2,02	,09 ⁺	1,81	1,98	,04	2,20	2,13	,05
Más párt	-,31	1,12	-,01	-1,27	1,10	-,06	-2,28	1,21	-,11
Bizonytalan szavazó	,65	,78	,05	,51	,76	,04	,64	,82	,06
Vallásosság mértéke	-,08	,17	-,03	-,05	,16	-,02	-,05	,17	-,02
Vallásos	1,05	1,07	,10	,22	1,06	,02	,21	1,16	,02
Nem vallásos	-,34	1,09	-,03	-1,24	1,07	-,12	-,92	1,19	-,09
Modell:	$R^2=,42$, $F(26,316)=8,81$ $p<,01$			$R^2=,40$, $F(26,318)=8,12$, $p<,01$			$R^2=,31$, $F(26,317)=5,36$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$ ⁺ $p\leq,06$

5.9. számú melléklet: A menekültekkel kapcsolatban a határok lezárására és a katonai jelenlétre vonatkozóan lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

16. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Határok lezárása, valamint Katonai jelenlét támogatása ($N=372$)

Változók	Határok lezárása			Katonai jelenlét		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	9,40	3,43		6,18	3,40	
Exkluzív vélekedések	,08	,04	,16*	,12	,03	,24**
Inkluzív vélekedések	-,02	,04	-,03	,00	,04	,00
Kötődés	-,06	,05	-,08	,00	,05	,00
Glorifikáció	,29	,07	,31**	,23	,06	,25**
Életkor	,02	,02	,04	-,00	,02	-,01
Nem (Nő)	-1,85	,52	-,15**	-,56	,51	-,05
Megyeszékhely	-,04	,78	-,00	,87	,78	,08
Város	,13	,89	,01	,24	,88	,02
Falu	-,12	,94	-,01	-,76	,93	-,05
Szaktanácsos	-1,27	2,96	-,03	-1,35	2,94	-,03
Szakközép	-2,19	2,63	-,10	-1,46	2,61	-,06
Gimnázium	-1,31	2,59	-,11	-1,32	2,57	-,11
Főiskola/BA	-1,78	2,57	-,15	-2,05	2,55	-,18
Egyetem/MA	-1,73	2,56	-,12	-2,27	2,54	-,16
Politikai orientáció	,28	,21	,07	,17	,21	,04
DK	-,77	1,44	-,02	-3,19	1,39	-,10*
Együtt	-4,11	1,09	-,19**	-2,43	1,08	-,11*
FIDESZ-KDNP	2,09	,83	,15*	1,66	,82	,12*
Jobbik	,15	1,02	,01	1,97	1,01	,10 ⁺
LMP	-1,63	,96	-,09	-1,97	,96	-,11*
MSZP	3,65	1,98	,08	2,47	1,96	,05
Más párt	-,84	1,11	-,04	-,64	1,09	-,03
Bizonytalan szavazó	-,85	,76	-,07	,33	,75	,03
Vallásosság mértéke	-,07	,16	-,03	-,08	,16	-,03
Vallásos	1,94	1,05	,17	,15	1,04	,01
Nem vallásos	,77	1,07	,07	-1,45	1,06	-,13
Modell:	$R^2=,51, F(26,315)=12,46$ $p<,01$			$R^2=,52, F(26,319)=13,11,$ $p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$ + $p\leq,06$

5.10. számú melléklet: A menekültekkel kapcsolatos perspektíva-felvételre, empátiára és segítségre vonatkozóan lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

17. táblázat Regresszió elemzések szignifikáns eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Perspektíva-felvétel, Empátia, és Segítségre való hajlandóság ($N=372$)

Változók	Perspektíva-felvétel			Empátia			Segítség		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	3,50	3,65		2,12	3,51		6,44	6,28	
Exkluzív vélekedések	-,02	,04	-,04	-,02	,04	-,04	,01	,06	,01
Inkluzív vélekedések	,10	,04	,17*	,13	,04	,21**	,19	,07	,18**
Kötődés	,12	,05	,15*	,20	,05	,27**	,20	,09	,15*
Glorifikáció	-,08	,07	-,10	-,17	,07	-,20*	-,21	,12	-,15
Életkor	-,01	,02	-,02	,05	,02	,14*	,08	,04	,13*
Nem (Nő)	,24	,55	,02	1,30	,53	,12*	,62	,95	,03
Megyeszékhely	,08	,83	,01	-,51	,80	-,05	-1,20	1,43	-,07
Város	1,18	,95	,09	-,65	,91	-,05	-2,06	1,63	-,09
Falu	1,88	1,00	,14	-,64	,96	-,05	-,54	1,73	-,02
Szaktunok	2,66	3,15	,08	-,43	3,03	-,01	-,22	5,41	-,00
Szakközép	3,84	2,80	,19	,77	2,69	,04	4,59	4,82	,13
Gimnázium	3,84	2,76	,36	1,89	2,65	,17	7,09	4,74	,38
Főiskola/BA	2,92	2,74	,29	1,84	2,63	,18	6,50	4,71	,37
Egyetem/MA	4,27	2,72	,35	1,92	2,62	,15	6,81	4,68	,32
Politikai orientáció	-,46	,23	-,14*	-,26	,22	-,08	-1,01	,39	-,17**
DK	-1,16	1,49	-,04	,07	1,43	,00	-3,06	2,55	-,07
Együtt	1,65	1,17	,09	2,69	1,11	,14*	4,66	1,99	,14*
FIDESZ-KDNP	-,31	,89	-,03	-,98	,85	-,08	-2,89	1,52	-,13 ⁺
Jobbik	-,90	1,08	-,05	-,60	1,04	-,03	-1,36	1,86	-,05
LMP	2,33	1,03	,15*	3,72	,99	,23**	2,91	1,76	,11
MSZP	-3,97	2,10	-,10 ⁺	-1,88	2,02	-,05	-5,99	3,62	-,08
Más párt	,27	1,17	,01	,60	1,12	,03	-1,22	2,01	-,04
Bizonytalan szavazó	,02	,81	,00	1,57	,78	,14*	-1,52	1,39	-,08
Vallásosság mértéke	,26	,17	,10	,26	,16	,10	,64	,30	,14*
Vallásos	1,07	1,12	,11	,17	1,08	,02	-2,02	1,92	-,12
Nem vallásos	2,82	1,14	,28*	1,30	1,09	,13	-,01	1,96	,00
Modell:	$R^2=,27$, $F(26,318)=4,51$ $p<,01$			$R^2=,35$, $F(26,319)=6,55$, $p<,01$			$R^2=,29$, $F(26,317)=5,00$, $p<,01$		

Megjegyzés * $p\leq,05$ ** $p\leq,01$ ⁺ $p\leq,06$

5.11. számú melléklet: A menekültekkel kapcsolatos empátiára, segítségi szándékra és valós segítségre vonatkozóan lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

21. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Empátia, Segítség szándéka, Valós segítség (N=280)

Változók	Empátia			Segítség szándéka			Valós segítség		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	6,34	4,89		1,63	3,41		5252	3917	
Történelmi inkluzív	,08	,11	,05	,03	,08	,03	-45	100	-,05
Történelmi exkluzív	,07	,11	,05	,12	,07	,13	-16	104	-,02
Specifikus inkluzív vélekedések	,42	,05	,47**	,25	,04	,41**	103	42	,23**
Kötődés	,11	,07	,09	,04	,05	,05	-42	68	-,06
Glorifikáció	-,25	,12	-,17*	-,14	,08	-,14	-52	96	-,07
Életkor	,10	,05	,11 ⁺	,09	,04	,15**	38	51	,07
Nem (Nő)	,90	,86	,05	-,41	,60	-,04	-1913	754	-,21*
Megyeszékhely	-,36	1,00	-,02	-1,01	,70	-,08	-556	843	-,06
Város	-1,33	1,03	-,07	-1,50	,72	-,11*	-194	1052	-,02
Falu	-3,22	1,38	-,13*	-2,68	,96	-,15**	-2142	1266	-,15
Szakt munkás	-,12	3,04	-,002	3,56	2,12	,09	-2939	2245	-,11
Szakközép	-1,35	1,71	-,05	-,72	1,19	-,04	-1857	1521	-,12
Gimnázium	-1,41	1,26	-,09	-,49	,88	-,04	344	1046	,04
Főiskola/BA	-1,46	1,27	-,08	-1,43	,89	-,11	-1230	1113	-,11
Egyetem/MA/Doktori	-,38	3,01	-,01	3,73	2,10	,09	647	2684	,02
Politikai orientáció	-1,19	,38	-,20**	-,90	,27	-,22**	-704	332	-,21*
DK	3,59	6,33	,03	6,82	4,42	,08	4094	4484	,08
Együtt	3,95	3,21	,07	3,74	2,24	,09	1846	2532	,08
Fidesz-KDNP	1,34	2,09	,05	-,16	1,46	-,01	-1162	2325	-,06
Jobbik	,98	2,25	,03	-1,15	1,57	-,05	-117	2178	-,01
Kétfarkú kutyapárt	1,04	1,91	,04	1,58	1,34	,09	2735	1916	,19
LMP	3,51	2,21	,10	1,43	1,54	,06	4201	2098	,23*
Momentum Mozgalom	3,25	1,75	,17	1,26	1,22	,10	2154	1750	,22
MSZP	5,14	3,91	,07	-,40	2,73	-,01	5169	3235	,14
Párbeszéd	,37	6,24	,003	2,12	4,36	,02	3947	4328	,07
Más párt	,75	3,40	,01	-,24	2,37	-,01	2447	3292	,07
Bizonytalan szavazó	1,84	1,69	,11	-,60	1,18	-,05	1328	1749	,14
Vallásosság mértéke	,71	,26	,16**	,62	,18	,21**	314	248	,12
Vallásos	,15	2,71	,01	1,44	1,89	,13	-114	2371	-,01
Nem vallásos	,87	2,75	,05	1,35	1,89	,12	462	2417	,05
Modell:	$R^2=,53$, $F(30,226)=8,52$, $p<,01$			$R^2=,53$, $F(30,226)=8,34$, $p<,01$			$R^2=,44$, $F(30,112)=2,93$, $p<,01$		

Megjegyzés ** $p\leq,01$ * $p<,05$ ⁺ $p<,06$

5.12. számú melléklet: A menekültekkel kapcsolatos valódi fenyegetésre, szimbolikus fenyegetésre és félelemre vonatkozóan lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

22. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Valódi fenyegetés, Szimbolikus fenyegetés, Félelem (N=280)

Változók	Valódi fenyegetés			Szimbolikus fenyegetés			Félelem		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	16,08	4,01		15,91	4,37		14,90	3,78	
Történelmi inkluzív	-,01	,09	-,004	-,04	,10	-,03	-,16	,08	-,13
Történelmi exkluzív	,09	,09	,08	,17	,09	,12	,01	,08	,01
Specifikus inkluzív vélekedések	-,18	,04	-,24**	-,30	,05	-,34**	-,14	,04	-,21**
Kötődés	,05	,06	,04	,06	,07	,05	,03	,06	,03
Glorifikáció	,25	,09	,20**	,25	,10	,18**	,17	,09	,16 ⁺
Életkor	-,06	,04	-,07	-,05	,05	-,05	-,10	,04	-,15*
Nem (Nő)	1,84	,71	,13**	,78	,77	,05	2,70	,66	,22**
Megyeszékhely	,40	,83	,03	-,10	,90	-,01	-,55	,78	-,04
Város	1,53	,85	,10	-,13	,93	-,01	,93	,80	,07
Falu	1,65	1,13	,08	-2,02	1,23	,08	-,79	1,07	-,04
Szaktunyas	-2,99	2,49	-,06	-1,86	2,72	-,03	3,37	2,35	,08
Szakközép	,95	1,40	,04	1,99	1,53	,07	1,75	1,32	,08
Gimnázium	,33	1,04	,02	,30	1,13	,02	,80	,98	,07
Főiskola/BA	,78	1,04	,05	,81	1,14	,04	1,80	,98	,13
Egyetem/MA/Doktori	-2,70	2,47	-,06	,36	2,70	,01	,92	2,33	,02
Politikai orientáció	,90	,31	,18**	1,02	,34	,17**	,64	,30	,15*
DK	-9,23	5,18	-,09	-3,44	5,66	-,03	-5,27	4,90	-,06
Együtt	-,80	2,63	-,02	-3,29	2,87	-,06	-3,40	2,48	-,08
Fidesz-KDNP	1,18	1,72	,05	3,37	1,87	,13	1,70	1,62	,09
Jobbik	,82	1,84	,03	3,25	2,01	,10	,60	1,74	,02
Kétfarkú kutypárt	-1,20	1,58	-,06	-1,07	1,71	-,04	-,95	1,48	-,05
LMP	,25	1,81	,01	-,07	1,98	-,002	,43	1,71	,02
Momentum Mozgalom	-2,45	1,43	-,15	,15	1,57	,01	-1,58	1,36	-,11
MSZP	-2,78	3,20	-,04	-1,50	3,49	-,02	-1,31	3,02	-,02
Párbeszéd	-3,85	5,12	-,04	-1,32	5,58	-,01	-1,13	4,83	-,01
Más párt	1,94	2,78	,04	1,85	3,04	,03	4,87	2,63	,10
Bizonytalan szavazó	,95	1,38	,06	2,02	1,51	,12	1,14	1,31	,09
Vallásosság mértéke	-,24	,22	-,07	-,27	,24	-,06	-,16	,20	-,05
Vallásos	-2,71	2,22	-,20	-2,47	2,43	-,16	-1,51	2,10	-,13
Nem vallásos	-2,76	2,26	-,20	-2,45	2,46	-,16	-1,95	2,13	-,17
Modell:	$R^2=,56$, $F(30,224)=9,47$, $p<,01$			$R^2=,61$, $F(30,226)=11,68$, $p<,01$			$R^2=,48$, $F(30,226)=6,95$, $p<,01$		

Megjegyzés ** $p\leq,01$ * $p<,05$ ⁺ $p<,06$

5.13. számú melléklet: A menekültekkel szembeni katonai védekezésre és a menekültek kriminalizálására való hajlamra vonatkozóan lefuttatott lineáris regresszió elemzések eredményei

23. táblázat Regresszió elemzések eredményei a különböző prediktor változók együttes figyelembe vételével. Kimeneti változók: Katonai védelem, Kriminalizálás (N=280)

Változók	Katonai védelem			Kriminalizálás		
	<i>b</i>	<i>SE</i>	β	<i>b</i>	<i>SE</i>	β
(Konstans)	17,69	4,97		19,72	7,85	
Történelmi inkluzív	-,02	,11	-,01	,12	,17	,04
Történelmi exkluzív	,16	,11	,11	,32	,17	,13 ⁺
Specifikus inkluzív vélekedések	-,37	,05	-,36**	-,56	,08	-,35**
Kötődés	,17	,08	,12*	,21	,12	,10
Glorifikáció	,26	,12	,15*	,41	,19	,16*
Életkor	-,06	,05	-,06	,04	,08	,03
Nem (Nő)	-1,06	,88	-,06	-2,27	1,38	-,08
Megyeszékhely	,44	1,02	,02	-1,18	1,60	-,04
Város	,97	1,06	,04	2,70	1,65	,08
Falu	3,16	1,40	,11*	1,19	2,19	,03
Szakmunkás	-1,72	3,09	-,03	-,44	4,85	-,004
Szakközép	2,60	1,77	,08	3,51	2,73	,07
Gimnázium	1,61	1,29	,09	,12	2,03	,004
Főiskola/BA	2,11	1,29	,10	2,47	2,04	,07
Egyetem/MA/Doktori	1,28	3,06	,02	-2,92	4,80	-,03
Politikai orientáció	,92	,39	,13*	2,61	,61	,24**
DK	-4,23	6,43	-,03	-9,55	10,08	-,04
Együtt	-2,78	3,27	-,04	-9,95	5,14	-,10 ⁺
Fidesz-KDNP	3,98	2,13	,13	,05	3,37	,001
Jobbik	6,83	2,29	,18**	,84	3,70	,01
Kétfarkú kutyapárt	1,55	1,96	,05	-1,96	3,11	-,04
LMP	2,06	2,25	,05	-,73	3,58	-,01
Momentum Mozgalom	,79	1,78	,04	-2,08	2,86	-,06
MSZP	3,04	3,97	,04	-,01	6,26	,00
Párbeszéd	-5,54	6,35	-,04	-9,80	9,94	-,04
Más párt	2,88	3,45	,04	4,35	5,45	,04
Bizonytalan szavazó	3,60	1,71	,18*	1,86	2,75	,06
Vallásosság mértéke	-,01	,27	-,002	-,53	,42	-,07
Vallásos	-2,82	2,76	-,15	2,33	4,32	,08
Nem vallásos	-2,61	2,81	-,14	1,07	4,38	,04
Modell:	$R^2=,63$, $F(30,225)=12,76$, $p<,01$			$R^2=,63$, $F(30,223)=12,60$, $p<,01$		

Megjegyzés ** $p<,01$ * $p<,05$ + $p<,06$